

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000:16

Sosiaaliturvamaksujen kattavuutta
selvittäneen työryhmän muistio

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
Helsinki 2000

KUVAILELEHTI

Julkaisija

Sosiaali- ja terveysministeriö

Julkaisun päivämäärä

6.11.2000

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)

Sosiaaliturvamaksujen kattavuutta selvittänyt työryhmä
Juha Rossi, puheenjohtaja
Minna Liuttu, sihteeri
Antti Klemola, sihteeri

Julkaisun laji

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita

Toimeksiantaja

Sosiaali- ja terveysministeriö

Toimielimen asettamispyvm

20.5.1999

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)

Sosiaaliturvamaksujen kattavuutta selvittäneen työryhmän muistio

Julkaisun osat**Tiivistelmä**

Työryhmä selvitti Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan rahoituksen aukkopaikkoja ja teki ehdotuksia, joilla kansaneläke- ja sairausvakuutusetuuksien rahoitus saataisiin mahdollisimmat kattavaksi. Ehdotusten lähtökohtana oli, että Suomessa vakuutetun on suoritettava vakuutetun sairausvakuutusmaksu. Myös rajoitetusti verovelvollisten tulisi ehdotusten mukaan maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Tulottomilta henkilöiltä ei maksua kuitenkaan jatkossakaan perittäisi. Työryhmä ehdotti myös, että Suomessa vakuutettujen lisäksi myös sellaiset ulkomailla asuvat henkilöt olisivat velvollisia suorittamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua, joiden sairaanhoitokustannusten korvaamisesta Suomi EU-lainsäädännön perusteella vastaa. Käytännössä tämä ehdotus koskee lähinnä muissa EU-maissa asuvia eläkeläisiä, joiden eläkkeet maksetaan Suomesta.

Suomessa vakuutetun henkilön työnantajan on suoritettava työnantajan sosiaaliturvamaksu. Myös suomalaiselle lähtävälle työnantajalle asetettiin velvollisuus maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksu silloin, kun yhtiö on lähettänyt työntekijän ulkomaiseen emo-, tytär- tai sisaryhtiön palvelukseen, jossa suomalaiselle työnantajalla on määräämisvaltaa.

Sosiaaliturvamaksujen kattavuuden parantaminen edellyttää maksuperusteen uudelleen määrittelyä rajoitetusti verovelvollisten osalta. Vakuutetun sairausvakuutusmaksun sekä työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuperuste ehdotettiin sidottavaksi ulkomaantyön osalta vakuutuslainsäädäntöön (palkkakäsiteläke, joka on jo käytössä työeläke- ja tapaturmavakuutuksessa). Lisäksi rajoitetusti verovelvollisen vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksuperuste sidottiin Suomessa tapahtuvan työn osalta lähdeverolain alaiseen palkkaan.

Lisäksi työryhmä sosiaaliturvamaksuihin läheisesti liittyen ehdotti muutoksia mm. sairauspäivärahojen perusteena olevaan tulokäsittelyyn ulkomaantyöskentelytilanteissa sekä työnantajan sosiaaliturvamaksun verovähennyskelpoisuuteen eräissä tilanteissa.

Avainsana: (asiasanat)

asumisperusteinen sosiaaliturva, sosiaaliturvamaksut, työnantajan sosiaaliturvamaksu, vakuutetun, sairausvakuutusmaksu, vakuutuslainsäädäntö, verotus

Muut tiedot**Sarjan nimi ja numero**

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000:16

ISSN

1237-0606

ISBN

952-0876-4

Kokonaissivumäärä

78

Kieli

suomi

Hinta

86 mk

Luottamuksellisuus

Julkinen

Jakaja

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti
03-260 8158, 03-2608535

Kustantaja

Sosiaali- ja terveysministeriö

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare

Social- och hälsovårdsministeriet

Utgivningsdatum

6.11.1999

Författare (uppgifter om organet:
namn, ordförande, sekreterare)

Arbetsgrupp som utrett socialskydds-
avgifternas täckning
Juha Rossi, ordförande
Minna Liuttu, sekreterare
Antti Klemola, sekreterare

Typ av publikation

Social- och hälsovårdsministeriets promemorior

Uppdragsgivare

Social- och hälsovårdsministeriet

Datum för tillsättandet av organet

20.5.1999

Publikation (även den finska titeln)

Promemoria av arbetsgruppen som utrett socialskyddsavgifternas täckning – Sosiaaliturvamaksujen kattavuutta selvittäneen työryhmän muistio

Referat

Arbetsgruppen utredde brister i finansieringen av den finska bosättningsbaserade sociala tryggheten och gjorde förslag som syftar till att göra finansieringen av folkpensions- och sjukförsäkringsförmånerna så täckande som möjligt. Förslagen går ut på att den som är försäkrad i Finland skall betala den försäkrades sjukförsäkringspremie. Även de begränsat skatteskyldiga skall enligt förslaget betala den försäkrades sjukförsäkringspremie. Denna premie skulle dock inte heller i framtiden uppbäras av personer som inte har några inkomster. Arbetsgruppen föreslog vidare att den försäkrades sjukförsäkringspremie skall betalas, förutom av dem som är försäkrade i Finland, även av de personer bosatta utomlands för vilkas sjukvårdskostnader Finland enligt EU-lagstiftningen är ansvarig att utbetala ersättning. Detta förslag gäller i praktiken främst de pensionärer bosatta i andra EU-länder vilkas pensioner utbetalas från Finland.

Arbetsgivaren för en person som är försäkrad i Finland skall betala arbetsgivarens socialskyddsavgift. Även finländska arbetsgivare som sänder ut arbetstagare utomlands skall betala arbetsgivarens socialskyddsavgift när bolaget har sänt ut en arbetstagare för att arbeta hos ett utländskt moder-, dotter- eller systerbolag där den finländska arbetsgivaren har bestämmanderätt.

För att man skall kunna förbättra socialskyddsavgifternas täckning behöver premie/betalningsgrunden definieras på nytt i fråga om de begränsat skatteskyldiga. I fråga om arbete utomlands föreslogs betalningsgrunden för den försäkrades sjukförsäkringspremie samt arbetsgivarens socialskyddsavgift bli bunden vid försäkringslönen (ett lönebegrepp som används i samband med arbetspensions- och olycksfallsförsäkringen). Dessutom bands premiegrunden för de begränsat skatteskyldigas sjukförsäkringspremie i fråga om arbete som sker i Finland vid lön som omfattas av källskattelagen.

Därutöver föreslog arbetsgruppen med anknytning till socialskyddsavgifterna några ändringar i bl.a. det inkomstbegrepp som utgör grunden för sjukdagpenning då man arbetar utomlands samt i avdragsgiltigheten av arbetsgivarens socialskyddsavgift i beskattningen i vissa situationer

Nyckelord

Socialskyddsavgifter, den försäkrades sjukförsäkringspremie, arbetsgivarens socialskyddsavgift, beskattning, bosättningsbaserad social trygghet, försäkringslön

Seriens namn och nummer

Social- och hälsovårdsministeriets
promemorior 2000:16

ISSN

1237-0606

ISBN

952-0876-4

Sidoantal

78

Språk

Finska

Pris

86 mk

Sekretessgrad

Offentlig

Distribution

Social- och hälsovårdsministeriets
publikationsförsäljning
03-260 8158, 03-260 8535

Förläggare

Social- och hälsovårdsministeriet

SISÄLLYSLUETTELO

0.	TOIMEKSIANTO	1
0.1.	Toimeksiannon tausta	1
0.2.	Toimeksiannon tulkinta ja rajaus	1
1.	LAINSÄÄDÄNTÖ JA ETUUDET	2
1.1.	Soveltamisalaki	3
1.1.1.	Suomessa asuminen	4
1.1.2.	Suomeen muuttaminen	4
1.1.3.	Tilapäinen oleskelu ulkomailla	4
1.1.4.	Ulkomailla muuttaminen	5
1.1.4.1.	Ulkomailla oleskelevan katsominen Suomessa asuvaksi ilman eri hakemusta	5
1.1.4.2.	Ulkomailla olevaan voidaan hakemuksesta soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä	6
1.1.4.2.1.	Lähetetyt työntekijät	7
1.1.4.2.2.	Paikalta palkatut	8
1.1.4.2.3.	Lähetys- tai kehitysyhteistyössä olevat	8
1.1.4.2.4.	Ulkomailla opiskelevat tai tieteellistä tutkimusta harjoittavat	8
1.1.4.2.5.	Palvelu valtioiden välisessä järjestössä	9
1.1.5.	Kiinteiden siteiden arviointi	9
1.1.6.	Perheenjäsenet	9
1.1.7.	Ilmoittamisvelvollisuus ulkomailla muutettaessa	10
1.2.	Kotikuntalaki	11
1.2.1.	Kotikuntalain perusteella määräytyvät etuudet	11
1.2.2.	Suomeen muuttava	11
1.2.3.	Suomesta muuttava	12
1.3.	Työskentelyperusteinen sosiaaliturva	12
1.3.1.	Työeläkelainsäädäntö	12
1.3.2.	Tapaturmavakuutus	13
1.3.3.	Ansiosidonnainen työttömyysturva	13
1.4.	Vapaaehtoinen vakuuttaminen	14
2.	KANSAINVÄLISET SÄÄDÖKSET	16
2.1.	EY-lainsäädäntö	16
2.1.1.	Sosiaaliturvan koordinointi	16
2.1.2.	Sovellettavaa lainsäädäntöä koskevat säännöt	17
2.1.2.1.	Työntekijä ja yrittäjä	17
2.1.2.2.	Lähetetty työntekijä ja yrittäjä	17
2.1.2.3.	Kansainvälisen järjestön palveluksessa olevat	18
2.1.2.4.	EU:n palvelus	18
2.1.2.5.	Työnteon lopettaneet henkilöt	18
2.1.3.	Poikkeukset lainvalintamääräyksistä	19

2.1.4. vakuutetun sairausvakuutusmaksusta vapauttaminen	19
2.2. Sosiaaliturvasopimukset	20
3. KANSAINVÄLISET TILANTEET	21
3.1. Käytäntö Ruotsissa	21
3.1.1. Nykykäytäntö	21
3.1.2. Ehdotetut muutokset	21
3.2. Tilastotietoja	22
3.2.1. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset	22
3.2.2. Ulkomailla asuvat	24
3.2.2.1. Suomessa vakuutetut	24
3.2.2.2. Ulkomailla asuvat eläkkeensaajat	25
4. MAKSUVELVOITTEET	27
4.1. Rahoituksen yleiset periaatteet	27
4.1.1. Etuudet ja rahoitus eivät aina kohtaa	27
4.2. Verolainsäädäntö	27
4.2.1. Yleisesti verovelvolliset	
4.2.1.1. Kolmen vuoden sääntö ja olennaiset siteet	28
4.2.2. Rajoitetusti verovelvolliset	28
4.2.3. Yleisesti verovelvollisen verotus ja poikkeukset verovelvollisuudesta	29
4.2.3.1. Ulkomaanpalkan verovapaus	29
4.2.3.2. Ulkomaille muuttaneen, mutta vielä yleisesti verovelvollisen Suomesta saama eläke ja eräiden erityisryhmien Suomessa ansaitsemat palkat	30
4.2.3.3. Oikeus eläketulovähennykseen Suomessa	32
4.2.4. Rajoitetusti verovelvollisten verotus ja Suomesta saatu tulo	32
4.2.4.1. Suomesta saatu tulo	33
4.2.4.2. Ulkomaille muuttaneen rajoitetusti verovelvollisen Suomesta saama eläke ja eräiden erityisryhmien Suomesta saama palkkatulo	33
4.2.5. Tilanteet, joissa Suomessa yleisesti verovelvollinen ei palkasta tai eläkkeestä maksa Suomessa tuloveroa	34
4.2.6. Tilanteet, joissa rajoitetusti verovelvollinen ei Suomessa maksa veroa Suomesta saadusta tulosta	34
4.3. Sosiaaliturvamaksut	35
4.3.1. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu	35
4.3.1.1. Yleisesti verovelvollinen	35
4.3.1.2. Rajoitetusti verovelvollinen	36
4.3.1.3. Kuuden kuukauden säännön alainen palkka	36
4.3.1.4. Vero- ja päämajasopimukset sekä muut erityistapaukset	36
4.3.2. Työnantajan sosiaaliturvamaksu	37
4.3.3. Menettely vakuutetun sairausvakuutusmaksua ja työnantajan sosiaaliturvamaksua maksettaessa	37
4.3.4. Yhteenvedo tilanteista, joissa vakuutetulla on oikeus	

etuuteen, mutta sosiaaliturvamaksuja ei makseta	39
4.3.5. Yhteenveto tilanteista, joissa henkilö ei ole oikeutettu etuuksiin, mutta työnantaja maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksua	41
5. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET	42
5.1. Sosiaaliturvamaksujen maksuvelvollisuus	42
5.1.1. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu	42
5.1.2. Työnantajan sosiaaliturvamaksu	43
5.1.3. Poikkeukset maksuvelvollisuudesta	44
5.2. Sosiaaliturvamaksujen perusteena oleva tulo	44
5.2.1. Ansiotulo on Suomessa veronalaista ja vakuutettu on yleisesti verovelvollinen	44
5.2.2. Ansiotulo ei ole Suomessa veronalaista tai vakuutettu on rajoitetusti verovelvollinen	45
5.2.2.1. Palkansaajien maksuperuste	45
5.2.2.2. Ammatinharjoittajan maksuperuste	47
5.2.2.3. Eläkkeensaajan maksuperuste	47
5.2.2.4. Sosiaalietuutta saavan ja tulottoman henkilön maksuperuste/maksu	48
5.3. Maksu- ja ilmoitusmenettely	49
5.4. Sairauspäivärahojen ja vanhempainetuuksien määräytyminen	51
5.5. Maksujen verovähennyskelpoisuus	52
5.6. Kunnan oikeus vapauttaa henkilö vakuutetun sairausvakuutusmaksusta	52
5.7. Työryhmän ehdotusten kustannusvaikutukset	53
5.8. Työryhmän muita huomioita	54
5.8.1. Verosopimukset	54
5.8.2. Kolmansista valtioista tulevien työntekijöiden TEL-maksu	54
5.8.3. Ulkomailta palaavien eläkeläisten vakuutetun sairausvakuutusmaksu	54

LIITTEET

Liite 1 Ongelmatilanteita

Liite 2 Yksityissektorin sairausvakuutuskorvaukset vakuutettua kohti

Liite 3 Kuuden kuukauden säännön soveltumistesti

Liite 4 Ulkomaille muuttava eläkkeensaaja

Liite 5 Eläkeläisen sairausvakuutusmaksun eri vaihtoehtoja

0. TOIMEKSIANTO

0.1. Toimeksiannon tausta

Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan Suomessa asumista koskevat määräykset on koottu asumiseen perustuvan sosiaaliturvan soveltamisesta annettuun lakiin (soveltamisalalaki), joka tuli voimaan vuoden 1994 alusta. Asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muutostyöryhmä (STM:n työryhmämuistio 1998:12) selvitti sosiaaliturvalainsäädännössä ja sen soveltamisessa ilmenneitä ongelmia silloin, kun henkilö muuttaa ulkomailta Suomeen tai Suomesta ulkomaille. Työryhmä teki esityksensä soveltamisalalain kiireellisimmistä muutostarpeista. Työryhmän mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta valmisteltiin hallituksen esitys (HE 255/1998 vp), jolla muun muassa pidennettiin sitä aikaa, jonka tilapäisesti ulkomailta työskentelevä henkilö voi kuulua Suomen sosiaaliturvan piiriin.

Soveltamisalalain muutos, joka tuli voimaan 1.3.1999 merkitsee käytännössä sitä, että ulkomailta työskentelevä henkilö voi tietyin edellytyksin varsin pitkään pysyä Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä, vaikka henkilö ei maksa Suomeen vakuutetun sairausvakuutusmaksua tai vaikka työnantaja ei ole velvollinen maksamaan henkilön palkan perusteella työnantajan sosiaaliturvamaksua. Ulkomailta työskentelevät eivät myöskään yleensä maksa Suomeen veroja.

Työryhmä kiinnitti mietinnössään huomiota edellä mainittuihin sosiaaliturvan rahoitukseen liittyviin ongelmiin. Työryhmä totesi, että nykyiset sosiaaliturvan rahoitusta koskevat määräykset ovat osin epäjohdonmukaisia ja kohtelevat sosiaaliturvan piirissä olevia henkilöitä ja heidän työnantajiaan tietyissä tapauksissa eri tavoin. Työryhmä päätyi ehdottamaan jatkotyöryhmän asettamista, jonka tehtävänä olisi perusteellisemmin selvittää työryhmän esille nostamia ongelmia.

Edellä mainitussa hallituksen esityksessä soveltamisalalain muuttamiseksi todettiin, että asumisperusteisen sosiaaliturvan jatkotyön yhteydessä kiireellisesti selvitetään myös sosiaaliturvan rahoitus siten, että kaikki asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä olevat osallistuisivat yhtäläisesti turvan rahoitukseen. Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta totesi esityksen johdosta antamansa mietinnön perusteluissa, että valiokunta pitää tärkeänä, että selvitys sosiaaliturvan rahoitukseen osallistumisesta tehdään kiireellisesti ja viimeistään vuonna 1999.

0.2. Toimeksiannon tulkinta ja rajaus

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti 20.5.1999 sosiaaliturvamaksujen kattavuutta selvittävän työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää sosiaaliturvamaksujen ja verotuksen kattavuutta asumiseen perustuvan sosiaaliturvan soveltamisesta annetun lain soveltamistilanteissa. Selvityksen perusteella työryhmän tuli tehdä ehdotukset sosiaaliturvan rahoitusta koskevien maksu- ja verosäännösten kehittämiseksi siten, että Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä olevat osallistuisivat yhtäläisesti sosiaaliturvan rahoitukseen. Työryhmän tuli myös selvittää tarvetta ja mahdollisuuksia järjestää vapaaehtoisin maksuihin perustuvaa sosiaaliturvaa henkilöille, jotka jäävät Suomen lakisääteisen asumisperusteisen sosiaaliturvan ulkopuolelle.

Työryhmä on selvittänyt millaisissa tilanteissa Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä olevat henkilöt ovat oikeutettuja etuuksiin Suomesta, mutta eivät ole voimassa olevien sosiaaliturvaa ja sen rahoitusta koskevien säännösten, EU-säännösten, sosiaaliturvasopimusten, verolakien tai verosopimusten vuoksi velvollisia suorittamaan etuuksien rahoittamiseksi perittäviä maksuja tai maksamaan veroja. Lisäksi selvitettiin onko päinvastaisia tilanteita, joissa peritään vakuutetun tai työnantajan maksuja, vaikka henkilö ei ole oikeutettu Suomesta saataviin etuuksiin.

Selvitys osoitti Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan ja verosäännösten kokonaisuuden olevan niin monimuotoisen ja laajan, että työryhmä päätti keskittyä työssään sairausvakuutuksen ja kansaneläkevakuutuksen vakuutusmaksuperusteisen rahoituksen kehittämiseen mahdollisimman kattavaksi. Tämän mukaisesti työryhmän ehdotukset koskevat vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuutta, maksuperusteita, maksumenettelyä ja maksuista vapauttamista. Tämän lisäksi työryhmä on mainittuihin maksuihin läheisesti liittyen ehdottanut muutoksia sairauspäivärahojen perusteena olevaan tulokäsitteseen ulkomaantyöstelytilanteissa sekä työnantajan sosiaaliturvamaksun verovähennykselpoisuuteen eräissä tilanteissa. Ehdotuksia ei ole tehty hallituksen esityksen muotoon.

Tekemänsä rajauksen mukaisesti työryhmä ei ole tehnyt varsinaisia ehdotuksia verolakien tai verosopimusten muuttamisesta, vaikka se totesikin esimerkiksi verosopimusten eräissä tilanteissa johtavan Suomelle kannalta epäedulliseen tilanteeseen. Lisäksi työryhmä totesi, että uusien, mahdollisesti vapaaehtoisten vakuutusmaksujen käyttöönotto edellyttäisi perusteellisempaa selvittelyä sekä periaatteellista keskustelua sosiaaliturvan rahoituksesta.

1. LAINSÄÄDÄNTÖ JA ETUUKSET

Suurin osa suomalaisesta sosiaaliturvasta on asumisperusteista; sosiaaliturvaan oikeutettuja ovat Suomessa asuvat tai Suomessa asuvaksi katsottavat henkilöt. Asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuuluvat mm. sairausvakuutus siihen kuuluvine vanhempainetuksineen, äitiysavustus, lapsilisä, kansaneläkevakuutus, asumisen tukeminen, vammaisetuudet, suuri osa kuntoutuksesta sekä työttömyysetuudet. Lisäksi asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuuluu kuntien järjestämä yleinen terveyden- ja sairaanhoito. Ansiomenetystä korvaavissa etuuksissa vaaditaan Suomessa asumisen lisäksi työedellytyksen täyttymistä.

Sosiaaliturva lähtee yksilökohtaisesta oikeudesta etuuteen. Perhehuoltajan asema ei pääsääntöisesti vaikuta perheenjäsenen sosiaaliturvaan. Säännöstä on eräitä poikkeuksia.

Asumisella saattaa olla eri merkitys riippuen siitä, mitä lainsäädäntöä sovelletaan. Sosiaaliturvaan liittyvän asumisen käsitteen lisäksi esimerkiksi tuloverolain 11 §:ssä on säädetty verotuksessa sovellettavasta asumisen käsitteestä.

Sosiaaliturvassa noudatetaan kahden eri lain Suomessa asumisen käsitettä:

- **Kotikuntalaki** (1994/201) on yleislaki, jonka säännöksiä lain 1 §:n mukaan on noudatettava silloin, kun valtion tai kunnan viranomaisen taikka Kansaneläkelaitos tekee ratkaisuja, joihin henkilön kotikunnalla on vaikutusta, eikä muussa laissa toisin säädetä.

- Lakia asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta (1993/1573, jäljempänä **soveltamisalalaki**) sovelletaan, kun lain 1 §:ssä mainittuja lakeja sovellettaessa päätetään siitä, asuuko henkilö Suomessa.

Jollei Suomea sitovista kansainvälisistä sopimuksista muuta johdu, soveltamisalalakia ja kotikuntalakia sovelletaan ratkaistaessa onko henkilöä pidettävä Suomessa asuvana sosiaaliturvalainsäädäntöä sovellettaessa. Jos henkilöön kuitenkin sovelletaan Suomea sitovan kansainvälisen sopimuksen perusteella muun valtion sosiaaliturvalainsäädäntöä, ei soveltamisalalakia ja kotikuntalakia tältä osin sovelleta. Esimerkiksi EU:n sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö on ristiriitatilanteessa ensisijainen kansalliseen lainsäädäntöön nähden.

1.1. Soveltamisalalaki

Soveltamisalalaki tuli voimaan 1.1.1994. Lakia on muutettu 1.3.1999 voimaantulleella lailla. Soveltamisalalain mukaan ratkaistaan, milloin henkilöä voidaan pitää Suomessa asuvana. Lisäksi laissa säädetään Suomeen muuttavien sekä ulkomailla oleskelevien henkilöiden kuulumisesta asumisperusteiseen sosiaaliturvaan.

Soveltamisalalakia sovelletaan kansaneläkelain (1956/347), perhe-eläkelain (1969/38), eläkkeensaajien asumistukilain (1978/591), sairausvakuutuslain (1963/364), lapsen hoitotuesta annetun lain (1969/444), vammaistukilain (1988/124), kansaneläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta annetun lain (1991/610), kuntoutusrahalain (1991/611), lapsilisälain (1992/796), äitiysavustuslain (1993/477), työttömyysturvalain (1984/602) sekä työmarkkinatuesta annetun lain (1993/1542) asumiskäsitteissä. Jos Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemassa muussa etuuslainsäädännössä tulee ratkaistavaksi kysymys siitä, asuuko henkilö Suomessa vai ei, sovelletaan kotikuntalain määräyksiä.

Suomessa asuminen vaikuttaa edellä mainittujen lakien mukaisten etuuksien määräämiseen eri tavoin. Etuuden myöntämisen edellytyksenä on yleensä, että hakijan katsotaan etuuden alkamishetkellä asuvan soveltamisalalain mukaisesti Suomessa. Äitiys-, isyys- ja vanhempanrahan myöntämisen edellytyksenä on lisäksi, että hakija on asunut Suomessa vähintään 180 päivää ennen lapsen syntymän laskettua aikaa. Kansaneläkkeen ja kansaneläkejärjestelmän perhe-eläkkeen saadakseen on Suomen kansalaisen oltava 16 vuotta täytettyään asunut Suomessa vähintään kolme vuotta. EU- tai ETA- maiden (jäljempänä EU- maiden) ja sosiaaliturvasopimusmaiden kansalaiset rinnastetaan yleensä Suomen kansalaisiin. Muun maan kansalaiselta vaaditaan viiden vuoden asumisaika. Kansaneläkkeen ja kansaneläkejärjestelmän perhe-eläkkeen määrä riippuu siitä, kuinka pitkän ajan hakija tai edunjättäjä on asunut Suomessa 16 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Pääsääntöisesti kansaneläkettä maksetaan ulkomaille muuttavalle henkilölle ainoastaan vuoden ajan muuton jälkeen. Kansaneläkettä voidaan kuitenkin maksaa pitempiaikaisesti ulkomailla oleskelevalle henkilölle, jos eläkkeensaaja on ennen eläkkeen alkamista asunut Suomessa vähintään 10 vuotta tai ulkomailla oleskelu on terveydellisistä syistä välttämätöntä. EU-maihin sekä sosiaaliturvasopimusmaihiin maksettavien kansaneläkejärjestelmän eläkkeiden suhteen ei ole maksurajoituksia.

1.1.1. Suomessa asuminen

3§ 1 mom. Henkilön katsotaan asuvan Suomessa, jos hänellä on täällä varsinainen asunto ja koti ja jos hän jatkuvasti pääasiallisesti oleskelee täällä.

Henkilön katsotaan oleskelevan pääasiallisesti Suomessa, jos hän useamman vuoden aikana tosiasiallisesti oleskelee täällä vähintään puolet ajasta. Vähemmän kuin puolet ajasta Suomessa oleskelevaa voidaan kuitenkin pitää Suomessa asuvana, jos hän on asunut täällä suurimman osan elämästään ja oleskelee toistuvasti osan vuodesta Suomessa eikä hänelle synny kiinteämpiä siteitä toiseen maahan. Siteiden voidaan katsoa yleensä olevan kiinteämmät oleskelumaahan kuin Suomeen, jos henkilö katsotaan kyseisen maan sosiaaliturvaa sovellettaessa siellä vakinaisesti asuvaksi taikka hän on saanut oleskelumaasta vakinaiseen asumiseen oikeuttavan luvan. Asiaa ratkaistessa otetaan huomioon myös muun muassa, onko henkilö ilmoittanut Suomen väestötietojärjestelmään tiedon vakinaisesta ulkomaille muutosta, onko hän yleisesti verovelvollinen Suomessa ja onko hän mahdollisesti solminut avio- tai avoliiton oleskelumaassa vakinaisesti asuvan kanssa.

1.1.2. Suomeen muuttaminen

3 § 2 mom. Suomeen muuttavan henkilön voidaan katsoa asuvan Suomessa jo maahantulosta lukien, edellyttäen, että hänen tarkoituksenaan on jäädä Suomeen vakinaisesti asumaan, ja että hänellä lisäksi on yhden vuoden oleskeluun oikeuttava voimassa oleva oleskelulupa, milloin sellainen lupa häneltä vaaditaan.

Se, katsotaanko henkilön muuttaneen Suomeen vakinaisesti asumaan, ratkaistaan hänen olosuhteittensa kokonaisarvion perusteella.

Suomeen työskentelemään tullutta henkilöä mukana olevine perheenjäsenineen pidetään vakinaisesti Suomessa asuvina, jos työskentelyn ja täällä oleskelun arvioidaan kestävän vähintään noin kaksi vuotta. Ratkaisevaa ei ole onko työnantaja suomalainen. EY:n ylikansallinen lainsäädäntö ja Suomen solmimat sosiaaliturvasopimukset aiheuttavat muutoksia tähän pääsääntöön. Esimerkiksi toisen EU-maan kansalainen tulee Suomessa välittömästi vakuutetuksi aloittaessaan työskentelyn Suomessa (katso kohta 2.1.)

Opiskelun vuoksi Suomessa oleskelevia ja heidän perheenjäseniään ei yleensä katsota vakinaisesti täällä asuviksi.

1.1.3. Tilapäinen oleskelu ulkomailla

4 §. Sen lisäksi, mitä 3 §:n 1 momentissa säädetään, sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan, kun Suomessa asuva henkilö tilapäisesti oleskelee ulkomailla, jos ulkomailla oleskelun voidaan arvioida kestävän enintään vuoden ajan. Jos kuitenkin henkilö on oleskellut ulkomailla kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana

yli puolet ajasta, häneen ei enää sovelleta sosiaaliturvalainsäädäntöä, ellei hänellä ole kiinteitä siteitä Suomeen.

Ulkomailla tilapäisesti oleskeleva, Suomessa asuva henkilö kuuluu sosiaaliturvan piiriin, kuitenkin enintään yhden vuoden ajan maasta lähtemisestä. Ratkaistaessa, onko kysymys vakainesta vai tilapäisestä ulkomailla oleskelusta, kiinnitetään ensisijaisesti huomiota oleskelun tarkoitukseen. Jos henkilön tarkoituksena on jäädä pysyvästi ilman etukäteen tiedossa olevaa määräaikaan asumaan uuteen asuinmaahan, muutto Suomesta katsotaan alusta alkaen vakinaiseksi eikä henkilöllä ole oikeutta sosiaaliturvaan. Jos hänen tarkoituksenaan on olla ulkomailla tilapäisesti enintään vuoden ajan, hänellä on oikeus sosiaaliturvaan. Jos tilapäisesti ulkomaille muuttava tietää jo ulkomaille muuttaessaan, että oleskelu kestää yli vuoden, oikeus sosiaaliturvaan päättyy maasta lähdettäessä.

Säännöstä sovelletaan myös henkilön muuttaessa EU- tai sopimusmaahan, elleivät sopimuksen sovellettavaa lainsäädäntöä koskevat säännökset tätä estä. Näin esimerkiksi EU- maahan työhön menevän puolisoa ja lapsia on pidetty Suomessa vakuutettuina, vaikka asetuksen 1408/71 mukaan etuuksia maksetaan työntekijän työn perusteella kyseisessä maassa. Siten Suomesta on maksettu Suomen ja työntekijän lapsilisien erotus sekä puolison äitiys- ja vanhempainrahat, koska niitä ei yleensä saa, jos ei työskentele ko. maassa.

Jos yhtämittäinen ulkomailla oleskelu ei ylitä vuotta, mutta henkilö on oleskellut ulkomailla kolmen viimeksi kuluneen vuoden aikana yli puolet ajasta, häneen ei enää sovelleta sosiaaliturvalainsäädäntöä, jollei hänellä ole kiinteitä siteitä Suomeen. Tätä määräystä sovelletaan rinnakkain edellä olevan vuoden säännön kanssa, kun henkilö osittain oleskelee Suomessa.

Tämän ns. kolmen vuoden säännön seurauksena esimerkiksi jatkuvasti osan vuodesta ulkomailla oleskeleva eläkeläinen voisi kolmen vuoden tarkastelujakson jälkeenkin pysyä Suomen sosiaaliturvan piirissä, jos hänellä edelleen katsotaan olevan kiinteät siteet Suomeen. Oikeus sosiaaliturvaan voisi tällöin jatkua kiinteiden siteiden säilyessä rajattoman ajan.

1.1.4. Ulkomaille muuttaminen

Ulkomailla vakinaisesti muuttava ei kuulu Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin. Ulkomailla oleskeleva voi kuulua Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin vuotta pitemmänkin ajan, jos ulkomailla oleskelu johtuu tietyistä työskentelyyn liittyvistä seikoista. Lain 5 §:ssä mainittujen henkilöryhmien oikeus Suomen sosiaaliturvaan säilyy ilman eri hakemusta. Lain 7 §:ssä mainittujen henkilöryhmien säilyminen Suomen sosiaaliturvassa edellyttää hakemusta ja eräiden edellytysten täyttämistä.

1.1.4.1. Ulkomailla oleskelevan katsominen Suomessa asuvaksi ilman eri hakemusta Lähetystöt ja muu valtion palvelus ulkomailla

5 §. Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan ulkomailla työskentelevään Suomen kansalaiseen, jos hän:

1) lähetettyyn henkilöstöön kuuluvana työskentelee Suomen ulkomaan edustustossa ja on palvelussuhteessa Suomen valtioon;

- 2) on Suomen valtion päätoimisessa palveluksessa ulkomailla tai 1 kohdassa tarkoitetun henkilön yksityispalvelija, jos häneen välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista sovellettiin sosiaaliturvalainsäädäntöä; tai*
- 3) palvelee muussa edellä 1 kohtaan rinnastettavassa tehtävässä ja nauttii samoja etuoikeuksia ja -vapauksia kuin diplomaattiset edustajat ja on palvelussuhteessa suomalaiseseen työnantajaan.*

Edustustojen henkilöstö on joko lähetettyjä tai paikalta palkattuja. Lähetetyillä henkilöillä on diplomaatin asema ja siihen liittyvät etuoikeudet ja vapaudet. Paikalta palkattuina pidetään lähetystön hallinnollista ja teknistä henkilökuntaa sekä palveluskuntaan kuuluvia. Näitä tehtäviä hoitavat katsotaan paikalta palkatuiksi, vaikka he olisivat palkkautuneet tehtäviin Suomesta käsin.

Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan Suomen kansalaiseen, joka lähetettyyn henkilöstöön kuuluvana palvelee Suomen ulkomaan edustustossa ja on palvelussuhteessa Suomen valtioon. Lähetettyyn henkilökuntaan kuuluvia pidetään aina vakuutettuina riippumatta siitä, ovatko he olleet sosiaaliturvalainsäädännön piirissä ennen palvelussuhteen alkamista.

Ulkomaan edustuston paikalta palkatut Suomen kansalaiset ovat vakuutettuja vain, jos he välittömästi ennen palvelukseen tuloa olivat Suomessa vakuutettuja. Työskentelyn edellytetään olevan päätoimista.

Lähetystön lähetettyyn henkilökuntaan kuuluvan henkilön yksityispalvelijana ulkomailla olevaan Suomen kansalaiseen sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä, jos hän välittömästi ennen palvelussuhteen alkamista oli Suomessa vakuutettu.

Valtion päätoimisessa palveluksessa ulkomailla olevaan Suomen kansalaiseen sovelletaan sosiaaliturvalainsäädäntöä, jos henkilö välittömästi ennen palvelukseen tuloa oli Suomessa vakuutettu.

Sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan myös suomalaisen työnantajan palveluksessa olevaan Suomen kansalaiseen, jolla on diplomaattipassi. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi Finpro r.y:n (ent. Suomen Ulkomaankauppaliitto r.y.) palveluksessa olevat kaupalliset sihteerit, jotka työskentelevät ulkomaanedustuksen tiloissa sekä poikkeuksellisesti myös Suomen Merimieskirkko r.y:n edustajat. Nämä henkilöt eivät yleensä voi päästä asemamaansa sosiaaliturvan piiriin heille myönnettyjen erivapauksien vuoksi. Oikeus sosiaaliturvaan jatkuu niin kauan, kun henkilö kuuluu lain 5 §:ssä tarkoitettuun henkilöryhmään.

1.1.4.2. Ulkomailla olevaan voidaan hakemuksesta soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä

7 § Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista voidaan hakemuksesta edelleen jatkaa ulkomailla yli vuoden oleskelemaan henkilöön, jolla on kiinteät sietet Suomeen, ja joka:

- 1) suomalaisen työnantajan Suomesta lähettämänä on tämän työnantajan palveluksessa tai työnantajan kanssa samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuulu-*

vassa ulkomaisessa emo-, tytär- tai sisaryrityksessä tahi muussa sellaisessa yrityksessä, jossa sanotulla suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa;
 2) *on suomalaisen työnantajan ulkomailla palvelukseensa ottama työntekijä;*
 3) *on Suomesta lähetettynä kehitysyhteistyö- tai lähetystyötehtävissä;*
 4) *opiskelee tai harjoittaa tieteellistä tutkimusta päätoimisesti; tai*
 5) *palvelee määräaikaisesti sellaisessa valtioiden välisessä järjestössä, jonka toimintaan Suomi osallistuu*

Soveltamisalain 7 §:ssä säädetään henkilöistä, joihin voidaan hakemuksesta soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä sinä aikana, kun he ovat ulkomailla kauemmin kuin yhden vuoden. Jos he ovat ulkomailla enintään vuoden ajan, he kuuluvat sosiaaliturvalainsäädännön piiriin lain 4 §:n perusteella. Pykälässä tarkoitettuja henkilöitä ovat lähetetyt työntekijät, suomalaisen työnantajan ulkomailla palvelukseensa ottamat henkilöt, kehitysyhteistyöhön tai lähetystyöhön lähetetyt henkilöt, ulkomailla päätoimisesti opiskelevat tai tutkimustyötä tekevät henkilöt sekä kansainvälisen järjestön palveluksessa määräaikaisesti työskentelevät henkilöt.

Kaikkien pykälässä mainittujen henkilöryhmien osalta sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisen jatkamisen edellytyksenä on, että henkilö on välittömästi ennen ulkomaille siirtymistään ollut Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piirissä. Lisäksi edellytetään, että henkilön kiinteät siteet Suomeen säilyvät.

Lain 7 §:ssä tarkoitetut henkilöt voivat kuulua sosiaaliturvan piiriin määräajan, kuitenkin enintään viisi vuotta kerrallaan. Jos henkilö määräajan päättymisen jälkeenkin jatkaa työtä tai opiskelua ulkomailla, voi hän edelleen pysyä Suomen sosiaaliturvan piirissä edellyttäen, että henkilön kiinteät siteet Suomeen säilyvät eikä oleskelumaasta voi saada kohtuullista sosiaaliturvaa tai jatkamiselle on muu painava syy.

1.1.4.2.1. Lähetetyt työntekijät

Soveltamisalalakiä sovellettaessa lähetetyllä työntekijällä tarkoitetaan henkilöä, jonka suomalainen työnantaja lähettää ulkomaille työskentelemään joko samalle työnantajalle tai työnantajan kanssa samaan taloudelliseen kokonaisuuteen kuuluvaan yritykseen tai muuhun sellaiseen yritykseen, jossa lähettävällä suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa.

Soveltamisalain 1.3.1999 voimaan tulleella muutoksella laajennettiin niiden Suomesta lähetettyjen työntekijöiden piiriä, jotka voivat hakemuksesta pysyä Suomen sosiaaliturvan piirissä. Sosiaaliturvan piiriin kuulumista voivat hakea myös suomalaisen työnantajan ulkomaisen tytäryrityksen tytäryritykseen eli sisaryrityksen palvelukseen lähetetyt työntekijät.

Työntekijää voidaan pitää Suomen sosiaaliturvan piiriin kuuluvana lähetettynä työntekijänä kolmella eri perusteella

- työntekijä on ulkomailla lähettävän suomalaisen työnantajan palveluksessa,
- suomalainen työnantaja lähettää työntekijän samaan konserniin kuuluvaan ulkomaiseen yritykseen ja ulkomainen työnantaja on suomalaisen työnantajan emo-, tytär- tai sisaryritys.
- suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa ulkomaisessa yrityksessä, jonka palvelukseen työntekijä lähetetään. Riittävää on, että lähettävä työnantaja suoraan tai välillisesti omistaa osan osakkeista.

Lähetettyjä työntekijöitä koskevat määräykset eivät koske henkilöä, joka lähtee toiseen maahan suorittamaan työtä yrittäjänä.

Lähetävällä työnantajalla tarkoitetaan Suomessa asuvaa henkilöä ja täällä rekisteröidyn kotipaikan omaavaa yhteisöä.

1.1.4.2.2. Paikalta palkatut

Soveltamisalalakiin on 1.3.1999 voimaantulleella muutoksella lisätty säädös, joka mahdollistaa ns. paikalta palkattujen työntekijöiden säilymisen Suomen sosiaaliturvassa. Tällainen henkilö voi olla ulkomailla esim. opiskelijana tai lähetetyn työntekijän taikka muun työnsä perusteella Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuuluvan perheenjäsenenä.

Työnantajien piiri on tässä tapauksessa suppeampi kuin silloin, kun kysymyksessä on lähetetty työntekijä. Henkilö on palkattava suomalaisen työnantajan palvelukseen, joten esim. suomalaisen työnantajan ulkomaiseen tytär- tai emoyhtiöön paikalta palkattu ei säily Suomen sosiaaliturvan piirissä, vaikka hän olisi siihen palkattaessa kuulunut.

1.1.4.2.3. Lähetys- tai kehitysyhteistyössä olevat

Vakiintuneen tulkinnan mukaan lähetystyöllä tarkoitetaan Suomessa rekisteröityjen lähetysjärjestöjen, evankelisluterilaisten tai ortodoksisten seurakuntien taikka rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien ulkomaille työskentelemään lähettämiä henkilöitä. Kehitysyhteistyössä katsotaan olevan sellaisten ulkomailla työskentelevien henkilöiden, joiden työtehtävät kuuluvat sellaiseen toimintaan, jonka rahoitukseen käytetään valtion tulo- ja menoarvioon sisältyviä kehitysyhteistyömäärärahoja.

1.1.4.2.4. Ulkomailla opiskelevat tai tieteellistä tutkimusta harjoittavat

Jos opiskelu oikeuttaa saamaan Suomen opintotukea, sitä voidaan pitää sellaisena päätoimise-
na opiskeluna, jonka perusteella opiskelija voidaan katsoa sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuuluvaksi. Ellei opintotukea saada tai sitä ei ole haettu, on oppilaitokselta pyydettävä todistus siitä, että opiskelu on päätoimista ja tutkintoon tai ammattiin johtavaa. Harrastusluontoisen opiskelun perusteella henkilöä ei pidetä Suomessa asuvana 4 §:ssä tarkoitettua yhtä vuotta pitempää aikaa. Jos opiskelija solmii avioliiton opiskelumaassa vakinaisesti asuvan henkilön kanssa, häntä ei enää yleensä ole pidettävä Suomessa vakuutettuna.

Tieteellistä tutkimusta harjoittavaa voidaan pitää Suomessa asuvana vain, jos hän ei tutkimustyön perusteella kuulu oleskelumaan sosiaaliturvan piiriin. Lähinnä säännöksen tarkoituksena on, että ulkomaille stipendiaattina menevän asumisperusteinen sosiaaliturva säilyy silloin, kun hän ei pääse oleskelumaan sosiaaliturvan piiriin. Tieteellistä tutkimusta harjoittavalle päätös annetaan yleensä tutkimusprojektin loppuun.

1.1.4.2.5. Palvelu valtioiden välisessä järjestössä

Valtioiden välisissä järjestöissä palvelevia koskevaa soveltamisalalain säädöstä on 1.3.1999 voimaantulleella lainmuutoksella muutettu siten, että sosiaaliturvan piirissä voivat pysyä määraikaisesti järjestöjen palveluksessa työskentelevät henkilöt. Aiemmin voimassa ollut säädös koski päätoimisesti ja myös pysyvästi kansainvälisen järjestön palveluksessa olevaa henkilöä. Lainmuutoksen jälkeen pysyvästi valtioiden välisessä järjestössä palvelevat eivät enää voi kuulua Suomen sosiaaliturvan piiriin soveltamisalalain 7 §:n perusteella, koska heidän katsotaan kuuluvan työnantajajärjestön sosiaaliturvan piiriin.

Säädöksessä tarkoitettuja erityisjärjestöjä ovat esim. YK:n alaiset ILO, UNESCO ja UNICEF. Muita valtioiden välisiä järjestöjä ovat mm. OECD, WTO, Euroopan yhteisöt, Maailmanpankki ja Pohjoismaiden neuvosto. Sen sijaan esimerkiksi Kansainvälinen Punainen Risti, GreenPeace, WWF sekä Suomen ja toisen valtion välinen ystävyysseura eivät ole valtioiden välisiä järjestöjä.

1.1.5. Kiinteiden siteiden arviointi

7a §. Arvioitaessa onko henkilöllä 4 ja 7 §:ssä tarkoitettut kiinteät siteet Suomeen tulee harkinnan perustua henkilön tilanteen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon Suomessa ja toisessa maassa asutun ajan pituus sekä perhesiteet. Osoituksena kiinteistä siteistä voidaan pitää toistuvaa oleskelua, asuntoa ja työeläketurvan järjestämistä Suomessa sekä muita näihin verrattavia seikkoja.

Maaliskuussa 1999 voimaantulleessa soveltamisalalain 7 a §:ssä luetellaan eräitä seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon arvioitaessa kiinteiden siteiden olemassaoloa. Yhden olosuhteen olemassaolon taikka puuttumisen perusteella asiaa ei voida ratkaista, vaan ratkaisu on tehtävä henkilön kokonaistilanteen perusteella. On myös harkittava, kumpaan maahan siteet ovat kiinteämmät.

1.1.6. Perheenjäsenet

8 § 1 mom. Ulkomailla olevan 5 ja 7 §:ssä tarkoitetun henkilön mukana olevaan, samassa taloudessa ulkomailla asuvaan perheenjäseneseen voidaan soveltaa vastaavasti sosiaaliturvalainsäädäntöä ikään kuin hän asuisi edelleen Suomessa edellyttäen, ettei hän oman ansiotoimintansa perusteella kuulu vieraan maan lainsäädännön piiriin tai ettei hänellä muutoin olosuhteittensa perusteella voida arvioida olevan kiinteämpää yhteyttä vieraaseen valtioon kuin Suomeen.

Suomessa sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan yleensä vain sellaiseen perheenjäseneseen, joka on asunut Suomessa ja siirtynyt ulkomaille perheen huoltajan mukana. Siten Suomen sosiaaliturvan piiriin ei tule henkilö, jonka kanssa esim. lähetetty työntekijä ulkomailla solmii avioliiton ja joka on asunut oleskelumaassa. Sen sijaan ulkomailla tällaisesta avioliitosta syntyneet lapset tulevat Suomen sosiaaliturvan piiriin.

8 § 2 mom. Perheenjäsenellä tarkoitetaan puolisoa ja lasta, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta, sekä sellaista alle 25-vuotiasta lasta, joka päätoimisesti opiskelee tai on ammatillisessa koulutuksessa. Puolisoihin rinnastetaan nainen ja mies, jotka jatkuvasti elävät yhdessä avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa.

Perheenjäsenillä tarkoitetaan avio- tai avopuolisoa sekä alle 18-vuotiaita lapsia ja opiskelevia alle 25-vuotiaita lapsia. Lapsilla tarkoitetaan omia lapsia, ottolapsia ja samassa taloudessa asuvia puolison lapsia. Perheenjäsenen kansalaisuudella ei ole merkitystä. Avopuoliso on rinnastettu aviopuolisoon 1.3.1999 voimaantulleella lainmuutoksella.

Jos ulkomailla oleskelevaan henkilöön on sovellettava Suomen sosiaaliturvalainsäädäntöä EU-lainsäädännön tai sosiaaliturvasopimuksen perusteella, voidaan myös hänen mukanaan olevaan, samassa taloudessa asuvaan perheenjäsenen soveltaa sosiaaliturvalainsäädäntöä edellä selostetuin edellytyksin.

1.1.7. Ilmoitusvelvollisuus ulkomaille muutettaessa

12a §. Sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisalaan kuuluva henkilö on velvollinen viipymättä ilmoittamaan kansaneläkelaitokselle olosuhteissaan tapahtuneet muutokset, kuten Suomesta muuton ja Suomeen paluun, ulkomaan työn, opintojen tai tutkimustyön alkamisen ja päättymisen sekä toiminnan keskeytymisen, pääsyn oleskelumaan sosiaaliturvan piiriin, sekä muista olosuhteiden muutoksista, jotka voivat vaikuttaa sosiaaliturvaan.

Ulkomaille muuttavan henkilön tai hänen työnantajansa on aina syytä ilmoittaa muutosta Kansaneläkelaitokselle ja väestökirjanpitäjälle, jotta henkilön sosiaaliturvaan liittyvä asema ei jäisi epäselväksi. Jos ilmoitusta muutosta ei tehdä, on mahdollista, että ulkomailla asuvalle henkilölle maksetaan perusteettomasti etuuksia, mikä yleensä johtaa etuuksien takaisinperintään.

Soveltamisalalain 7 §:ssä mainittujen henkilöryhmien ja heidän 8 §:ssä tarkoitettujen perheenjäsentensä sekä 5 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden perheenjäsenten on haettava Kansaneläkelaitokselta vakuuttamispäätöstä, jotta sosiaaliturvalainsäädäntöä voitaisiin soveltaa heihin vuotta pidemmän ulkomailla oleskelun aikana.

Kansaneläkelaitos tulee syksystä 2000 lähtien antamaan ilman eri hakemustakin päätöksen sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta kaikille sellaisille henkilöille, joiden ulkomaille muutosta on ilmoitettu Kansaneläkelaitokselle tai väestökirjanpitäjälle. Päätös annetaan siis myös alle yhden vuoden ulkomailla oleskeleville. Kansaneläkelaitos antaa päätöksen sosiaaliturvaan kuulumisesta myös EU-maahan tai sosiaaliturvasopimusmaahan lähetetyille työntekijöille, joille Eläketurvakeskus on antanut lähetetyn työntekijän todistuksen.

1.2. Kotikuntalaki

1.2.1. Kotikuntalain perusteella määräytyvät etuudet

Suomessa asuminen ratkaistaan kotikuntalain määräysten mukaan, jos soveltamisalalakia ei ole sovellettava. Näin menetellään seuraavien Kansaneläkelaitoksen hoitamien etuuksien osalta: yleinen asumistuki, opintotuki, koulumatkatuki, pienten lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki, sotilasavustus ja rintamasotilaseläke. Kotikuntalain asumiskäsitteen perusteella ei suoraan ratkaista sitä, maksetaanko mainittuja etuuksia ulkomaille. Vaikka henkilö kotikuntalain mukaan katsottaisiin Suomessa asuvaksi hänen ulkomailla oleskelustaan huolimatta, ei lasten kotihoidon tukea koskaan makseta ulkomailla asuvasta lapsesta. Asumistukea voidaan maksaa ainoastaan Suomessa sijaitsevasta asunnosta. Myös koulumatkatukea maksetaan ainoastaan Suomessa tapahtuvaa opiskelua varten.

Kotikuntalain mukaan ratkaistaan myös oikeus julkiseen terveyden- ja sairaanhoitoon.

Kotikuntalaissa ei ole soveltamisalain 3 §:n 1 momentin säännöstä vastaavaa määritelmää siitä, kenen katsotaan asuvan Suomessa. Suomessa asuminen on määritelty säätämällä, milloin maahan muuttavalla henkilöllä on kotikunta Suomessa ja milloin maasta muuttavalla henkilöllä ei enää ole kotikuntaa.

Periaatteessa kaikki kotikuntalakia soveltavat viranomaiset tekevät Suomessa asumista koskevan ratkaisunsa kotikuntalain mukaan itsenäisesti. Siten esimerkiksi Kansaneläkelaitos ei ole ratkaisuisaan sidottu rekisteritoimiston tai muun viranomaisen ratkaisuihin. Kun eri tahot soveltavat samaan tapaukseen samaa lakia, tulisi lopputuloksen yleensä olla sama. Käytännössä kuitenkin eri kihlakuntien välillä on suuria eroja. Toisaalta Kansaneläkelaitos voi päätyä erilaiseen ratkaisuun myös silloin, kun sillä on sellaista tietoa, jota muilla ratkaisijoilla ei ole. Kotikuntaa koskeva päätös voidaan antaa vain etuusratkaisun yhteydessä. Muutoksenhaku Suomessa asumista koskevaan kotikuntaratkaisuun noudattaa tällöin etuutta koskevaa normaalia muutoksenhakumenettelyä. Kun esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen etuuksien ja väestörekisteröinnin muutoksenhakutiet ovat erilaiset, voi poikkeavia kotikuntaratkaisuja syntyä myös valitusasteissa.

Oikeus julkiseen terveyden- ja sairaanhoitoon Suomessa asuvana määräytyy kotikuntalain mukaan. Siten soveltamisalain säännökset ja niitä koskevat tulkinnat taikka lain muutokset eivät vaikuta oikeuteen saada sairaanhoitoa Suomessa. Siihen ei myöskään vaikuta Kansaneläkelaitoksen kotikuntalain tulkinta.

1.2.2. Suomeen muuttava

Suomeen muuttavalla henkilöllä on kotikunta Suomessa ja hänet katsotaan siis maassa asuvaksi, jos hän tosiasiallisesti asuu Suomessa ja hänellä on tarkoitus jäädä tänne vakinaisesti asumaan ja hänellä on vähintään yhden vuoden oleskeluun oikeuttava oleskelulupa, jos sitä häneltä vaaditaan. Lain perustelujen mukaan säännöksessä edellytettyä vakinaisen asumisen tarkoitusta osoittavia seikkoja ovat muun muassa vakinainen työpaikka Suomessa, avioliitto,

adoptio tai muu läheinen perhe- tai sukulaisuussuhde Suomessa vakinaisesti asuvaan tai tänne vakinaisesti asumaan muuttavaan henkilöön, samoin pakolaisuus.

1.2.3. Suomesta muuttava

Henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa eikä häntä siis pidetä täällä asuvana, jos hän on muuttanut ulkomaille vuotta pitemmäksi ajaksi ja hänellä ei ole elinolosuhteittensa perusteella kiinteämpää yhteyttä Suomeen kuin ulkomaiseen asuinmaahansa. Lain perustelujen mukaan ulkomailta oleskelua ei katsota tilapäiseksi pelkästään siitä syystä, että se on tarkoitettu määräaikaiseksi. Kiinteämpi yhteys Suomeen katsotaan olevan olemassa esimerkiksi silloin, kun perhesuhteet, asumiseen liittyvät seikat tai työhön liittyvät seikat sitä puoltavat. Esimerkkeinä tilanteista, joissa kiinteämpi yhteys Suomeen säilyy vuottakin pitemmän ajan perusteluissa mainitaan hoitotoimenpiteet, määräaikainen työ, opiskelu ja vapaa-ajan vietto. Säännös poikkeaa siis soveltamisalain vastaavasta säännöksestä siten, että henkilö voidaan katsoa Suomessa asuvaksi vuotta pitemmän ulkomailta olon ajan ilman, että asiasta annetaan päätös. Myöskään olosuhteita, joissa kotikunta Suomessa säilyy, ei ole tarkasti määritelty laissa. Suomessa asuvaksi katsotaan kuitenkin Suomen kansalainen, joka on Suomen valtion diplomaattisen tai sellaiseen rinnastettavan muun edustuston palveluksessa, lähetetyn konsulinviraston palveluksessa, kehitysyhteistyön asiantuntija tai lähetystyössä. Suomessa asuvana pidetään myös edellä tarkoitettujen henkilön perheenjäsentä.

1.3. Työskentelyperusteinen sosiaaliturva

Suomessa yksinomaan työskentelyperusteista sosiaaliturvaa on työeläkelainsäädäntö, työtapa-turma- ja ammattitautivakuutus sekä työttömyysturvalain mukainen ansiosidonnainen työttö-myysturva.

1.3.1. Työeläkelainsäädäntö

Työeläkelainsäädännössä vakiintuneen käytännön mukaan eläketurva on järjestettävä Suomessa työskentelevälle henkilölle riippumatta työnantajan ja työntekijän kansalaisuudesta ja pysyvästä kotipaikasta. Tästä pääsäännöstä on yksi Suomeen lähetettyjä työntekijöitä koskeva poikkeus; Suomen työeläkelainsäädäntöä ei sovelleta Suomessa tehtyyn työhön, jos

- työ on luonteeltaan tilapäistä (enintään kaksi vuotta kestävä työ) ja
- työnantaja ei ole Suomen kansalainen eikä henkilö, jolla on pysyvä kotipaikka Suomessa, eikä myöskään yhteisö, jonka kotipaikka on Suomessa, ja
- työntekijä on saman ulkomaan kansalainen kuin työnantajakin eikä hänellä ole pysyvää kotipaikkaa Suomessa.

Ulkomailla tehtävä työ on TEL 1 c §:n mukaan vakuutettava silloin, kun suomalainen työnantaja lähettää työntekijänsä ulkomaille tekemään työtä samalle työnantajalle. Eläketurvakeskus voi hakemuksesta vapauttaa työnantajan vakuuttamisvelvollisuudesta, jos eläketurva on muutoin, esimerkiksi asemamaassa, järjestetty kokonaisuutena katsoen saman tasoisesti kuin Suomen työeläketurva. Vapautus tulee kyseeseen vasta ulkomailta työskentelyn kestänyt kak-

si vuotta. Jos suomalainen työnantaja on lähettänyt työntekijän ulkomaille ulkomaisen emo-, tytär- tai sisaryhtiönsä taikka muun sellaisen yrityksen palvelukseen, jossa suomalaisella työnantajalla on määräysvaltaa, suomalainen työnantaja voi vapaaehtoisesti järjestää työntekijälle TEL:n mukaisen vähimmäiseläketurvan. Työsuhde on tällöin ulkomaiseen yritykseen. Vastavat säännökset sisältyvät lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijöiden eläkelakiin (1962/134)(LEL) sekä taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijöiden eläkelakiin (1985/662) (TaEL).

Työeläkevakuutuksessa työntekijän asuinmaalla on siis merkitystä vain silloin, kun Suomessa työskentelevä työntekijä ja hänen työnantajansa ovat saman ulkomaan kansalaisia ja työ on väliaikaista. Jos työntekijä asuu Suomessa, hänet on vakuutettava, muutoin ei. Sen sijaan eläkkeen määrään työntekijän Suomessa asuminen vaikuttaa, koska työkyvyttömyyseläkkeen ja perhe-eläkkeen tulevan ajan eläkeoikeus on vain, jos työntekijä on asunut Suomessa viisi vuotta. Koska työeläkelainsäädännössä ei ole määriteltä Suomessa asumisen käsitettä, siellä noudatetaan lähtökohtaisesti kotikuntalain periaatteita.

Yrittäjien eläkelain (1969/468) ja maatalousyrittäjien eläkelain (1969/467) mukaan yrittäjän vakuuttamisen edellytyksenä on Suomessa asuminen (YEL ja MYEL 1 §). Myös näitä lakeja sovellettaessa ratkaistaan Suomessa asuminen lähtökohtaisesti kotikuntalain periaatteita noudattaen.

Valtion eläkelain (1966/280) mukaan eläkkeeseen oikeuttaa valtion palvelus. Lakia sovelletaan valtion palvelukseen ulkomailta otettujen osalta ainoastaan Suomen kansalaisiin. Suomessa asuvat kuuluvat siis lain piiriin.

Työeläkejärjestelmän eläkkeet maksetaan Suomen kansalaisille rajoituksetta ulkomaille. Suomen kansalaisiin rinnastetaan EU-kansalaiset ja sosiaaliturvasopimusten piiriin kuuluvat ulkomaiden kansalaiset. Muiden henkilöiden osalta eläkkeen maksaminen ulkomaille edellyttää Eläketurvakeskuksen lupaa.

1.3.2. Tapaturmavakuutus

Tapaturmavakuutuksessa on vastaavat määräykset vakuuttamisvelvollisuudesta kuin työeläkelaeissakin. Suomessa tehtävä työ on siten pääsääntöisesti vakuutettava. Suomesta ulkomaille lähetetty työntekijä on vakuutettu niin kauan kuin työskentely ulkomailta on katsottava tilapäiseksi. Vakuutusvelvollisuudesta voi vapautua, kun työskentely ulkomailta on kestänyt kaksi vuotta eikä se ole enää luonteeltaan tilapäistä. Toisaalta vapaaehtoinen vakuutus on mahdollinen samoissa tilanteissa kuin TEL:n mukaankin.

1.3.3. Ansiosidonnainen työttömyysturva

Työttömyysturvalain mukaista peruspäivärahaa ja ansioon suhteutettua päivärahaa suoritetaan henkilölle, joka Suomessa vakuutettuna ollessaan on täyttänyt palkansaajan työssäoloehdon ollessaan työssä, jossa palkka on työehtosopimuksen mukainen. Palkansaajan työssäoloehto täyttyy kun henkilö on 24 lähinnä edellisen kuukauden aikana ollut 43 kalenteriviikkoa sellai-

nessa työssä, jossa työaika on ollut vähintään 18 tuntia viikossa. Ansioon suhteutetun päivärahan saaminen edellyttää lisäksi, että päivärahaa hakeva henkilö on ollut työttömyyskassan jäsenenä vähintään kymmenen lähinnä edellistä kuukautta ennen työttömyyden alkamista. Myös yrittäjälle voidaan tietyin edellytyksin maksaa ansiosidonnaista päivärahaa.

Työssäoloehtoon voidaan lukea myös ulkomailla kertynyt työskentely, jos henkilö on työskennellyt ulkomailla lähetettynä työntekijänä ja on ollut sen vuoksi soveltamisalain mukaan Suomessa vakuutettu. Työskentelyä muuna kuin lähetettynä työntekijänä ei sen sijaan voida hyväksyä työssäoloehtoon, vaikka henkilö olisi ollut Suomessa vakuutettu tilapäisen ulkomailla oleskelun ajan. Vaikka ulkomailla työskentelevä muu kuin lähetetty työntekijä maksaisi ulkomaan työskentelynsä ajalta työttömyyskassansa jäsenmaksun, ei hänelle synny oikeutta ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan, jos työssäoloehto ei täyty.

Peruspäivärahaa tai ansioon suhteutettua päivärahaa ei makseta ulkomailla oleskelun ajalta, koska ulkomailla oleskelevä henkilö ei ole Suomen työmarkkinoiden käytettävissä siten kuin työttömyysturvalain 5 §:ssä edellytetään. Vähintään neljän viikon ajan työttömänä työnhakijana Suomessa ollut voi kuitenkin lähteä toiseen EU- tai ETA-maahan työnhakuun ja saada Suomesta työttömyysturvaa työnhakumaahan enintään kolmen kuukauden ajaksi.

1.4. Vapaaehtoinen vakuuttaminen

Aina henkilö ei ole oikeutettu soveltamisalain mukaiseen sosiaaliturvaan. Sekä Suomeen tulevilla että ulkomaille muuttavilla henkilöillä saattaisi olla tarvetta järjestää sosiaaliturva liittymällä järjestelmään vapaaehtoisesti.

Useimmille lyhytaikaisesti Suomeen tuleville riittänee, että heillä on mahdollisuus saada sairaanhoito Suomessa, jos he sairastuvat täällä oleskellessaan. Merkittävin ryhmä, jonka oikeus sairaanhoitoon edellyttäneen parannusta lienee ulkomaalaiset opiskelijat. Ulkomailla työskentelevien osalta vapaaehtoisen vakuuttamisen tarvetta voisi olla esimerkiksi niillä Venäjällä työskentelevillä, jotka eivät ole Suomesta lähetettyjä työntekijöitä tai soveltamisalain mukaisesti niin sanotusti paikalta palkattuja työntekijöitä. Erityisesti ulkomailla pidempään työskentelevät voisivat olla halukkaita säilyttämään oikeuden ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan. Myöskään ulkomaille lähtevillä yrittäjillä ei ole mahdollisuutta pysyä Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä, joten myös heillä voisi olla tarve vapaaehtoiseen vakuuttamiseen.

Asumisperusteinen sosiaaliturva sisältää sairausvakuutuksen siihen kuuluvine vanhempainetuksineen, äitiysavustuksen, lapsilisän, kansaneläkevakuutuksen, asumisen tukemisen, vammaisetuudet, osa kuntoutuksesta, työttömyysetuudet sekä kuntien järjestämän verorahoitteen yleisen terveyden- ja sairaanhoidon. Vapaaehtoisen vakuutuksen piiriin tulisi siten sisällyttää myös verorahoitteisia etuuksia. Vapaaehtoisen vakuutuksen sisällön tulisi voida vaihdella vakuutusnottajan tarpeiden mukaan.

Työryhmässä selvitettiin sairausvakuutuskorvausten keskimääräisiä kustannuksia vakuutettua kohti. Laskelmassa otettiin huomioon sairausvakuutuksen piiriin kuuluvat sairauspäivärahat, vanhempainpäivärahat ja Kansaneläkelaitoksen maksamat sairaanhoitokorvaukset. Keskimää-

räiseksi kustannukseksi arvioitiin 15-64 vuotiasta vakuutettua kohti vajaat 2 500 markkaa vuodessa (tarkempi laskelma liitteessä 2).

Vapaaehtoisesta vakuuttamisesta aiheutuvia todellisia kustannuksia, jotka tulisi kattaa vakuutusmaksuilla, on hankala selvittää. Sosiaaliturvan tarve vaihtelee suuresti riippuen esimerkiksi vakuutetun perhesuhteista tai iästä. Esimerkiksi perheenjäsenten saamat etuudet (lapsilisät, vanhempainetuudet) kasvattaisivat vapaaehtoisen vakuutuksen maksutasoa huomattavasti. Vapaaehtoisesta vakuutuksesta perittäviin maksuihin vaikuttaa myös oleellisesti se, ketkä osallistuvat rahoitukseen. Tulisiko vakuuttaminen rahoittaa kokonaan vakuutusperiaatteen mukaisesti vai osallistuisivatko esimerkiksi kunnat ja valtio myös vapaaehtoisen vakuutuksen rahoitukseen.

Asumisperusteista sosiaaliturvaa rahoitetaan Suomessa verovaroin (valtio ja kunnat) sekä vakuutusmaksuin (vakuutetut ja työnantajat). Jos Suomen sosiaaliturvaa voisi ostaa vapaaehtoisella vakuutuksella, tulisi vapaaehtoisesti vakuutetuilta perittävällä maksutuotolla alentaa muiden vakuutettujen ja rahoittajien rahoitusosuutta. Mitä monimuotoisempi vapaaehtoinen vakuutus olisi, sitä vaikeampaa olisi vakuutusmaksutuottojen oikeudenmukainen kohdentaminen eri rahoittajatahojen kesken.

Tällä hetkellä vapaaehtoiselle vakuuttamiselle ei nähty olevan suurta tarvetta. Lisäksi puhtaasti vakuutusmaksuperusteisesti määräytyvät vakuutusmaksut voisivat nousta niin suuriksi, että se rajaisi käyttäjiä entisestään. Tämän vuoksi työryhmässä ei perusteellisemmin lähdetty selvittämään mahdollisuutta vapaaehtoisen vakuuttamiseen.

2. KANSAINVÄLISET SÄÄDÖKSET

Soveltamisalalaki ja kotikuntalaki ovat Suomen kansallista lainsäädäntöä, jota sovelletaan yleisesti päätettäessä Suomen ja toisen valtion välillä liikkuvan henkilön oikeudesta suomalaiseseen sosiaaliturvaan. Kansallisen lainsäädännön sovellettavuuden voi kuitenkin estää Suomen ja toisen valtion välisiä sosiaaliturvasuhteita koskeva säännöstö. Tällaisia Suomea sitovia kansainvälisiä säännöstöjä ovat ensi sijassa EY:n sosiaaliturvaa koskeva lainsäädäntö sekä Suomen solmimat kahdenväliset sosiaaliturvasopimukset.

EU:n perustamissopimukset ja EY:n lainsäädäntö syrjäyttävät aina niiden kanssa päällekkäisiä määräyksiä sisältävät kansalliset säädökset. Sosiaaliturvaa koskevasta EY-lainsäädännöstä merkitystä on lähinnä neuvoston asetuksella 1408/71 sekä toimeenpanoasetuksella 574/72. Asetuksia sovelletaan jäsenvaltioiden välillä liikkuviin EU- ja ETA-kansalaisiin (jäljempänä EU-kansalaisiin).

Suomen solmimat kahdenväliset sosiaaliturvasopimukset on saatettu voimaan lailla, joten sopimukset syrjäyttävät aina niiden kanssa ristiriidassa olevan kansallisen lainsäädännön. Suomi on solminut kahdenvälisen sosiaaliturvasopimuksen seuraavien EU-maiden kanssa: Espanja, Yhdistynyt Kuningaskunta, Itävalta, Kreikka, Luxemburg ja Saksa. Lisäksi Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä sovelletaan pohjoismaista sosiaaliturvasopimusta. Näitä sopimuksia sovelletaan henkilöihin, jotka eivät kuulu EY:n sosiaaliturva-asetusten soveltamisalaan ja Suomen ja sopimusosapuolena olevan toisen EU-maan välillä liikkuviin henkilöihin, jotka eivät ole EU-kansalaisia. Lisäksi Suomella on kahdenväliset sopimukset seuraavien maiden kanssa: Yhdysvallat, Kanada (Quebec), Sveitsi, Viro, Latvia ja Israel. Suomi on solminut Australian ja Unkarin kanssa sopimukset, jotka koskevat tilapäisen oleskelun aikana annettavaa sairaanhoitoa.

2.1. EY-lainsäädäntö

2.1.1. Sosiaaliturvan koordinointi

Euroopan unionin piirissä sosiaaliturvalainsäädäntöä ei ole yhdenmukaistettu. Jokainen jäsenmaa päättää itse sosiaaliturvan sisällöstä, kuten siitä, ketä pidetään vakuutettuna, mitä sosiaaliturvaetuuksia maassa on, mitkä ovat edellytykset etuuksien saamiselle ja millainen niiden taso on.

Työntekijöiden vapaan liikkuvuuden turvaamiseksi on ollut tarpeen määrätä sosiaaliturvan koordinoinnista eli yhteensovittamisesta siinä tapauksessa, että työntekijällä tai yrittäjällä taikka hänen perheenjäsenellään on liittymäkohtia kahteen tai useampaan jäsenmaahan. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin kun työntekijä perheineen muuttaa maasta toiseen tai käy työssä muussa kuin asuinmaassaan taikka perheenjäsenet asuvat muussa kuin työntekomaassa. Sosiaaliturvan koordinoitua varten on annettu asetus 1408/71 ja sen toimeenpanoasetus 574/72.

Asetukseen 1408/71 sisältyvien lainvalintamääräysten (artiklat 13 - 17 a) perusteella ratkaistaan, minkä maan lainsäädäntöä unionin alueella liikkuvaan, asetuksen 1408/71 piiriin kuulu-

vaan henkilöön sovelletaan. Jäsenvaltio, jonka lainsäädäntöä sovelletaan on ns. toimivaltainen valtio. Toimivaltainen valtio on pääsääntöisesti vastuussa henkilön sosiaaliturvaetuuksista ja on vastaavasti oikeutettu perimään sosiaaliturvaan liittyvät vakuutusmaksut.

EY:n sosiaaliturva-asetusten soveltamisala kattaa lähes koko soveltamisalalain ja kotikuntalain kattaman asumisperusteisen sosiaaliturvan. Sen ulkopuolelle jäävät Kansaneläkelaitoksen hoitamista etuuksista vain äitiysavustus, pienten lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki, yleinen asumistuki, sotilasavustus, työvoimapolitiittiset koulutusetuudet sekä opintotuki.

2.1.2. Sovellettavaa lainsäädäntöä koskevat säännöt

2.1.2.1. Työntekijä ja yrittäjä

Pääsäännön mukaan työntekijä tai yrittäjä kuuluu sen maan lainsäädännön piiriin, jossa tekee työtä (artikla 13, alakohta 2a). Työntekijä tai yrittäjä kuuluu yleensä samanaikaisesti vain yhden jäsenvaltion lainsäädännön piiriin.

Yhden lainsäädännön periaatteesta on vain yksi poikkeus. Yrittäjään, joka on palkatussa työssä toisessa maassa, voidaan soveltaa molempien maiden lainsäädäntöä, jos jäsenmaat liitteessä VII ovat näin ilmoittaneet (artikla 14 c , alakohta a).

Suomessa työskentelevä EU-maan kansalainen tulee asetuksen tarkoittaman asumisperusteisenkin sosiaaliturvan piiriin, vaikka ei täytä soveltamisalalain asumiskriteereitä. EU-kansalainen on heti aloitettuaan työskentelyn Suomessa oikeutettu Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kun taas soveltamisalalakia sovellettaessa esim. Venäjältä Suomeen tulevalta henkilöltä edellytetään vähintään kahden vuoden työsopimusta Suomen sosiaaliturvan piiriin päästäkseen. Työskentelyltä edellytetään, että se kuuluu työeläkelainsäädännön piiriin. Toisaalta Suomessa asuvaa, mutta toisessa jäsenmaassa työskentelevää henkilöä ei pidetä Suomen asumisperusteiseen vakuutukseen kuuluvana.

Suomen työeläkejärjestelmä on sikäli aukoton, että kaikki Suomessa tehtävä työ on työeläkelakien alaista. Tämän vuoksi hyvinkin lyhytaikaisessa työsuhteessa työskentelevä EU-työntekijä saa oikeuden asetuksen 1408/71 piiriin kuuluvaan asumisperusteiseen sosiaaliturvaan. Eräissä EU-valtioissa on tavallista, että työntekijä saa oikeuden asetuksen kattamaan sosiaaliturvaan alasta riippuen vasta kun työskentely on kestänyt tietyn pituisen ajan tai työskentelystä on maksettu tietyn suuruinen palkka¹.

2.1.2.2. Lähetetty työntekijä ja yrittäjä

Korkeintaan 12 kuukaudeksi lähetetty työntekijä kuuluu lähettäjämaan lainsäädännön piiriin (artikla 14, kohta 1, alakohta. 1 kohta, 574/72 11 artikla). Tällöin edellytetään, että työsuhde lähettävään työnantajaan säilyy ja ettei työntekijää ole lähetetty sellaisen työntekijän tilalle, jonka työkomennus on päättynyt (14 artikla, 1 kohta, alakohdat a ja b).

¹ Erimerkiksi Ranskassa sairausvakuutuksen rahaetuksien saaminen edellyttää, että vakuutettu on työskennellyt vähintään 200 tuntia sairauden toteamista edeltävien kolmen kuukauden aikana tai hän on vaihtoehtoisesti maksanut sairautta edeltävien kuuden kuukauden aikana saadusta palkasta vähintään sellainen määrä vakuutusmaksuja, joita hän maksaisi 1,015 kertaista Ranskan minimipalkasta.

Lähetetyn työntekijän käsite on asetuksessa 1408/71 suppeampi kuin soveltamisalalaissa. Asetuksen mukaan edellytetään, että välitön työsuhde lähettävään työnantajaan säilyy työntekijän siirtyessä maasta toiseen. Siten pelkästään suomalaisen työnantajan sisar- tai tytäryrityksen palvelukseen siirtynyt työntekijä ei voi olla asetuksen 1408/71 tarkoittama lähetetty työntekijä.

Koska lähetettyjä työntekijöitä koskeva järjestely on tarkoitettu tilapäistä toisessa jäsenvaltiossa työskentelyä varten, sen kesto on rajattu 12 kuukauteen. Jos kuitenkin ennalta arvaamattomista syistä on tarpeen, että työntekijä jatkaisi työskentelyään pidempään, voidaan henkilöä pitää lähettäjävaltion sosiaaliturvajärjestelmässä vakuutettuna vielä toiset 12 kuukautta. Aikaa voidaan vielä tämänkin jälkeen jatkaa asetuksen 17 artiklan mukaisella poikkeusluvalla.

Yrittäjiä koskevat pääosin samanlaiset säännökset kuin lähetettyä työntekijää (artikla 14 a). Yrittäjä voi siis olla "lähetetty" kuten työntekijäkin, hän voi saada lähetysajan jatkon ja poikkeuspäätökset myös samoin edellytyksin kuin työntekijä. Myös merenkulkijoita koskevat vastaavat lähettämistä koskevat säännökset kuin työntekijöitä ja yrittäjiä (artikla 14 b).

2.1.2.3. Kansainvälisen järjestön palveluksessa olevat

EU:n jäsenmaissa sijaitsevien kansainvälisten järjestöjen palveluksessa olevista henkilöistä ei ole erityissäännöksiä EU:n sosiaaliturvasäännöksissä. Lähtökohta on siis työskentelyvaltion periaate. Jos työskentelyvaltio on tehnyt kansainvälisen järjestön kanssa ns. päämajasopimuksen, järjestön palveluksessa olevia henkilöitä ei vakuuteta työskentelymaassa, vaan järjestö huolehtii itse heidän sosiaaliturvastaan oman järjestelynsä avulla. Päämajasopimusta sovelletaan siten, ettei järjestöissä palvelevia pidetä asetuksessa 1408/71 tarkoitettuina asemamaassa työskentelevinä työntekijöinä. Suomesta toisessa jäsenvaltiossa sijaitsevaan kansainväliseen järjestöön työskentelemään lähtevien osalta päämajasopimusta on kuitenkin sovellettava niin, että tällaisessa järjestössä määräaikaisesti palveleva voi soveltamisalalain 10 §:n mukaisesti hakea Suomen sosiaaliturvalainsäädännön piiriin kuulumista.

2.1.2.4. EU:n palvelus

EU:n palveluksessa on virkamiehiä, avustavaa henkilökuntaa, tilapäistä henkilökuntaa, paikalta palkattua henkilökuntaa, erityisavustajia ja tutkijoita. Ainoa ryhmä, josta säädetään asetuksessa 1408/71 on avustava henkilökunta (16 artikla). Avustava henkilökunta voi valita heihin sovellettavan sosiaaliturvalainsäädännön kolmesta eri vaihtoehdosta.

2.1.2.5. Työnteon lopettaneet henkilöt

Työnteon lopettanut henkilö säilyy sen maan lainsäädännön piirissä, johon kuului työskentelynsä aikana, kunnes aloittaa työskentelyn toisessa valtiossa.

Jos henkilö on lopettanut työskentelyn ja lakannut olemasta tämän työskentelyvaltion lainsäädännön piirissä eikä asetuksen lainvalintasäännösten mukaan tule työnteon perusteella muunkaan jäsenvaltion lainsäädännön piiriin, hän kuuluu sen valtion lainsäädännön piiriin, jossa hän asuu, yksinomaan tämän maan lainsäädännön mukaisesti (artikla 13, kohta 2, alakohta f).

Oikeuskäytännön mukaan on selvää, että määräystä sovelletaan henkilöihin, jotka ovat lopullisesti lopettaneet työnteon yhdessä jäsenvaltiossa ja asuvat toisessa jäsenvaltiossa.

Siten toisessa jäsenvaltiossa työssä ollut henkilö, joka on lopettanut työnteon, lakannut kuulumasta viimeisen toimivaltaisen maan lainsäädännön piiriin ja muuttanut Suomeen asumaan, tulee Suomen lainsäädännön piiriin. Viimeisen toimivaltaisen valtion laitos määrää päivämäärän ja edellytykset siirtymiselle pois sen lainsäädännön piiristä. Suomen lainsäädäntö eli asumisperusteisen sosiaaliturvan osalta soveltamisalalaki taas määrää, tuleeko henkilö Suomessa vakuutetuksi.

Kun Suomessa viimeksi työssä ollut henkilö muuttaa toiseen jäsenmaahan, Suomi määrää, milloin häneen lakataan soveltamasta Suomen lainsäädäntöä. Vakuutus työeläkejärjestelmässä päättyy sitten, kun vakuutusaikaa ei enää lasketa hänen hyväkseen. Vakuutus asumisperusteisessa järjestelmässä päättyy tällöin samaan ajankohtaan tai muuttopäivänä taikka tilapäisen muuton kohdalla viimeistään vuoden kuluttua muutosta.

2.1.3 Poikkeukset lainvalintamääräyksistä

Jäsenvaltiot, näiden toimivaltaiset viranomaiset tai niiden nimeämät toimielimet voivat tehdä poikkeuksia tiettyjen henkilöryhmien tai henkilöiden hyväksi (artikla 17). Poikkeuksia myönnetään yleensä silloin, kun lähetetyn työntekijän komennusaika on vuotta pitempi tai ulkomailla oleva työnantaja ei ole sama kuin lähettävä työnantaja. Yleisenä periaatteena on Suomessa omaksuttu viiden vuoden maksimiaika, josta voidaan erityisistä syistä poiketa. Esimerkiksi kun työntekijä lähetetään useisiin maihin peräkkäin eikä kiinteitä siteitä synny mihinkään valtioon voivat komennukset yhteensä ylittää 5 vuotta. Suomen osalta poikkeuslupaasioissa toimivaltainen viranomainen on sosiaali- ja terveysministeriö. Käytännössä Eläketurvakeskus kuitenkin hoitaa kirjeenvaihdon toisen jäsenvaltion viranomaisen kanssa.

Eläkettä saava, joka asuu toisessa jäsenvaltiossa kuin mistä saa eläkettä, voi saada vapautuksen asuinmaan lainsäädännön piiriin kuulumisesta, ellei kuulu tämän maan lainsäädännön piiriin ammatin harjoittamisen vuoksi (artikla 17 a).

2.1.4. Vakuutetun sairausvakuutusmaksusta vapauttaminen

Suomessa asuva, toisesta EU- maasta eläkettä saava henkilö ei tietyissä tapauksissa ole velvollinen maksamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua, vaikka henkilö on asumisen perusteella Suomessa vakuutettu. Kansaneläkelaitos antaa edellytykset täyttävälle hakijalle todistuksen, jonka tämä esittää veroviranomaiselle. Todistus voidaan antaa toisesta EU- maasta eläkettä saavalle henkilölle edellyttäen, ettei tällä ole oikeutta eläkkeeseen Suomesta. Lisäksi eläkkeensaajan tulee olla EU-valtion kansalainen.

Todistusta ei siten voida antaa, jos henkilö on asunut Suomessa 16 ikävuoden jälkeen ennen ulkomaisen eläkkeen myöntämistä ja hänellä on tämän Suomessa asumisen perusteella oikeus kansaneläkkeeseen. Eläkkeen hakematta jättämisellä tai eläkehakemuksen peruuttamisella ei ole merkitystä, koska oikeus Suomen eläkkeeseen on olemassa myös näissä tapauksissa. Jos

on selvää, että henkilö ei ole oikeutettu Suomen eläkkeeseen, vaikka henkilö on asunut Suomessa, todistus voidaan antaa. Todistus voidaan antaa myös henkilölle, joka asuu Suomessa mutta kuuluu asetuksen 1408/71 tai sosiaaliturvasopimuksen perusteella vieraan valtion sosiaaliturvan piiriin tai hän ei ole soveltamisalain mukaan Suomessa asuva.

Vakuutetun sairausvakuutusmaksulta ei voi välttyä siltä osin, kuin eläkkeensaaja saa toisesta jäsenvaltiosta vain sellaista eläkettä, joka ei kuulu asetuksen 1408/71 soveltamisen piiriin. Tällaisia eläkkeitä ovat eräät EU:n ulkopuolelta maksettavat eläkkeet, lisäeläkkeet (esim. Ruotsin avtalspension) sekä yksityiset eläkkeet.

2.2. Sosiaaliturvasopimukset

Suomen solmimat kahden ja monenväliset sosiaaliturvasopimukset sisältävät myös määräyksiä siitä, minkä maan lainsäädäntöä on sovellettava. Nämä määräykset syrjäyttävät asetuksen 1408/71 tavoin kansallisen lainsäädännön.

Sopimusten lainvalintamääräykset eroavat toisistaan. Pohjoismaisen sopimuksen mukaan sovelletaan asuinmaan lainsäädäntöä, mutta jos henkilö työskentelee eri maassa kuin missä hän asuu sovelletaan asetuksen 1408/71 piiriin kuulumattomiin Pohjoismaiden välillä liikkuviin työntekijöihin työskentelymaan lainsäädäntöä. Joissakin sopimuksissa noudatetaan pääsääntöisesti työskentelymaan lainsäädäntöä, mutta esimerkiksi kansaneläkejärjestelmän etuuksiin oikeuttaa vain Suomessa asuminen. Lisäksi sopimuksissa on lähetettyjä työntekijöitä, merimiehiä ja eräitä muita ryhmiä koskevia erityismääräyksiä. Lainvalintaa koskevat säännöt ovat pääsääntöisesti samansisältöisiä EY-asetuksen 1408/71 lainvalintaa koskevien sääntöjen kanssa. EY-asetuksesta 1408/71 poiketen lähetettyjen työntekijöiden lähettämisaika on sopimuksesta riippuen yleensä huomattavasti pidempi kuin EY-asetuksen 12 kuukautta. Esimerkiksi Viron sopimuksen perusteella Suomesta Viroon lähetetty työntekijä voi kuulua Suomen sosiaaliturvaan kolmen vuoden ajan. USA:n ja Suomen sopimuksessa aika on viisi vuotta. Lisäksi sosiaaliturvasopimusten lähetetyn työntekijän käsite poikkeaa asetuksessa 1408/71 käytetystä käsitteestä. Useimmissa sopimuksissa lähetettynä työntekijänä voidaan pitää myös lähettävän suomalaisen yrityksen sopimusmaassa sijaitsevan sisar-, tytär- tai emoyrityksen palvelukseen lähetettyä työntekijää.

Sopimusten piiriin kuuluvat etuudet eroavat myös suuresti toisistaan. Toisten sopimusten piiriin kuuluvat lähes kaikki etuudet (Pohjoismaainen sopimus, Viron sopimus). Muutamia sopimuksia sovelletaan lähes yksinomaan eläkkeisiin (Kanada ja USA). Oikeus sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle jääviin etuuksiin määräytyy kansallisen lainsäädännön (soveltamisalain) mukaan.

3. KANSAINVÄLISET TILANTEET

3.1. Käytäntö Ruotsissa

3.1.1. Nykykäytäntö

Ruotsissa on Suomen tapaan asumiseen perustuva sosiaaliturvajärjestelmä eli vakuutukseen kuuluvat kansalaisuudesta tai taloudellisesta aktiivisuudesta riippumatta kaikki maassa asuvat henkilöt. Maassa asuvana pidetään henkilöitä, joilla on Ruotsissa varsinainen kotipaikka. Tilapäisesti ulkomailla oleskeleva kuuluu vakuutukseen, mikäli ulkomailla oleskelu kestää enintään yhden vuoden. (lagen om allmän försäkring 1962:381)

Voimassa oleva sosiaaliturvamaksuja koskeva lainsäädäntö (lähinnä lagen om socialavgifter SAL 1981:691 ja lagen om allmän pensionsavgift APL 1994:1744) kattaa pääsääntöisesti ainoastaan kansalliset tilanteet, eli tilanteet joissa maksuvelvollisuuden kohteena oleva henkilö on Ruotsissa työssä ja myös asuu maassa. Joitakin poikkeuksia tästä kansallisesta lähtökohdasta on olemassa mutta voimassa oleva lainsäädäntö ei tehokkaasti mahdollista sosiaaliturvamaksujen perimistä erilaisissa kansainvälisen ulottuvuuden omaavissa tilanteissa. Ongelma on korostunut Ruotsin liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi, koska sosiaaliturva-asetus 1408/71:n lainvalintamääräykset syrjäyttävät sen kanssa ristiriidassa olevan Ruotsin kansallisen lainsäädännön. Sama vaikutus on myös lukuisilla Ruotsin solmimilla kahdenvälisillä sosiaaliturvasopimuksilla. Sovellettavan lainsäädännön katsotaan samalla osoittavan valtion, joka on oikeutettu perimään sosiaaliturvaan liittyvät maksut.

Voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö lähtee siitä, että Ruotsissa tehtävästä työstä on maksettava säädetty sosiaaliturvamaksut. Velvollisuus maksaa maksuja on kuitenkin Suomen nykykäytännön tapaan kytketty myös verotukseen. Jos henkilöllä ei Ruotsissa ole verotettavaa tuloa esimerkiksi sen vuoksi, että hän ei asu Ruotsissa, ei myöskään sosiaaliturvamaksuja voida periä. EY-lainsäädännön ja sosiaaliturvasopimusten ensisijaisuus saattaa kuitenkin synnyttää tietyille henkilöryhmille oikeuden Ruotsin sosiaaliturvaan. Esimerkiksi Ruotsissa työskentelevä henkilö on asetukseen 1408/71 sisältyvän työskentelyvaltion lainsäädännön periaatteen mukaisesti oikeutettu Ruotsin sosiaaliturvaan mutta hän ei ole velvollinen maksamaan sosiaaliturvaan liittyviä maksuja, jos häntä ei verolainsäädännön mukaan pidetä Ruotsissa asuvana.

3.1.2. Ehdotetut muutokset

Ehdotettavien lainsäädäntömuutosten (statens offentliga utredningar SOU 1998:67) lähtökohdista on, että sosiaaliturvamaksut peritään kaikilta sellaisilta henkilöiltä, joilla on ansiotuloja ja joilla on oikeus Ruotsin sosiaaliturvaan. Merkitystä ei olisi sillä, perustuuko oikeus sosiaaliturvaan Ruotsin kansalliseen vai Ruotsia sitovaan kansainväliseen säädökseen. Myös kiinteä yhteys Ruotsissa verotettavan tulon ja sosiaaliturvamaksujen maksamisen välillä ehdotetaan poistettavaksi. Ehdotuksen mukaan jatkossa sosiaaliturvamaksuja voitaisiin periä siitä huolimatta, että henkilöllä ei ole Ruotsissa verotettavaa tuloa.

Sosiaaliturvamaksujen maksuvelvollisuutta käsittelevään lakiin (socialavgiftslagen) sisällytettäisiin määräykset sosiaalimaksujen maksuvelvollisuudesta myös niissä tapauksissa, joissa ulkomailla työskentelevään henkilöön sovelletaan EY-lainsäädännön tai kahdenvälisen sosiaali-

liturvasopimuksen perusteella Ruotsin sosiaaliturvalainsäädäntöä eli silloin, kun henkilöllä on ulkomailla oleskellessaan oikeus ruotsalaiseen sosiaaliturvaan. Ruotsista toiseen EU- tai sosiaaliturvasopimusmaahan lähetettävä työntekijä olisi tyypillisesti tällainen henkilö. Nämä uudet määräykset täydentäisivät nykyisin voimassaolevaa lähtökohtaa, jonka mukaan maksut peritään Ruotsissa tehtävästä työstä. Uusiin säädöksiin sisällytettäisiin kuitenkin pääsääntöä rajoittavia poikkeuksia. Nämä poikkeukset olisivat niin ikään seurausta Ruotsia sitovista kansainvälisistä säännöksistä eli EY-oikeudesta ja sosiaaliturvasopimuksista. Maksuja ei siten perittäisi esimerkiksi Ruotsiin toisesta EU-maasta lähetetyn työntekijän tekemän työn osalta, koska tämä ei kuulu Ruotsin sosiaaliturvan piiriin.

Ehdotettujen muutosten toteuttaminen merkitsisi sitä, että oikeus sosiaaliturvaan kytkettäisiin velvollisuuteen osallistua turvan rahoittamiseen eli sosiaaliturvamaksujen maksamiseen. Tämä uusi linjaus noudattaa asetuksen 1408/71 tulkintaa (tapaus 102/76 Perenboom). Asuinvaltio ei asetuksen perusteella voi periä maksuja, jos se ei samalla ole toimivaltainen valtio. Jos henkilö siis asuu Ruotsissa mutta Ruotsi ei asetuksen 1408/71 perusteella ole hänen toimivaltainen valtionsa, ei Ruotsi voi periä sosiaaliturvamaksuja, jotka ovat sidoksissa asetuksen soveltamisalaan kuuluviin etuuksiin.

3.2. Tilastotietoja

3.2.1. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset

Vuoden 1998 lopussa Suomessa asui Tilastokeskuksen väestön rakenne-tilaston mukaan noin 85 000 ulkomaan kansalaista. Kansaneläkelaitoksen tietokantojen mukaan näistä 67 800 eli 80 prosenttia kuului Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin. Seuraavassa taulukossa on esitetty Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten jakautuminen kansalaisuuden mukaan.

Taulukko 1. Suomessa asuvien (väestörekisteriin merkittyjen) ja Suomessa vakuutettujen (asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin kuuluvien) ulkomaan kansalaisten jakautuminen kansalaisuuden mukaan 31.12.1998

Kansalaisuus	Suomessa asuvat	Suomessa vakuutetut
EU-/ETA-maat	16 317	11 707
Ruotsi	7 756	5 256
Saksa	2 072	1 426
Iso-Britannia	2 058	1 387
Ranska	698	509
Italia	685	509
Muut	3 048	1 983
Muut kuin EU-/ETA-maat	67 375	55 355
Venäjä	16 861	16 476
Viro	10 340	8 789
Somalia	5 371	3 554
Ent. Neuvostoliitto	3628	1 681
Ent. Jugoslavia	2 518	2 842
Irak	2670	2648
Vietnam	1965	1520
Muu tai kansalaisuus tuntematon	24022	17845
Ilman kansalaisuutta	1 368	1 394
Ulkomaalaisia yhteensä	85 060	67 819

Edellä olevasta taulukosta ilmenee, että kaikki väestörekisteritiedon mukaan Suomessa asuvat henkilöt eivät ole Suomessa vakuutettuja. Tällaisia henkilöitä ovat muun muassa EU- ja sopimusmaista Suomeen lähetetyt työntekijät ja virkamiehet, ulkomailta Suomeen opiskelemaan tulleet, muista kuin EU- ja eräistä sopimusmaista Suomeen alle kahdeksi vuodeksi työhön tulleet henkilöt sekä muut Suomessa tilapäisesti oleskelevat henkilöt. EU/ETA-maiden kansalaisista kuului Suomen vakuutuksen piiriin 68 prosenttia, kun vastaava osuus muilla kuin EU/ETA-maiden kansalaisilla oli 82 prosenttia.

Vakuutukseen kuuluvista EU/ETA-maiden kansalaisista lähes puolet, noin 5 200 oli ruotsalaisia. Seuraavaksi eniten oli saksalaisia ja iso-britannialaisia. Muista kuin EU/ETA-maiden kansalaisista venäläisten osuus oli 30 prosenttia, virolaisten 16 ja somalien 6 prosenttia. Ilman kansalaisuutta olevia vakuutettuja oli vuoden 1998 lopussa noin 1 400.

Seuraavassa taulukossa on esitetty vakuutukseen kuuluneiden ulkomaalaisten saamien etuuksien määrä.

Taulukko2. Kansaneläkelaitoksen ulkomaiden kansalaisille maksamat etuudet

Etuus	Saajien lukumäärä	
	Joulukuu 1997	Helmikuu 2000
Työttömyyspäiväraha*	30 909	31 903
Sairauspäiväraha	2 356	2 738
Äitiys- ja vanhempainraha	5 352	7 078
Lasten kotihoidon tuki	5 713	6 968
Lapsilisä	12 410	13 359
Yleinen asumistuki	10 296	11 404
Äitiysavustus	**	5 069
Kelan eläke	7 543	10 587
Opintotuki	4 545	**
Muu	1 020	**

* peruspäiväraha tai työmarkkinatuki

** tieto puuttuu

Selvästi yleisin Kansaneläkelaitoksen ulkomaalaisille maksama etuus oli työttömyyspäiväraha, jota helmikuussa 2000 sai 31 903 ulkomaalaista. Lapsilisän saajia oli 13 359 ja yleisen asumistuen saajia 11 404. Kelan eläkkeen saajien määrä on kasvanut nopeasti, jopa 40 prosenttia vuodesta 1997. Kasvu johtuu siitä, että Ruotsista palaavat eläkeläiset ovat usein Ruotsin kansalaisia.

Eläketurvakeskus tilastoi ulkomailta Suomeen tulevat lähetetyt työntekijät. Tilaston mukaan Suomessa oli vuoden 1999 lopussa EU/ETA- ja sopimusmaista lähetettyjä työntekijöitä 573. Lisäksi jatkohakemuksen jättäneitä henkilöitä oli 11 ja poikkeuspäätöksen saaneita henkilöitä 60.

Kansainvälisen henkilövaihdon keskuksen kautta (CIMO) Suomeen tulee ulkomaalaisia harjoittelijoita, joiden harjoittelu kestää alle 6 kuukautta. Vuonna 1999 harjoittelijoita tuli 857, joista suurin osa Latviasta, 158 ja Virosta, 137 harjoittelijaa. Nämä harjoittelijat eivät kuitenkaan yleensä ole vakuutettuina Suomessa, eivätkä varsinaisesti Suomessa asuvia.

3.2.2. Ulkomailla asuvat

3.2.2.1. Suomessa vakuutetut

Ulkomaille lähteville annetaan vuosittain runsas 14 000 vakuuttamispäätöstä tai -todistusta. Vuonna 1999 Kansaneläkelaitos teki 10 133 vakuuttamispäätöstä ja Eläketurvakeskus antoi 3 022 lähetetyn työntekijän todistusta, 111 jatkopäätöstä ja 1 181 poikkeuslupaa. Lisäksi päätöksiä antavat sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, ulkoasiainministeriö, tarkastuslautakunta sekä vakuutuslaitos. Oheisessa taulukossa on esitetty tarkemmin Kansaneläkelaitoksessa rekisteröidyt vakuuttamispäätökset.

Taulukko 3. Vuonna 1999 Kansaneläkelaitoksessa rekisteröidyt vakuuttamispäätökset.

Päätöksen saaja	Lukumäärä
Työntekijät	5 716
Paikalta palkatut	11
Opiskelijat	1 567
Tutkijat	126
Kansainvälisissä järjestöissä työskentelevät	47
Lähetys- ja kehitysyhteistyössä työskentelevät	271
Virkamiehet	178
Edustustoissa työskentelevät	762
Perheenjäsenet	5 363
Yhteensä	14 041

Taulukko 4. Ulkomaille asuville vakuutetuille maksettuja Kansaneläkelaitoksen etuuksia vuonna 1999.

Etuus	Kpl	Etuudet yhteensä (1 000 mk)
Lapsilisät	21 743 (maksukerrat)	26 082
sv-korvaukset yhteensä		14 593
Vanhempainrahat	2 540	11 623
Sairauspäivärahat	276	1 652
Sairaanhoitokorvaukset*	6 512	882
Muut sv-korvaukset	98	436

* ei sisällä eläkeläisille maksettuja sairaanhoitokorvauksia

Suomi vastaa Suomessa vakuutettujen henkilöiden osalta muussa EU- tai eräissä sopimusmaissa annetusta sairaanhoidon kustannuksista ellei kustannusten korvaamisesta ole ao. maiden välillä luovuttu. Suomi korvaa sekä turistien että toisessa maassa asuvien sairaanhoidon. Lisäksi Suomi vastaa EU- tai ETA-maahan pysyvästi muuttaneen henkilön sairaanhoidon kustannuksista silloin, kun hän saa Suomesta eläkettä, vaikka henkilö ei ole enää Suomessa vakuutettu.

3.2.2.2. Ulkomailla asuvat eläkkeensaajat

Vuoden 1999 lopussa ulkomailla asui 43 711 kansaneläkkeensaajaa, joille vuonna 1999 maksettiin kansaneläkettä yhteensä 402 milj. mk. Näistä ulkomaille maksetuista eläkkeistä 72 % oli vanhuuseläkkeitä ja 27 % työkyvyttömyyseläkkeitä. Vastaavasti ulkomailla asui 21 244 työeläkkeensaajaa, joista 68 prosenttia sai samalla myös kansaneläkettä.

Maaliskuussa 2000 ulkomailla EU- ja ETA-maissa asuu 2 461 eläkkeensaajaa tai heidän perheenjäsentään, joiden sairaanhoidon kustannuksista Suomi vastaa (vuonna 1996 vastaava luku-

määrä oli 1 046). Heistä 2 211 asuu Espanjassa, 75 Saksassa, 71 Portugalissa, 67 Ranskassa ja muissa maissa 33. Ulkomailla asuvien eläkeläisten määrän arvioidaan kasvavan edelleen, erityisesti Espanjassa asuvien osalta. Pohjoismaissa, Benelux-maissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa asuvien osalta Suomi on luopunut sairaanhoidon kustannusten korvauksista.

Taulukko 5. Eläkeläisten ja heidän perheenjäsenten sairaanhoidon kustannuksia Suomi on korvannut viime vuosina seuraavasti:

Vuosi	Milj. mk
1996	3,7
1997	6,6
1998	9,2
1999	0,9

Vuonna 1999 Espanja ei laskuttanut Suomea ollenkaan, vaan laskutus tapahtui vuoden 2000 alussa ollen 11,2 milj. mk. Sairanhoidon kustannusten laskutus tapahtuu jälkikäteen ja vuonna 1999 korvattiin pääsääntöisesti vuonna 1997 tai sitä aikaisemmin aiheutuneita kustannuksia. Espanjassa asuvien eläkeläisten sairaanhoidon kustannusten korvaukset vuoden 1999 osalta ovat arviolta noin 20 miljoonaa markkaa.

4. MAKSUVELVOITTEET

4.1. Rahoituksen yleiset periaatteet

Sosiaaliturvaetuudet rahoitetaan kahden pääperiaatteen mukaan, joko vakuutusperiaatteella tai verotuksella. Vakuutusmaksuille on tyypillistä se, että maksut mitoitetaan myöhemmin maksettavan etuuden kattamiseksi. Verotuksella sitä vastoin ei ole suoraa yhteyttä maksettaviin etuuksiin. Veroja kerätessä ei tiedetä mihin rahat käytetään. Lisäksi on niin sanottuja veronluonteisia maksuja, jotka ovat vakuutetun sairausvakuutusmaksu ja työnantajan sosiaaliturvamaksu. Tällaisen maksun suuruus ei määräydy vakuutusperiaatteen mukaisesti etuusmenojen perusteella.

Vakuutusperiaatteen noudattamiseksi pyritään ansiosidonnaiset etuudet rahoittamaan palkka-perusteisilla maksuilla ja vähimmäisturva pääosin verovaroin. Myös sosiaalivakuutuksen maksujen ja etuuksien yhteyttä pyritään parantamaan.

4.1.1. Etuudet ja rahoitus eivät aina kohtaa

Jos henkilö asuu Suomessa, työskentelee Suomessa ja hänen työnantajansa on suomalainen, hänen saamansa sosiaaliturvan osalta myös rahoitus kaikilta osin toteutuu Suomessa. Jos tilanne muuttuu ja saa yhdenkin kansainvälisen ulottuvuuden, etuudet ja rahoitus eivät välttämättä enää kaikilta osin kohtaakaan. Jos henkilö ei enää asu Suomessa tai työnantaja ei ole Suomesta taikka työtä tehdään tilapäisesti ulkomailla, henkilö voi edelleen olla vakuutettuna Suomessa. On kuitenkin mahdollista, että hän ei joudu maksamaan tulosta veroa Suomeen tai lainsäädäntö ei edellytä työnantajan sosiaaliturvamaksun tai vakuutetun sairausvakuutusmaksu maksamista Suomessa. Voi myös käydä niin, että työnantajan sosiaaliturvamaksu on maksettava Suomessa, vaikka työntekijä asuu ja työskentelee ulkomailla eikä ole vakuutettuna Suomessa (näin esimerkiksi silloin, kun työnantajana on valtio).

Esillä olevassa luvussa tarkastellaan lähemmin näitä kansainvälisiä tilanteita. Kohdassa 4.2. selvitetään, miten Suomen verolainsäädäntö ja Suomen tekemät verosopimukset sääntelevät ansiotulon verotusta kansainvälisissä tilanteissa. Kohdassa 4.3. selvitetään Suomen sisäistä lainsäädäntöä vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuuden kannalta. Maksujen ja etuuksien kohtaamattomuustilanteista esitetään yhteenveto. Työryhmämuistion liitteeseen 1 on koottu esimerkkitapauksia ongelmatilanteista.

4.2 Verolainsäädäntö

Suomessa lainsäädäntö tuntee kaksi eri verovelvollisuuden lajia: yleisesti verovelvolliset ja rajoitetusti verovelvolliset. Yleisesti verovelvollisilla ja rajoitetusti verovelvollisilla on erilainen verovelvollisuuden laajuus. Lisäksi ansiotulojen veroprosentti on erilainen ja veron periminen tapahtuu eri tavalla. Erilaiset verotustilanteet vaikuttavat myös velvollisuuteen suorittaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua ja työnantajan sosiaaliturvamaksua.

Yleisesti verovelvollisella eli verotuksellisesti Suomessa asuvalla on tuloverolain 9 §:n mukaan Suomessa maailmanlaajuinen verovelvollisuus. Tällaisen henkilön myös ulkomailta saama tulo

on Suomessa veronalaista. Sitä vastoin rajoitetusti verovelvollinen on Suomessa verovelvollinen yksinomaan Suomesta saamastaan tulosta. Suomesta saatu tulo määritellään tuloverolaisa. Esimerkiksi se, että tulo maksetaan Suomesta ei aina tee sitä verotuksellisesti Suomesta saaduksi tuloksi.

Suomen muiden valtioiden kanssa tekemät sopimukset kaksinkertaisen verotuksen estämisestä (verosopimukset) voivat rajoittaa Suomen verotusoikeutta sekä yleisesti verovelvollisten että rajoitetusti verovelvollisten osalta. Eräissä tapauksissa Suomen verotusoikeutta yleisti verovelvollisten osalta voivat rajoittaa muutkin kansainväliset sopimukset.

4.2.1 Yleisesti verovelvolliset

Verovelvollisuuteen vaikuttaa muun muassa se, katsotaanko henkilö verotuksellisesti Suomessa asuvaksi. Verotuksessa Suomessa asuminen on määritelty tuloverolain (1535/1992) 11 §:n 1 momentissa.

Henkilön katsotaan asuvan Suomessa, jos hänellä on täällä varsinainen asunto ja koti tai jos hän jatkuvasti oleskelee täällä yli kuuden kuukauden ajan, jolloin tilapäinen poissaolo ei estä pitämästä oleskelua jatkuvana.

Suomen kansalaista pidetään kuitenkin Suomessa asuvana, vaikka hän ei jatkuvasti oleskelekaan täällä yli kuuden kuukauden aikaa, kunnes kolme vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jonka aikana hän on lähtenyt maasta, jollei hän näytä, että hänellä ei verovuonna ole ollut olennaisia siteitä Suomeen. Jollei muuta näytetä, Suomen kansalaisen ei katsota mainitun ajan jälkeen asuvan Suomessa.

Yleisesti verovelvollisia eli verotuksellisesti Suomessa asuvia ovat siis

- henkilöt, joiden varsinainen asunto ja koti on Suomessa,
- henkilöt, joiden varsinainen asunto ja koti on ulkomailla, mutta jotka esimerkiksi työasioissa tulevat Suomeen yhtäjaksoisesti yli 6 kuukauden ajaksi. (Yleinen verovelvollisuus alkaa Suomeen saapumispäivästä ja päättyy Suomesta lähdettäessä. Tilapäinen poissaolo ei estä pitämästä oleskelua yhtäjaksoisena)
- ulkomaille lähteneet Suomen kansalaiset, joiden muuttovuodesta ei vielä ole kulunut 3 vuotta ja jotka eivät ole osoittaneet, että heillä ei ole olennaisia siteitä Suomeen (kolmen vuoden sääntö).

Tuloverolain 11 §:n 2 ja 3 momenteissa on säännelty tilanne eräiden erityisryhmien osalta. Lainkohtien mukaan voi ulkomailla työskentelevä Suomen kansalainen säilyä Suomessa yleisesti verovelvollisena vielä kolmen vuoden kuluttuakin, jos hän on Suomen ulkomaanedustuksen lähetettyä henkilökuntaa tai muussa Suomen valtion pysyvässä päätoimisessa palveluksessa, Finpro r.y:n (entinen Suomen Ulkomaankauppaliitto r.y.) tehtävissä tai YK:ssa tai sen erityisjärjestössä tai kansainvälisessä kehitysyhteistyössä palveleva.

4.2.1.1. Kolmen vuoden sääntö ja olennaiset siteet

Tuloverolain 11 §:n 1 momentti on kirjoitettu niin, että maasta muuttava Suomen kansalainen on lähtökohtaisesti aina Suomessa yleisesti verovelvollinen muuttovuotta seuraavat kolme vuotta.

Tämän jälkeen hän on rajoitetusti verovelvollinen. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana hänestä tulee rajoitetusti verovelvollinen vain, jos hän itse sitä vaatii ja lisäksi pystyy osoittamaan, että hänellä ei ole olennaisia siteitä Suomeen. Olennaisia siteitä ei määritellä laissa. Asianomaisessa hallituksen esityksessä (HE 40/1974) annettiin kuitenkin määrittelylle suuntaviivat. Verohallituksen vuosittain päivittämässä Kansainvälisen verotuksen käsikirjassa todetaan olennaisista siteistä seuraavaa: ”olennaiset siteet ovat muuton jälkeisten kolmen vuoden aikana olemassa, jos yksikin seuraavista edellytyksistä täyttyy:

- Suomeen jää puoliso tai asunto
- Suomeen jää muu kiinteistö kuin kesähuvila
- verovelvollinen kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin
- verovelvollinen harjoittaa liiketoimintaa Suomessa
- verovelvollinen työskentelee Suomessa.”

Kolmen ensimmäisen vuoden aikana Suomen kansalainen katsotaan harvoin rajoitetusti verovelvolliseksi. Rajoitettuun verovelvollisuuteen päädytään tavallisimmin tilanteissa, joissa Suomeen ei jää omaisuutta ja eikä Suomesta saada muuta tuloa kuin eläkettä.

Yleinen verovelvollisuus vielä kolmen vuoden kuluttua olisi mahdollista vain veroviranomaisen vaatimuksesta ja vain jos viranomaisen voisi osoittaa, että henkilöllä edelleen on olennaiset siteet Suomeen. Tällaisia tilanteita ei juuri esiinny. Suomen veroviranomaisilla ei enää tässä vaiheessa yleensä ole intressiä esittää vaatimusta yleisen verovelvollisuuden säilymisestä. Tämä johtuu siitä, että jäljempänä selvitettävä kuuden kuukauden sääntö ja verosopimukset tavallisesti kokonaan estävät Suomelta verotusoikeuden ansiotuloihin, jotka uusi asuinvaltio nyt verottaa. Jos ei ole sellaista tuloa, joka Suomessa voitaisiin verottaa, ei verovelvollisuuden lajilla ole käytännön merkitystä. Veroviranomaisen väite olennaisten siteiden säilymisestä ei yleensä myöskään menestyisi, koska nyt olisi osoitettava huomattavasti vahvempia siteitä, kuin ne, jotka riittävät kolmen ensimmäisen vuoden aikana.

4.2.2 Rajoitetusti verovelvolliset

Tuloverolain 11 §:ssä määritellään ketkä ovat yleisesti verovelvollisia. Jos henkilöä ei lainkohdan nojalla voida pitää yleisesti verovelvollisena, hän on rajoitetusti verovelvollinen. Tällaisia henkilöitä ovat

- ulkomailla asuvat ulkomaan kansalaiset
- ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset, joiden Suomesta lähdöstä on jo kulunut 3 vuotta tai jotka tätä ajankohtaa aikaisemmin ovat voineet osoittaa, että heillä ei ole olennaisia siteitä Suomeen. Poikkeuksen muodostavat eräät erikoisryhmät, jotka voivat säilyä yleisesti verovelvollisena 3 vuoden jälkeenkin.
- ulkomailta Suomeen tulevat, jotka eivät oleskele täällä yhtäjaksoisesti yli kuuden kuukauden aikaa.

4.2.3 Yleisesti verovelvollisen verotus ja poikkeukset verovelvollisuudesta.

Yleisesti verovelvollinen maksaa ansiotulosta veroa valtiolle progressiivisen verokannan mukaan ja lisäksi kunnallisveroa asuinkunnan veroäyrin hinnan mukaisesti. Yleisesti verovelvollis-

sella on oikeus tehdä erilaisia vähennyksiä. Työnantaja toimittaa palkasta ennakonpidätyksen. Veroilmoituksen/veroehdotuksen perusteella toimitettavan lopullisen verotuksen yhteydessä mahdollinen liikapidätys palautetaan tai vajaapidätys määrätään jäännösverona maksettavaksi. Yleisesti verovelvolliselle vakuutetun sairausvakuutusmaksu pannaan maksuun kunnallisverotuksessa vahvistettujen veroäyriä perusteella.

Jos yleisesti verovelvollinen saa tuloa ulkomailta, hän on siitäkin Suomessa verovelvollinen. Ulkomailla työskentelystä saatu palkka voi kuitenkin olla Suomessa kokonaan verovapaata tuloverolain 77 §:ssä olevan ns. kuuden kuukauden säännön perusteella. Lisäksi myös verosopimus tai muu kansainvälinen sopimus voi estää ulkomaanpalkan verotuksen Suomessa. Eräissä erikoistapauksissa verosopimus tai Suomen sisäinen lainsäädäntö voi myös estää suomalaisen eläkkeen tai Suomessa työskentelystä saadun tulon verottamisen Suomessa. Tilanteita selvitetään seuraavassa lähemmin.

4.2.3.1. Ulkomaanpalkan verovapaus

Tuloverolain 77 §:ssä (1997/1024) oleva kuuden kuukauden sääntö on poikkeus yleisesti verovelvollisen maailmanlaajuisesta verovelvollisuudesta. Jos sääntö soveltuu, ulkomaantyöskentelystä saatua palkkaa ei veroteta Suomessa. Tuloverolain 77 §:n 1 momentin mukaan

Ulkomailla tehdystä työstä saatu palkka (ulkomaantyötulo) ei ole veronalaista tuloa, jos verovelvollisen oleskelu ulkomailla johtuu tästä työstä ja kestää yhtäjaksoisesti vähintään kuusi kuukautta (ulkomaantyöskentely). Ulkomaantyötulona ei pidetä palkkaa, jota työskentelyvaltio Suomen ja tämän valtion välillä voimassa olevan kaksinkertaisen verotuksen välttämiseksi tehdyn sopimuksen mukaan ei saa ensisijaisesti verottaa, eikä palkkaa, joka on saatu Suomen valtiolta, kunnalta tai muulta suomalaiselta julkisyhteisöltä tai Suomen Ulkomaankauppaliitto r.y:ltä taikka suomalaisessa vesi- tai ilma-aluksessa tehdystä työstä.

Lisäksi Tuloverolain 77 §:n 2 momentissa on Suomessa käyntejä koskeva rajoitus. Käyntejä voi olla enintään keskimäärin kuutena päivänä jokaista täyttä ulkomaantyöskentelykuukautta kohden.

Näin ollen kuuden kuukauden sääntö soveltuu, jos seuraavat edellytykset täyttyvät:

- 1) verosopimus ei estä työskentelyvaltiota verottamasta palkkaa (tai verosopimusta ei ole)
- 2) kyseessä ei ole palkka, joka on saatu Suomen valtiolta, kunnalta, muulta suomalaiselta julkisyhteisöltä tai suomalaisessa vesi- tai ilma-aluksessa tehdystä työstä
- 3) kyseessä on vähintään 6 kuukautta yhtäjaksoisesti kestävä ulkomaantyöskentely, jonka aikana työntekijä ei oleskele Suomessa enempää kuin keskimäärin kuutena päivänä kuukautta kohden

Verosopimuksissa on pääsääntönä, että palkka verotetaan työskentelyvaltiossa. Sopimusten niin sanottu mekaanikkosääntö estää työskentelyvaltiota kuitenkin verottamasta Suomesta lähetettyä työntekijää, jos työntekijä oleskelee työntekovaltiossa enintään 183 päivää (noin 6 kuukautta).

Ulkomaanpalkan verovapautta koskeva säännös on ollut Suomen lainsäädännössä jo vuodesta 1975, jolloin verovapaaksi säädettiin vähintään vuoden kestävästä ulkomaantyöskentelystä saatu palkka (yhden vuoden sääntö). Tulo oli kokonaan verovapaata eikä sen perusteella maksettu myöskään vakuutetun sairausvakuutusmaksua eikä työnantajan sosiaaliturvamaksua. Sääntöä lievennettiin vuonna 1986, jolloin jo 6 kuukautta kestävä ulkomaantyöskentely oikeutti verovapauteen (kuuden kuukauden sääntö). Vuonna 1996 säännön soveltamisedellytyksiin lisättiin nykyinen kytkentä verosopimukseen. Lisäksi säännön soveltuessakin 60 % ulkomaanpalkasta oli veronalaista vaikuttaen kuitenkin vain muun tulon veroprogressioon. Muutos vaikutti suunnitellusti myös vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun kertymiseen, koska nämä maksut voitiin nyt määrätä palkan veronalaisesta osasta (60 %). Progressiovaikutus oli kuitenkin etenkin ennakonpidätysvaiheessa hankala toteuttaa ja siitä luovuttiin vuoden 1998 alusta voimaantulleella lainmuutoksella. Nyt ulkomaanpalkka on säännön soveltuessa jälleen kokonaan verovapaata. Jotta kuitenkin vakuutetun sairausvakuutusmaksu ja työnantajan sosiaaliturvamaksu saataisiin edelleen kerättyä, asianomaisia lakeja muutettiin samassa yhteydessä. Sairausvakuutuslain 33 §:n (1997/1025) mukaan vakuutetun sairausvakuutusmaksu on suoritettava kuuden kuukauden säännön alaisen palkan rahana maksettavasta osuudesta. Työnantajan maksuvelvollisuutta koskevan vuosittain uusitun lain (vuotta 2000 koskeva laki vuodelta 2000 suoritettavista sairausvakuutusmaksuista ja työnantajan kansaneläkemaksusta 1277/1999) perusteella työnantajan sosiaaliturvamaksu peritään vastaavasti ulkomaantyötulon rahana maksettavasta osuudesta.

Siirtymäsäännöksen nojalla, jota on vuosittain uusittu, voidaan ennen vuotta 1996 voimassa ollutta täyden vero- ja maksuvapauden takaavaa kuuden kuukauden sääntöä edelleenkin soveltaa suomalaisen työnantajan Venäjällä tapahtuvassa rakennustyötoiminnassa ansaittuihin palkkoihin. Näiden palkkojen osalta ei siis edelleenkään makseta Suomeen vakuutetun sairausvakuutusmaksua eikä työnantajan sosiaaliturvamaksua.

On myös tilanteita, joissa kuuden kuukauden sääntö ei sovellu, mutta silti toisella valtiolla on oikeus verottaa Suomessa yleisesti verovelvollisen ulkomaanpalkka. Tällöin Suomi on velvollinen poistamaan kaksinkertaisen verotuksen verosopimuksen perusteella. Tämä tapahtuu usein siten, että toisessa valtiossa maksettu tulovero vähennetään samasta tulosta Suomessa menevästä verosta (hyvitysmenetelmä). Joissain verosopimuksissa edellytetään vapautusmenetelmää, jolloin ulkomaantuloa ei veroteta Suomessa mutta se vaikuttaa koko määrältään muun tulon veroprosenttiin. Jos verosopimusta ei ole, kaksinkertainen tuloverotus poistetaan kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain (1995/1552) nojalla hyvitysmenetelmää käyttäen. Tämä laki tai verosopimukset eivät vaikuta velvollisuuteen maksaa Suomessa vakuutetun sairausvakuutusmaksua ja työnantajan sosiaaliturvamaksua. Maksut maksetaan koko palkasta eikä vain rahapalkasta, kuten kuuden kuukauden säännön soveltuessa.

Työryhmämuistion liitteenä 3 on Verohallituksen julkaisussa 721 ”Ulkomaantyöskentelyn verotus” oleva kuuden kuukauden säännön soveltumistesti.

Tuloverolaissa on myös toinen, vähämerkityksisempi, ulkomaatyöstä saadun palkan verovapautta koskeva säännös. Lain 76 §:ssä on säädetty verovapaaksi YK:n tai sen erityisjärjestön maksama palkka muualla kun Suomessa suoritetusta asiantuntijatehtävästä .

Joskus Suomi joutuu luopumaan yleisesti verovelvollisen ulkomaanpalkan verottamisesta muun kansainvälisen sopimuksen kuin verosopimuksen nojalla. Esimerkiksi Pohjoismaiden Ministerineuvoston ja Euroopan jälleenrakennuspankin palveluksessa olevat maksavat erityissopimuksen perusteella erityistä veroa mainituissa yhteisöissä ja tulo vapautetaan Suomen verosta. Sama menettely koskee eräin edellytyksin Euroopan Yhteisöissä palvelevia.

4.2.3.2. Ulkomaille muuttaneen, mutta vielä yleisesti verovelvollisen Suomesta saama eläke ja eräiden erityisryhmien Suomessa ansaitsemat palkat

Jos Suomessa asuva henkilö eläkkeelle jäätyään muuttaa ulkomaille, tulee hän tavallisesti uudessa asuinvaltiossaan verovelvolliseksi maailmanlaajuisesta tulostaan, siis myös Suomesta saadusta eläketulosta. Suomen tekemissä verosopimuksissa on kuitenkin tavallisesti sovittu, että Suomesta maksettavat eläkkeet saadaan edelleenkin verottaa Suomessa ja asuinvaltio joutuu kaksinkertaisen verotuksen poistamiseksi luopumaan omasta verostaan. Poikkeuksiakin kuitenkin on. Jos eläkkeensaaja muuttaa esimerkiksi Espanjaan siten, että Suomeen ei jää enää pysyvää asuntoa, verosopimuksen mukaan yksityissektorin eläkettä ei voida verottaa Suomessa. Verosopimuksella on tällainen vaikutus silloinkin, kun eläkkeensaaja ns. kolmen vuoden säännön nojalla vielä on Suomessa yleisesti verovelvollinen. Yksityissektorin eläkettä koskevat verosopimusmääräykset koskevat yleensä myös sellaista julkisyhteisön eläkettä, joka perustuu julkisyhteisön liiketoiminnassa ansaittuun tuloon. Espanjaan verrattava verosopimus Suomella on vuonna 2000 myös seuraavien valtioiden kanssa: Egypti, Japani, Itävalta, Malta, Marokko, Portugali, Puola, Ranska, Romania ja Tansania. Marokon osalta verosopimus koskee myös julkisyhteisöjen eläkettä.

Liitteessä 4 on Verohallituksen julkaisussa 392 ”Ulkomaille muuttava eläkkeensaaja” oleva luettelo, josta ilmenee eläkkeiden verokohtelu eri verosopimusten mukaan.

Jos ulkomailta Suomeen yli kuudeksi kuukaudeksi tuleva työskentelee Suomessa, Suomi voi yleensä verottaa hänen palkkansa. Muutamissa verosopimuksissa on kuitenkin opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden osalta sovittu toisin ja Suomi voi tietysti ajaksi, esimerkiksi 2 vuodeksi joutua kokonaan tai osittain luopumaan palkan verotuksesta vaikka työnantaja olisi Suomestakin. Suomen sisäisessä lainsäädännössä (tuloverolain 12 §) on todettu, että Suomeen yli 6 kuukaudeksi tuleva, vieraan valtion edustustossa tai YK:n tai Kansainvälisen atomienergiajärjestön tai valtiovarainministeriön määräyksestä niihin rinnastettavan muun kansainvälisen järjestön palveluksessa työskentelevä ulkomaan kansalainen ei maksa Suomessa veroa tästä tehtävästä saamastaan palkasta.

4.2.3.3. Oikeus eläketulovähennykseen Suomessa

Yleisesti verovelvollisella eläkeläisellä on oikeus eläketulovähennykseen. Vähennys tehdään sekä kunnallis- että valtionverotuksessa. Täyden eläketulovähennyksen määrä lasketaan täyden kansaneläkkeen pohjalta. Vuonna 2000 täysi eläketulovähennys on valtion verotuksessa 23 300 markkaa. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on kummallakin puolisoilla 29 500 markkaa ja yksinäisellä henkilöllä 34 900 markkaa.

Vähennyksen tarkoituksena on turvata, ettei kansaneläkkeestä tai sen suuruisesta muusta eläkkeestä mene veroa silloin, kun eläkkeensaajalla ei ole muita veronalaisia ansiotuloja. Vähennys kuitenkin pienenee nopeasti veronalaisten ansiotulojen kasvaessa.

4.2.4 Rajoitetusti verovelvollisten verotus ja Suomesta saatu tulo

Rajoitetusti verovelvollista verotetaan Suomessa vain Suomesta saadusta tulosta. Palkasta ja eläkkeestä vero peritään lopullisena lähdeverona suorituksen yhteydessä. Vähennyksiä ei voi tehdä eikä Suomeen anneta veroilmoitusta. Lähdevero palkasta ja eläkkeestä on 35 prosenttia (urheilijoiden ja taiteilijoiden osalta 15 %). Lähdevero menee kokonaisuudessaan valtiolle. Rajoitetusti verovelvollinen ei koskaan maksa Suomessa kunnallisveroa. Hänen kohdallaan ei siis vahvisteta veroäyryjä eikä vakuutetun sairausvakuutusmaksun määrääminen voi tulla kysymykseen.

4.2.4.1. Suomesta saatu tulo

Tuloverolain 10 §:ssä on rajoitetusti verovelvollisten verottamista varten luettelo Suomesta saaduista tuloista. Kyseessä on esimerkkiluettelo, joka kuitenkin on tyhjentävä niiden tulolajien osalta, joihin siinä nimenomaisesti otetaan kantaa.

Tuloverolain 10 §:n mukaan Suomesta saatua tuloa on muun muassa palkka tai eläke Suomen valtiolta, kunnalta tai muulta suomalaiselta julkisyhteisöltä (myös silloin, kun työ on tehty ulkomailla). Muulta työnantajalta saatu palkka on lainkohdan mukaan Suomesta saatua tuloa vain, jos työ on yksinomaan tai pääasiallisesti tehty Suomessa täällä olevan työn- tai toimeksiantajan lukuun. Yksityissektorilta saatu eläke on Suomesta saatua, jos se perustuu pääasiassa Suomessa suomalaiselle työnantajalle tehtyyn työhön tai Suomesta otettuun liikennetai eläkevakuutukseen.

Jos ulkomailla tehdystä työstä saatu palkka ei tule suomalaiselta julkisyhteisöltä, se ei ole Suomesta saatua tuloa. Suomessa ei siis voida verottaa rajoitetusti verovelvollisen esimerkiksi suomalaiselta osakeyhtiöltä saamaa palkkaa, jos työ tehdään ulkomailla. Ainoan poikkeuksen muodostaa tuloverolain 10 §:n 4 a kohdan määräys, jossa todetaan että suomalaisen yhteisön tai yhtymän hallintoelimen jäsenenä saatu palkkio on aina Suomesta saatua, siis vaikka työ tehtäisiin ulkomaillakin.

Jos Suomessa tehdystä työstä saatu palkka ei tule suomalaiselta työnantajalta, se ei ole Suomesta saatua tuloa. Suomessa ei siis voida verottaa rajoitetusti verovelvollisen ulkomaiselta työnantajalta saamaa palkkaa. Ainoan poikkeuksen muodostaa tuloverolain 10 §:n 4 b kohdan määräys, jonka mukaan Suomessa tai suomalaisella aluksella tapahtuvasta taitelijan tai urheilijan esiintymisestä saatu palkkio on aina Suomesta saatua, siis vaikka työ tehtäisiin ulkomaisen työnantajan lukuun.

4.2.4.2. Ulkomaille muuttaneen rajoitetusti verovelvollisen Suomesta saama eläke ja eräiden erityisryhmien Suomesta saama palkkatulo

Kuten edellä kohdassa 3.2.3. todettiin, eräät Suomen tekemät verosopimukset voivat estää Suomea verottamasta Suomesta saatua yksityisen sektorin työeläkettä, jos eläkkeensaaja asuu ulkomailla.

Suomalaiselta julkisyhteisöltä saatu palkka on aina Suomesta saatua tuloa. Verosopimus kuitenkin yleensä estää palkan verottamisen Suomessa, jos työ tehdään ulkomailla ja työntekijä on työskentelyvaltion kansalainen tai asuu työskentelyvaltiossa jo ennen tätä palvelusta.

Jos rajoitetusti verovelvollinen työskentelee Suomessa suomalaisen työnantajan lukuun, palkka yleensä verotetaan täällä. Eräiden ryhmien osalta jotkut Suomen tekemät verosopimukset kuitenkin voivat estää verotuksen Suomessa. Tällaisia ryhmiä ovat opiskelijat, opettajat ja tutkijat. Venäjän ja Yhdysvaltojen verosopimukset tietyin edellytyksin estävät näistä maista tulevan taiteilijan tai urheilijan verotuksen Suomessa. Lisäksi pohjoismaisessa verosopimuksessa on ns. rajatyöntekijöitä koskevia määräyksiä. Jos Ruotsissa tai Norjassa Suomen maaraan rajoittuvassa kunnassa asuva työskentelee Suomen puolella rajakunnassa, verosopimus edellyttää, että palkka verotetaan vain henkilön asuinvaltiossa. Suomi ei siis voi verottaa palkkaa, vaikka sen maksaisi Suomesta oleva työnantaja. Tuloverolain 12 §:n mukaan rajoitetusti verovelvollinen, joka ei ole Suomen kansalainen, ei maksa Suomessa veroa palkasta tai palkkiosta, jonka hän saa Suomessa pidetyllä valtioiden välisellä kokouksella (esimerkiksi ETYK) tehdystä työstä. Jos maksaja on suomalainen, kyseinen tulo on Suomesta saatua tuloa. Mainittu tuloverolain 12 § kaventaa siten rajoitetusti verovelvollisen verovelvollisuutta Suomessa.

4.2.5 Tilanteet, joissa Suomessa yleisesti verovelvollinen ei palkasta tai eläkkeestä maksa Suomessa tuloveroa

- Suomessa asuva henkilö työskentelee ulkomailla siten, että hänen palkkansa on Suomessa verovapaata kuuden kuukauden säännön nojalla (sekä vanhan että uuden 6 kuukauden säännön nojalla)
- Suomessa asuva henkilö saa YK:lta palkkaa muualla kuin Suomessa suoritetusta asiantuntijatehtävästä
- Suomessa asuva henkilö työskentelee ulkomailla Euroopan Yhteisöjen, Pohjoismaiden Ministerineuvoston tai esim. Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin palveluksessa siten, että asianomaista yhteisöä koskevan kansainvälisen sopimuksen nojalla palkasta maksetaan erityinen vero asianomaiselle yhteisölle
- Suomessa asuva henkilö työskentelee ulkomailla siten, että kuuden kuukauden sääntö ei sovellu, mutta verotusoikeus kuitenkin kuuluu muulle valtiolle ja Suomi on velvollinen kaksinkertaisen verotuksen poistamiseksi osaksi tai kokonaan luopumaan omasta verostaan.
- Ulkomaille muuttanut suomalainen on vielä yleisesti verovelvollinen ja saa Suomesta yksityissektorin eläkettä ja uusi asuinvaltio on jokin seuraavista: Egypti, Espanja, Japani, Itävalta, Malta, Marokko, Portugali, Puola, Ranska, Romania ja Tansania

- Ruotsiin tai Norjaan rajakuntaan muuttanut suomalainen on vielä yleisesti verovelvollinen ja työskentelee Suomessa ns. rajatyöntekijänä
- eräistä valtioista Suomeen yli 6 kuukaudeksi tulevat opettajat/tutkijat/opiskelijat jotka työskentelevät suomalaisen työnantajan palveluksessa
- Suomeen yli 6 kuukaudeksi tuleva, vieraan valtion edustustossa tai YK:n tai Kansainvälisen atomienergiajärjestön tai valtiovarainministeriön määräyksestä niihin rinnastettavan muun kansainvälisen järjestön palveluksessa työskentelevä ulkomaan kansalainen tästä tehtävästä saamastaan palkasta (TVL 12 §)
- Suomessa kansainvälisten järjestöjen² palveluksessa työskentelevät suomalaiset ja EU-kansalaiset sekä muiden maiden kansalaisista ne, jotka ovat asuneet Suomessa ennen työsuhdettaan kansainväliseen järjestöön.

4.2.6. Tilanteet, joissa rajoitetusti verovelvollinen ei Suomessa maksa veroa Suomesta saadusta tulosta

- Ruotsissa tai Norjassa rajakunnassa asuvat henkilöt, jotka työskentelevät Suomessa suomalaisen työnantajan lukuun niin sanottuina rajatyöntekijöinä
- eräistä verosopimusvaltioista tulevat opiskelijat/opettajat/tutkijat, jotka työskentelevät Suomessa suomalaisen työnantajan palveluksessa. Venäjältä tai USA:sta tulevat, tietyn enimmäistulon Suomesta saavat taiteilijat tai urheilijat,
- ulkomailla jossain seuraavista valtioista asuva saa Suomesta yksityissektorin eläkettä: Egypti, Espanja, Japani, Itävalta, Malta, Marokko, Portugali, Puola, Ranska, Romania ja Tansania
- suomalaisen julkisyhteisön lukuun ulkomailla verosopimusvaltiossa työskentelevä henkilö, joka on työskentelyvaltion kansalainen tai joka asui työskentelyvaltiossa jo ennen tätä palvelusta
- ulkomailta tuleva ulkomaan kansalainen, joka saa palkkaa Suomessa pidetylle valtioiden väliselle kokoukselle tehdystä työstä

4.3. Sosiaaliturvamaksut

4.3.1. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu

Suomessa vakuutetuilta peritään sairausvakuutuslain 33 §:n mukaista vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Vakuutusmaksun määrästä on säädetty vuosittain annetuilla yksivuotisilla laeilla. Maksu määrätään edelliseltä verovuodelta kunnallisverotuksessa vahvistettujen veroäyrien perusteella. Työnantaja perii maksun vakuutetulta ennakonpidätyksen yhteydessä sekä Suomesta että ulkomailta saadun ansiotulon perusteella. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu vuonna 2000 on 1,5 penniä äyriältä. Eläketuloa saavat maksavat lisäksi korotettuna maksuna 1,7 penniä äyriältä. Vakuutetulla on oikeus sairausvakuutuksiin vaikka hän ei esimerkiksi verotettavien ansiotulojen puuttumisen vuoksi maksaisikaan sairausvakuutusmaksua.

² Kansainväliset järjestöt Suomessa. Katso tarkemmin kohta 4.3.1.4.

4.3.1.1. Yleisesti verovelvollinen

Yleisesti verovelvollisen henkilön on maksettava ansiotuloistaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Maksu on maksettava riippumatta siitä, onko työ tehty Suomessa vain ulkomailla.

Yleisesti verovelvolliselle ei kuitenkaan määrätä vakuutetun sairausvakuutusmaksua, jos henkilö asetuksen 1408/71, sosiaaliturvasopimuksen tai Kansaneläkelaitoksen todistuksen perusteella ei ole Suomessa vakuutettu. EU- ja sosiaaliturvasopimusmaasta lähetettynä työntekijänä Suomeen tullut on vakuutettu kansainvälisten säädösten perusteella lähtömaassaan, eikä häneltä silloin peritä sairausvakuutusmaksua Suomessa. Tällöin oikeus ao. maksun perimiseen on lähettävällä maalla. Jos työntekijä tulee muusta kuin EU- tai sosiaaliturvasopimusmaasta, hänen tulee osoittaa Kansaneläkelaitoksen todistuksella ettei kuulu Suomen sosiaaliturvan piiriin, jotta sairausvakuutusmaksua ei perittäisi. Jos Suomessa asuvalla eläkkeensaajalla ei ole eläkeoikeutta Suomesta, vaan vain muusta EU maasta, hän on asuinvaltioperiaatteen mukaisesti vakuutettu Suomessa, mutta asetus 1408/71 estää sairausvakuutusmaksun perimisen.

Sairausvakuutusmaksu on maksettava aina, jos yleisesti verovelvollinen henkilö työskentelee ulkomailla EU- tai sosiaaliturvasopimusmaassa Suomesta lähetettynä työntekijänä. Tällöin henkilö on vakuutettuna Suomessa. Jos työ tapahtuu muussa valtiossa, maksu määrätään Suomessa ellei Kansaneläkelaitokselta ole saatu todistusta siitä, että työntekijä ei ole vakuutettuna Suomessa.

4.3.1.2. Rajoitetusti verovelvollinen

Rajoitetusti verovelvollinen maksaa lähdeveroa esimerkiksi Suomesta saamastaan palkasta ja eläkkeestä. Häneltä ei peritä kunnallisveroa eikä hänelle vahvisteta kunnallisveroäyriä. Koska sairausvakuutuslain 33 §:ssä tarkoitettua, vakuutusmaksun perusteeksi tarvittavaa veroäyrien vahvistamista ei tapahdu, rajoitetusti verovelvollinen ei koskaan maksa veroäyriin perustuvaa sairausvakuutusmaksua.

Ulkomaan kansalainen, joka lähetetään Suomesta lähetettynä työntekijänä ulkomaille siirtyy rajoitetusti verovelvolliseksi välittömästi ulkomaille siirryttyään. Ulkomaille lähetetystä Suomen kansalaisesta tulee rajoitetusti verovelvollinen kuitenkin vasta 3 vuoden kuluttua ulkomaille muuton jälkeen.

4.3.1.3. Kuuden kuukauden säännön alainen palkka

Kuuden kuukauden säännön alaisen palkan perusteella on maksettu vakuutetun sairausvakuutusmaksua vuodesta 1996 lukien. Jos ulkomaanpalkkaan soveltuu ns. vanha, ennen vuotta 1996 sovellettu, 6 kuukauden sääntö, ei maksua makseta. Myös lähetetyn työntekijän on maksettava sairausvakuutusmaksu. Vakuutusmaksu jää maksettavaksi lopullisen verotuksen yhteydessä, koska verovapaasta palkasta ei toimiteta ennakonpidätystä. Rajoitetusti verovelvollisen yksityiseltä työnantajalta saamaan ulkomaanpalkkaan ei sovelleta kuuden kuukauden sääntöä, koska kyseinen tulo on verovapaata jo tuloverolain 9 § ja 10 §:n perusteella.

4.3.1.4. Vero- ja päämajasopimukset sekä muut erityistapaukset

Verosopimukset eivät vaikuta sairausvakuutusmaksun perimiseen. Maksu siis peritään, vaikka henkilö olisi vapautettu tuloverojen maksusta verosopimuksen perusteella.

Kun henkilö asuu Ruotsissa tai Norjassa Suomen maarajaan rajoittuvassa kunnassa ja työskentelee rajakunnassa Suomessa, palkkatulo verotetaan pohjoismaiden verosopimuksen perusteella asuinmaassa. Kun työntekijä työskentelee Suomessa, työntekijä kuuluu Suomen vakuutukseen. Hän ei kuitenkaan maksa veroa Suomeen. Tavallisesti hän on lisäksi Suomessa rajoitetusti verovelvollinen, minkä vuoksi hän ei myöskään maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

Kansainvälisten järjestöjen palveluksessa³ olevat henkilöt sekä Suomessa että ulkomailla on yleensä järjestöjen perustamissopimuksella vapautettu velvollisuudesta maksaa veroja, sairausvakuutusmaksua sekä muita sosiaalivakuutusmaksuja koti- ja asemamaassaan.

Sairausvakuutuslain 38 §:n ja verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n mukaan kunnalla on oikeus myöntää kokonaan tai osittain vapautus ja lääninverovirastolla lykkäys vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksuun. Perusteena on yleensä alentunut veronmaksukyky. Tällöin ajatuksena on ollut vakuutetun vapauttaminen sekä kunnallisverosta että sairausvakuutusmaksusta. Kunnat ovat kuitenkin vapauttaneet Ruotsista Suomeen palaavia paluumuuttajaeläkeläisiä ainoastaan sairausvakuutusmaksusta. Kunnat ovat halunneet tukea eläkeläisten paluumuuttoa Suomeen ja asianomaiseen kuntaan vapauttamalla eläkeläisen maksuvelvollisuudesta sekä Suomen että Ruotsin eläkkeen osalta. Muutoksenhakumahdollisuutta kunnan tekemään vapautuspäätökseen ei ole.

4.3.2. Työnantajan sosiaaliturvamaksu

Työnantaja on työnantajan sosiaaliturvamaksusta annetun lain (366/1963) 1 §:n mukaan velvollinen suorittamaan maksamansa palkan perusteella työnantajan sosiaaliturvamaksun. Sosiaaliturvamaksun muodostavat työnantajan kansaneläkemaksu ja työnantajan sairausvakuutusmaksu. Maksujen suuruudesta on säädetty vuosittain yksivuotisilla laeilla.

Työnantajan sosiaaliturvamaksu suoritetaan ennakonpidätyksen alaisen palkan perusteella. Ennakonpidätyksen alaiseen palkkaan rinnastetaan myös

- ennakoperintälain (1118/1996) 13 §:ssä luetellut erät (kokouspalkkiot, luento- ja esitelmäpalkkiot, hallintoelimen jäsenyydestä saadut palkkiot, toimitusjohtajan palkkio, avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön yhtiömiehen nostama palkka sekä luottamustoimesta saatu korvaus)
- rajoitetusti verovelvollisen tulon ja varallisuuden verottamisesta annetun lain (627/1978) 4 §:ssä tarkoitettu palkka ja saman lain 3 §:ssä tarkoitettu taiteilijain tai urheilijan henkilökohtaiseen toimintaan perustuva korvaus.

³ Eräiden Suomessa toimivien kansainvälisten järjestöjen ja Suomen valtion suhteet on järjestetty ns. päämajasopimuksilla, joita Suomi on tehty seuraavien järjestöjen kanssa: Itämeren merellinen ympäristön suojelukomissio (HELCOM), Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM), sekä Yhdistyneitten kansakuntien yhteydessä toimivat Helsingin kriminaalipoliittinen instituutti ja Taloudellinen kehitystutkimuksen kansainvälinen instituutti (WIDER).

- ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverosta annetun lain (1551/1995) 10 §:n mukainen palkka. Tämä väliaikainen laki oli voimassa 31.12.1999 saakka ja sitä sovelletaan vielä kahden vuoden ajan niihin ulkomaalaisiin asiantuntijoihin, jotka olivat lainsäädännön piirissä vuoden 1999 lopussa.
- Pohjoismaisen Investointipankin ja Pohjoismaisen projektivientirahaston palveluksessa olevien henkilöiden verottamisesta annetun lain (562/1976) 2 §:ssä tarkoitettu palkka. Nämä henkilöt voivat valita maksavatko 40 % suuruisia lähdeveroa vai ovatko normaalin tuloverotuksen piirissä.

Palkka on ennakonpidätyksen alaista vain, jos se on veronalaista. Jos palkka ei ole Suomessa lain mukaan veronalaista, siitä ei myöskään suoriteta työnantajan sosiaaliturvamaksua ellei kyse ole ns. uuden kuuden kuukauden säännön alaisesta ulkomaantyön palkasta (vuodelta 2000 suoritettavista sairausvakuutusmaksusta ja työnantajan kansaneläkemaksusta annetun lain (1377/1999) 3 ja 4 §). Kun ulkomaantyöskentely jatkuu yli 3 vuoden ajan, työntekijä muuttuu rajoitetusti verovelvolliseksi eikä kuuden kuukauden sääntöä enää sovelleta. Palkka on jo muulla perusteella (tuloverolain 9 ja 10 §) Suomessa verovapaata eikä sen perusteella suoriteta yksityisen työnantajan sosiaaliturvamaksua.

Jos asetuksen 1408/71 tai sosiaaliturvasopimuksen lainvalinta johtaa siihen, että sosiaaliturva tulee muusta maasta, niin työnantajan sosiaaliturvamaksua ei makseta. Näin esimerkiksi silloin, kun henkilö tulee lähetettynä työntekijänä EU-maasta tai sosiaaliturvasopimusmaasta työskentelemään Suomeen ja on yhä oman maansa vakuutuksen piirissä. Kotimaasta saatu lähetetyn työntekijän todistus vapauttaa työnantajan maksuvelvollisuudesta. Todistus tulee tarvittaessa esittää veroviranomaisille.

Edellä esitettyjen tilanteiden lisäksi ulkomainen yritys ei koskaan ole velvollinen toimittamaan ennakonpidätystä eikä maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksua Suomeen, jos yrityksellä ei ole Suomessa kiinteää toimipaikkaa tai edustajaa (KHO 1986/2944 II 583).

4.3.3. Menettely vakuutetun sairausvakuutusmaksua ja työnantajan sosiaaliturvamaksua maksettaessa

Työnantaja tilittää veron ennakonpidätyksen yhteydessä vakuutetun sairausvakuutusmaksun sekä työnantajan sosiaaliturvamaksun verovirastoon seuraavan kuukauden 10. päivään mennessä edelliseltä kalenterikuukaudelta. Vastaavasti eläkkeen maksava eläkeyhtiö tilittää eläkeläisen sairausvakuutusmaksun ennakonpidätyksen yhteydessä verovirastoon. Lisäksi työnantaja ilmoittaa kuukausittain työnantajan edellisenä kuukautena maksamien palkkojen ja työnantajan sosiaaliturvamaksun määrän (ns. valvontailmoitus). Palkkatiedot eritellään ennakonpidätyksen alaisiin palkkoihin, lähdeveron alaisiin palkkoihin ja palkkoihin, joista ei makseta työnantajan sosiaaliturvamaksua. Vakuutetun sairausvakuutusmaksut ja työnantajan sosiaaliturvamaksut tilitetään edelleen Kansaneläkelaitokselle saman kuukauden 28. päivänä.

Työnantajan tulee antaa verovirastolle vuosittain vuosi-ilmoitus, mistä ilmenee palkansaaja-kohtaisesti maksetun palkan, luontoisetujen, ennakonpidätyksen ja työnantajan sosiaaliturvamaksun määrät.

Verovirasto ottaa vastaan ennakonpidätykset ja sosiaaliturvamaksujen tilitykset sekä valvoo maksumenettelyä. Verovirasto ottaa vastaan sosiaaliturvamaksujen tilitykset myös sellaisista palkoista, joista ei makseta veroa, esimerkiksi kuuden kuukauden verovapaan tulon osalta. Tällöin työnantajan sosiaaliturvamaksu tulee maksaa työnantajatilitysten yhteydessä kuukausittain myös verovapaan tulon osalta. Sen sijaan vakuutetun sairausvakuutusmaksu peritään verovapaan tulon osalta lopullisen verotuksen yhteydessä, koska ennakonpidätystä ei suoriteta.

4.3.4. Yhteenveto tilanteista, joissa vakuutetulla on oikeus etuuteen, mutta sosiaaliturvamaksuja ei makseta

Tilanteet, jossa **yleisesti verovelvollinen** on vakuutettu Suomessa, mutta hän **ei** kuitenkaan **maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua**

- henkilö saa ulkomaantyöskentelystä palkkaa, johon soveltuu ns. vanha kuuden kuukauden sääntö. Vanhaa sääntöä sovelletaan siirtymäsäännöksen nojalla edelleenkin kaikkiin henkilöihin, joiden ulkomaantyöskentely alkoi ennen 1.1.1996 ja lisäksi, työn alkamisajankohdasta riippumatta, suomalaisen yrityksen Venäjällä tapahtuvan rakennustoiminnan palkkoihin. Siirtymäsäännöksen voimassaoloa on jatkettu vuosittain. Tällaisen Venäjällä tapahtuvan rakennustoiminnan piirissä arvioidaan olevan noin 200 – 500 henkilöä.
- Suomeen yli 6 kuukaudeksi tulevaa ulkomaalaista asiantuntijaa verotetaan Suomessa erityisen Ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverolain (1551/1995) mukaan, joka on ollut voimassa 31.12.1999 saakka. Tähän ryhmään kuuluvien palkasta peritään lopullinen lähdevero. Kunnallisveron määräämistä ei tapahdu sekä vakuutetun sairausvakuutusmaksua makseta. Lakia sovelletaan vielä enintään kahden vuoden ajan sellaisiin asiantuntijoihin, jotka olivat lainsäädännön piirissä vuoden 1999 lopussa. Lain voimassaoloa on tarkoitettu jatkaa 1.1.2001 lukien siten, että lakia sovelletaan vuosina 2001 - 2003 alkaneisiin työsuhteisiin. Lain piirissä arvioidaan olevan noin 200 asiantuntijaa vuosittain.
- Henkilö, joka saa asetuksen 1408/71 mukaista eläketuloa muusta EU maasta, eikä hänellä ole eläkeoikeutta Suomesta ja asuu Suomessa. Suomella olisi kuitenkin asetuksen 1408/71 perusteella oikeus periä sairaanhoitoetuksista aiheutuneet kustannukset toiselta EU-maalta, mutta pohjoismaiden, Benelux-maiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan kanssa on sovittu, ettei ao. henkilöiden aiheuttamia kustannuksia peritä. Sairaanhoitoetuksien korvaaminen ei rajoitu pelkästään ao. maiden kansalaisiin, vaan koskee kaikkia ao. maasta tulevia henkilöitä, joihin sovelletaan asetusta 1408/71. Lukumääräisesti tällaisia Suomessa asuvia eläkeläisiä on vähän.
- Suomessa kansainvälisten järjestöjen⁴ palveluksessa työskentelevät suomalaiset ja EU-kansalaiset sekä muiden maiden kansalaisista ne, jotka ovat asuneet Suomessa ennen työsuhdettaan kansainväliseen järjestöön. Kyse on muutamasta kymmenestä työntekijästä.
- Suomesta ulkomaille lähteneet, valtioiden välisissä kansainvälisissä järjestöissä⁵ määräaikaisesti työskentelevät henkilöt. Vuoden ajan he kuuluvat Suomen sosiaaliturvan piiriin ja sen jälkeen hakemuksesta (soveltamisalain 7 §). Tällaisia kansainvälisissä järjestöissä työskenteleviä henkilöitä arvioidaan olevan 500 – 1000.

⁴ Kansainväliset järjestöt Suomessa. Katso tarkemmin sivun 37 alaviite

⁵ Soveltamisalain 7 §:ssä tarkoitettut kansainväliset järjestöt. Katso tarkemmin sivu 9.

- Kunta on vapauttanut henkilön vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta. Vapauttamispäätöksiä on annettu viime vuonna noin 600.

Tilanteet, joissa henkilö on vakuutettu Suomessa mutta **ei maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua**, koska on **rajoitetusti verovelvollinen**

- henkilö, joka ei ole lähetetty työntekijä ja tulee enintään 6 kuukaudeksi Suomeen työskentelemään suomalaisen työnantajan lukuun EU-, ETA- tai sosiaaliturvasopimusmaasta. Tällaisia työntekijöitä on arvioitu olevan noin 1000.
- Suomesta ulkomaille lähetetty henkilö, joka on jo rajoitetusti verovelvollinen, työskentelee ulkomailla suomalaisen yrityksen lukuun. Tällöin ulkomaan työstä maksettava palkka ei ole tuloverolain mukaan Suomessa veronalaista tuloa. Henkilö voi kuulua Suomen vakuutukseen joko asetuksen 1408/71, sosiaaliturvasopimuksen tai Kansaneläkelaitoksen soveltamisalain perusteella antaman päätöksen perusteella. Tällaisia henkilöitä on arvioitu olevan noin 2 000 - 3 000.
- rajoitetusti verovelvollinen, joka asuu Ruotsissa tai Norjassa ja tekee Suomessa suomalaiselle työnantajalle työtä niin sanottuna rajatyöntekijänä. Ns. rajatyöntekijöitä arvioidaan olevan vähintään 1000.
- Merimiehet, matkaoppaat ja kansainvälistä kuljetustoimintaa harjoittavan suomalaisen yrityksen palveluksessa oleva ns. useassa maassa työskentelevä liikkuva henkilöstö. Useassa maassa työskentelevistä henkilöistä valtaosan muodostaa matkaoppaat, joita arvioidaan olevan 300 – 500 henkilöä.

Tilanteet, joissa **rajoitetusti verovelvollinen** henkilö ei ole vakuutettu Suomessa **eikä maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua**, mutta Suomi kuitenkin kustantaa henkilön sairaanhoitoetudet

- EU- tai ETA-maahan pysyvästi asumaan muuttanut henkilö, jolla on oikeus asetuksen 1408/71 mukaiseen eläkkeeseen Suomesta, saa uudessa asuinvaltiossaan sairaanhoitoetudet Suomen kustannuksella. Työkyvyttömyyseläkkeeseen oikeutettu eläkeläinen on sairaanhoitoetuksien lisäksi oikeutettu myös sairausvakuutuksen päivärahaetuuksiin ja lapsilisään. Kun henkilö tulee rajoitetusti verovelvolliseksi, hänen ei enää tarvitse maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Pohjoismaissa, Benelux-maissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa asuvien henkilöiden osalta on kuitenkin sovittu, ettei ao. henkilöiden aiheuttamia kustannuksia ei Suomelta veloiteta. Ulkomailla asuvia eläkeläisiä, joiden sairaanhoidon Suomi kustantaa, on tällä hetkellä noin 2 500, mutta henkilöiden lukumäärän arvioidaan edelleen kasvavan.

Seuraavassa luetellaan tilanteet, joissa henkilö on vakuutettu Suomessa, mutta **työnantaja ei maksa työnantajan sosiaaliturvamaksua**

- Henkilö asuu ja työskentelee Suomessa saaden palkkansa ulkomaiselta työnantajalta, jolla ei ole Suomessa edustajaa eikä kiinteää toimipaikkaa. Lukumääräisesti tällaisia henkilöitä arvioidaan olevan muutamia satoja.
- Yleisesti verovelvollinen työskentelee ulkomailla suomalaisen yrityksen lähettämänä (lähetytyn työntekijän todistus voimassa). Palkan maksaa ulkomainen konserniyhtiö tai vero-

tuksessa työnantajaksi on katsottu ulkomainen yhtiö sen vuoksi, että suomalainen yritys on tältä laskuttanut maksamansa palkan. Tällaisia ulkomailla ulkomaisen konserniyhtiön palveluksessa työskenteleviä arvioidaan olevan noin 4 000 – 6 000 henkilöä.

- Suomesta lähetetty henkilö, joka on jo rajoitetusti verovelvollinen, työskentelee ulkomailla suomalaisen yrityksen lukuun. Yksityisen yrityksen ulkomaan työstä rajoitetusti verovelvolliselle maksama palkka on tuloverolain 10 §:n mukaan Suomessa verovapaata. Henkilö voi kuulua Suomen vakuutukseen joko asetuksen 1408/71, sosiaaliturvasopimuksesta tai Kansaneläkelaitoksen soveltamisalain perusteella antaman päätöksen perusteella. Tällaisia henkilöitä on arvioitu olevan noin 2 000 - 3 000.
- Henkilö saa ulkomaantyöskentelystä palkkaa, johon soveltuu ns. vanha kuuden kuukauden sääntö. Vanhaa sääntöä sovelletaan siirtymäsäännöksen nojalla edelleenkin kaikkiin henkilöihin, joiden ulkomaantyöskentely alkoi ennen 1.1.1996 ja lisäksi, työn alkamisajankohdasta riippumatta, suomalaisen yrityksen Venäjällä tapahtuvan rakennustoiminnan palkkoihin. Siirtymäsäännöksen voimassaoloa on jatkettu vuosittain. Tällaisen Venäjällä tapahtuvan rakennustoiminnan piirissä arvioidaan olevan noin 200 – 500 henkilöä.
- Suomessa kansainvälisten järjestöjen⁶ palveluksessa työskentelevät suomalaiset ja EU-kansalaiset sekä muiden maiden kansalaisista ne, jotka ovat asuneet Suomessa ennen työsuhdettaan kansainväliseen järjestöön. Kyse on muutamasta kymmenestä työntekijästä.
- Ulkomailla valtioiden välisten kansainvälisten järjestöjen⁷ palveluksessa määräaikaaisesti työskentelevät henkilöt. Vuoden ajan he kuuluvat Suomen sosiaaliturvan piiriin ja sen jälkeen hakemuksesta (soveltamisalain 7 §). Tällaisia kansainvälisissä järjestöissä työskenteleviä henkilöitä arvioidaan olevan 500 – 1000.
- Suomessa olevissa ulkomaan lähetystöissä työskentelevät suomalaiset. Lukumääräisesti tällaisia henkilöitä on vähän.

4.3.5. Yhteenveto tilanteista, joissa henkilö ei ole oikeutettu etuuksiin, mutta työnantaja maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksua

- Yleisesti verovelvollinen työntekijä työskentelee yksityisen työnantajan palveluksessa ei sopimusmaassa ja hän ei hae tai Kansaneläkelaitos ei anna päätöstä Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuulumisesta yhden ulkomailla olovuoden jälkeen. Lukumääräisesti tällaisia henkilöitä on vähän.
- Suomen valtion, kunnan tai muun suomalaisen julkisyhteisön maksama palkka on aina Suomen sisäisen lainsäädännön mukaan veronalaista tuloa. Näin silloinkin, kun työ tehdään ulkomailla. Verosopimus voi usein estää verotuksen Suomessa, mutta sopimus ei vaikuta velvollisuuteen maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksua. Jollei asetus 1408/71 tai sosiaaliturvasopimus estä, maksu maksetaan Suomessa riippumatta siitä, että kyseinen pysyvästi ulkomailla asuva ja työskentelevä henkilö ei ole vakuutettuna Suomessa. Lukumääräisesti tällaisia henkilöitä on vähän.

⁶ Kansainväliset järjestöt Suomessa. Katso tarkemmin sivun 37 alaviite.

⁷ Soveltamisalain 7 §:ssä tarkoitettut kansainväliset järjestöt. Katso tarkemmin sivu 9.

5. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Toimeksiannon mukaisesti kansaneläke- ja sairausvakuutusetuuksien rahoitus tulisi saattaa mahdollisimman kattavaksi minkä vuoksi työryhmä on ehdottanut muutoksia vakuutusmaksuperusteisiin. Ehdotukset koskevat siten vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun perimistä. Rajausta tehtäessä työryhmässä on tuotu myös esille, että ehdotuksien, jotka lisäisivät työnantajan maksurasitusta, tulisi rajoittua vain osaan työnantajan sosiaaliturvamaksusta, työnantajan sairausvakuutusmaksuun. Hallinnollisesti olisi kuitenkin sekä maksun maksajan että maksun saajan kannalta nykyistä hankalampaa, jos työnantajan sosiaaliturvamaksu tulisi suorittaa joissakin tilanteissa täysimääräisenä ja joissakin tilanteissa vain työnantajan sairausvakuutusmaksun suuruisena.

Työryhmän enemmistö oli sitä mieltä, että työn tekemiseen liittymättömien työnantajamaksujen, esimerkiksi työnantajan kansaneläkemaksun, poistaminen ei kuulu tämän työryhmän toimeksiannon piiriin ja sen vuoksi ao. kysymystä tulee käsitellä muussa yhteydessä. Jäljempänä tehdyt ehdotukset koskevat siten koko työnantajan sosiaaliturvamaksua.

Verorahoitteisten etuuksien rahoituksessa on verosäännösten vuoksi aukkoja, joita on selvitetty edellä kohdissa 4.2.5. ja 4.2.6. Työryhmä ei ole kuitenkaan tältä osin tehnyt varsinaisia ehdotuksia verolakien tai verosopimusten muuttamisesta eikä myöskään verorahoitteisten tai sairausvakuutusmaksuilla rahoitettavien etuuksien rahoittamisesta vakuutetuilta tai työnantajilta perittävillä uusilla tai korotetuilla maksuilla. Tällaisten mahdollisesti vapaaehtoisten uusien maksujen käyttöönotto edellyttäisi perusteellisempaa selvittelyä sekä periaatteellista keskustelua sosiaaliturvan rahoituksesta.

5.1. Sosiaaliturvamaksujen⁸ maksuvelvollisuus

Työryhmän ehdotukset rakentuvat sille periaatteelle, että henkilön maksuvelvollisuus on kytkeyty henkilön kuulumiseen asumisperusteisen sosiaaliturvan piiriin. Maksuvelvollisuuden täyttäminen edellyttää luonnollisesti tietoa siitä, että maksuvelvollisuus on olemassa. Jotta työnantaja voisi täyttää maksuvelvoitteitaan ja jotta työntekijä tietäisi, että hänen sosiaaliturvansa on järjestyksessä on edellytettävä, että asumisperusteisen sosiaaliturvan pysymisestä koskevien hakemusten käsittelyajat ovat kohtuulliset. Vastaavasti on edellytettävä, että hakemukset jätetään riittävän aikaisessa vaiheessa.

5.1.1. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu

Voimassa olevan sairausvakuutuslain 33 §:n mukaan vakuutettu on velvollinen maksamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksun. Käytännössä vakuutetun maksuvelvollisuutta on kuitenkin rajoittanut se, että maksua ei ole voitu periä rajoitetusti verovelvollisilta eikä myöskään eräissä muissa kohdissa 4.3.4. mainituissa erityistilanteissa. Lähtökohtana tulee kuitenkin olla, että vakuutetun sairausvakuutusmaksu tulee verotuksesta riippumatta maksaa aina, kun

⁸ Vakuutetun sairausvakuutusmaksu ja työnantajan sosiaaliturvamaksu

henkilö on Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä eli kun henkilö on Suomessa vakuutettu, mitä ilmaisu työryhmä on ehdotuksissaan käyttänyt.

(1) Työryhmän mielestä lähtökohtana tulee olla, että Suomessa vakuutetun on aina suoritettava vakuutetun sairausvakuutusmaksu.

Työryhmä ehdottaa laajennettavaksi nykyistä vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksuvelvollisuutta koskemaan myös niitä tilanteita, joissa Suomi on EU-lainsäädännön perusteella vastuussa ulkomailla asuvan henkilön sairaanhoitokustannusten korvaamisesta, vaikka henkilö ei ole Suomessa sairausvakuutuslain mukaan vakuutettu. Sairaanhoidon laajuus ja siitä aiheutuneet kustannukset määräytyvät eläkkeensaajan asuinvaltion lainsäädännön mukaan. Käytännössä tämä koskisi lähinnä muissa EU-maissa asuvia eläkeläisiä, joiden eläkkeet maksetaan Suomesta.

(2) Työryhmä ehdottaa muutettavaksi sairausvakuutuslakia siten, että velvollisia suorittamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksun olisivat Suomessa vakuutettujen lisäksi myös sellaiset ulkomailla asuvat henkilöt, joiden sairaanhoitokustannusten korvaamisesta Suomi EU-lainsäädännön perusteella vastaa.

5.1.2. Työnantajan sosiaaliturvamaksu

Työnantajan sosiaaliturvamaksua ei tällä hetkellä suoriteta Suomessa vakuutetulle henkilölle maksetun palkan perusteella silloin, kun ulkomailla työskentelevä henkilö on tullut rajoitetusti verovelvolliseksi tai kun hänen työnantajansa on ulkomaalainen. Työnantajan sosiaaliturvamaksua ei nykyään suoriteta myöskään silloin, kun työ tehdään Suomessa mutta ulkomaisella työnantajalla ei ole kiinteätä toimipaikkaa Suomessa. Työnantajan sosiaaliturvamaksua koskeviin säädöksiin ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että työnantaja on velvollinen suorittamaan työnantajan sosiaaliturvamaksun aina, kun henkilö on Suomessa vakuutettu. Maksuvelvollisuus olisi riippumaton siitä, miten työntekijää verotetaan Suomessa. Työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuus koskisi myös tilanteita, joissa työnantaja on ulkomaalainen. Suomessa tapahtuvan työskentelyn osalta maksuvelvollisuussääntö olisi poikkeukseton.

(3) Työryhmä ehdottaa, että myös työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuus sidottaisiin siihen, että työntekijä on Suomessa vakuutettu. Maksuvelvollisuus olisi tällöin lähtökohtaisesti riippumaton siitä, onko työnantaja suomalainen tai ulkomaalainen.

Kun suomalainen yhtiö lähettää työntekijän ulkomaisen emo-, tytär- tai sisaryrityksen palvelukseen tai ulkomaisen yrityksen palvelukseen, jossa lähettävällä yhtiöllä on määräysvaltaa, ulkomainen yhtiö ei voimassa olevien säännösten mukaan ole velvollinen maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksua. Lähettävän suomalaisen työnantajan tavoitteena on kuitenkin yleensä työntekijän pysyttäminen Suomen sosiaaliturvan piirissä koko ulkomaankomennuksen ajan. Tämä aika voi joissain tapauksissa muodostua varsin pitkäksi. Työryhmän ehdotuksen 3 mukaan työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuus koskisi myös lähettämistilanteita, joissa työnantaja ulkomaantyöskentelyn ajan on ulkomaalainen. Kun maksun periminen ei muissa kuin sopimus- ja EU-tilanteissa yleensä ole ulkomaiselta työnantajalta mahdollista,

työryhmä ehdottaa, että suomalainen lähettävä työnantaja olisi tällaisessa tilanteessa velvollinen maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksun palkan maksavan ulkomaisen työnantajan puolesta. Maksuvelvollisuus koskisi lähettävää työnantajaa kuitenkin vain tilanteissa, joissa työnantaja joko yksin tai yhdessä työntekijän kanssa allekirjoittavat hakemuksen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä pysymistä koskevaa päätöstä tai sosiaaliturvasopimusmaassa työskenneltäessä lähetetyn työntekijän todistusta tai poikkeuslupaa varten.

(4) Työryhmä ehdottaa, että suomalainen lähettävä työnantaja maksaisi työnantajan sosiaaliturvamaksun silloin, kun yhtiö on lähettänyt työntekijän ulkomaisen emo-, tytär- tai sisaryhtiön palvelukseen tai sellaisen ulkomaalaisen yrityksen palvelukseen, jossa suomalaisella työnantajalla on määräämisvaltaa.

5.1.3. Poikkeukset maksuvelvollisuudesta

Yleisestä sosiaaliturvamaksujen maksuvelvollisuudesta on olemassa poikkeuksia, jotka johtuvat esimerkiksi erillisestä laista, EU-säännöksestä tai sosiaaliturvasopimuksesta. Esimerkkinä tällaisesta erillisestä laista on edellä kohdassa 4.3.4. mainittu ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverolaki, joka nykyään vapauttaa lain piiriin kuuluvat henkilöt maksamasta vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Myös EU-säännökset estävät joissakin tapauksissa maksujen perimisen. Siten esimerkiksi muusta EU-maasta Suomeen muuttavalla eläkkeensaajalla, jolla ei ole oikeutta eläkkeeseen Suomesta, ei ole velvollisuutta maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Poikkeuksia maksuvelvollisuudesta on myös sosiaaliturvasopimuksissa (esimerkiksi Suomen ja Viron välisessä sosiaaliturvasopimuksessa). Sen sijaan verosopimuksilla ei voitaisi edelleenkin poistaa velvollisuutta vakuutetun sairausvakuutusmaksun tai työnantajan sosiaaliturvamaksun suorittamiseen.

(5) Työryhmä pitää tärkeänä, että edellä esitetty vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun maksuvelvollisuus olisi sillä lailla kattava, että poikkeukset maksuvelvollisuudesta voisivat perustua vain erilliseen lainsäädäntöön, EU-lainsäädäntöön tai sosiaaliturvasopimuksiin.

Lailla voimaan saatettavilla päämajasopimuksilla olisi edelleen mahdollista vapauttaa Suomessa sijaitsevan kansanvälisen järjestön palveluksessa olevat henkilöt sosiaaliturvamaksujen maksuvelvollisuudesta. Työryhmä pitää kuitenkin tärkeänä, että maksuvapautukset olisivat poikkeuksellisia ja että eri järjestöjä koskevissa sopimuksissa pyrittäisiin noudattamaan mahdollisimman yhdenmukaisia vapautusperiaatteita.

5.2. Sosiaaliturvamaksujen perusteena oleva tulo

5.2.1. Ansiotulo on Suomessa veronalaista ja vakuutettu on yleisesti verovelvollinen

Tilanteissa, joissa yleisesti verovelvollisen työntekijän palkka on ennakonpidätyksen alainen Suomessa, työnantajan sosiaaliturvamaksu määräytyisi edelleen ennakonpidätyksen alaisen palkan perusteella. Vastaavasti yleisesti verovelvollisen vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi kunnallisverotuksessa vahvistettujen veroäyriä perusteella ja perittäisiin yleensä

veron ennakonpidätyksen yhteydessä. Tältä osin työryhmä ei esitä nykyilainsäädäntöön muutoksia.

Ennakonpidätyksen alaiseen palkkaan rinnastettaisiin edelleen ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverosta annetun lain mukainen palkka sekä Pohjoismaisen investointipankin ja Pohjoismaisen projektivientirahaston palveluksessa olevien henkilöiden verottamisesta annetun lain mukainen palkka silloin, kun työntekijä on yleisesti verovelvollinen. Sen sijaan rajoitettiin verovelvollisen saamaa lähdeveronalaista palkkaa ei kaikissa tapauksissa rinnastettaisi ennakonpidätyksen alaiseen palkkaan. Rajoitetusti verovelvollisen henkilön osalta työnantajan sosiaaliturvamaksu määrättäisiin myöhemmin ehdotuksissa 7 ja 8 esitetyllä tavalla.

(6) Silloin kun palkkatulon tai muun ansiotulon veronalaisuutta ei ole lailla rajoitettu ja kun työntekijä tai muu vakuutettu on Suomessa yleisesti verovelvollinen, vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi edelleen kunnallisverotuksessa vahvistettujen veroäyrien perusteella ja työnantajan sosiaaliturvamaksu ennakonpidätyksen alaisen palkan perustella.

Ehdotuksen 6 mukaista maksuperustetta sovellettaisiin myös ehdotuksen 2 mukaisissa tilanteissa (henkilö ei ole Suomessa vakuutettu, mutta Suomi vastaa hänen sairaanhoitokustannusten korvaamisesta), kun henkilö on Suomessa yleisesti verovelvollinen.

5.2.2. Ansiotulo ei ole Suomessa veronalaista tai vakuutettu on rajoitetusti verovelvollinen

Silloin kun vakuutetun palkka tai muu ansiotulo on verovapaata tuloa tai kun vakuutettu on rajoitetusti verovelvollinen, edellä esitettyjä ehdotuksen 6 mukaisia maksuperusteita ei sovellettaisi. Työryhmä ehdottaa, että näissä yleensä ulkomaantyöskentelyyn tai ulkomailla oleskeluun liittyvissä tilanteissa sovellettaisiin seuraavia maksuperusteita:

5.2.2.1. Palkansaajien maksuperuste

a) Työskentely ulkomailla

Työeläkevakuutuksessa vakuutusmaksut maksetaan ja myös eläke määräytyy ulkomaantyöskentelytilanteissa vakuutusmaksun perusteella. Vakuutusmaksu on se palkka, jota työntekijälle maksettaisiin vastaavasta työstä Suomessa. Ulkomaan työn vakuutusmaksukäsitys on otettu käyttöön myös työttömyys- ja tapaturmavakuutuksessa.

Vakuutusmaksu, joka pyrkii noudattamaan työntekijän vakiintunutta tulotasoa, soveltuisi ulkomaantyötilanteissa myös työnantajan sosiaaliturvamaksun määräytymisperusteeksi. Koska työnantaja yleensä pidättää palkanmaksun yhteydessä myös vakuutetun sairausvakuutusmaksun työntekijän palkasta, olisi tarkoituksenmukaista, että sekä työnantajan sosiaaliturvamaksun että vakuutetun sairausvakuutusmaksun peruste olisi yhdenmukainen. Vakuutusmaksua käytettäisiin työnantajan sosiaaliturvamaksun ja vakuutetun sairausvakuutusmaksun perusteella silloin, kun palkka on kuuden kuukauden säännön tai muun erityissäännöksen perusteella

verovapaata tai kun henkilö on rajoitetusti verovelvollinen. Jotta maksun peruste olisi yksiselitteinen, olisi tarpeen, että työnantaja ja työntekijä sopisivat vakuutuspalkasta kirjallisesti ennen työkomennusta. Jos ulkomailla tapahtuvassa työskentelyssä ei edellä kuvatuissa tilanteissa poikkeuksellisesti sovelleta vakuutuspalkkaa, maksun perusteena olisi se palkkatulo, jonka perusteella työeläkevakuutusmaksu määräytyy.

(7) Työryhmä ehdottaa, että silloin kun ulkomailla työskentelevän yleisesti verovelvollisen työntekijän saama palkkatulo on lain perusteella Suomessa verovapaata tuloa tai kun ulkomailla työskentelevä työntekijä on rajoitetusti verovelvollinen, työnantajan sosiaaliturvamaksu ja vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi työntekijäin eläkelaisissa tarkoitetun vakuutuspalkan perusteella. Jos ulkomailla tapahtuvassa työskentelyssä ei kuitenkaan sovelleta vakuutuspalkkaa, työryhmä ehdottaa, että työnantajan sosiaaliturvamaksu ja vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi sen palkkatulon perusteella, jonka perusteella työeläkevakuutusmaksu määräytyy.

b) Työskentely Suomessa

Henkilö, joka muuten kuin lähetettynä työntekijänä tulee EU-maasta tai eräissä tapauksissa sosiaaliturvasopimusmaasta työskentelemään Suomeen, on Suomessa vakuutettu siinäkin tapauksessa, että työskentely kestää enintään 6 kuukautta. Tällaisen rajoitetusti verovelvollisen henkilön työnantajan sosiaaliturvamaksu maksetaan tällä hetkellä lähdeveron alaisen palkan perusteella, kun taas työeläkevakuutuksessa henkilö on vakuutettu todellisen maksetun palkan perusteella. Ehdotuksen 3 mukaan ulkomaantyöskentelytilanteissa työnantajan sosiaaliturvamaksun perusteena olisi työeläkevakuutuksessa sovellettu vakuutuspalkka. Suomessa työskentelyn osalta työryhmä ei ole kuitenkaan katsonut perustelluksi ehdottaa muutosta olemassa olevaan käytäntöön. Sen vuoksi työnantajan sosiaaliturvamaksu määräytyisi edelleen lähdeveron alaisen palkan perusteella. Tarkoituksenmukaista olisi, että myös vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi tällaisessa tilanteessa samalla tavalla eli lähdeveron alaisen palkan perusteella.

Ulkomailta tulevien asiantuntijoiden osalta on erikseen säädetty, että asiantuntijoilta peritään lähdeveroa normaalin kunnallis- ja tuloveron sijaan. Työnantajan sosiaaliturvamaksu maksetaan asiantuntijan lähdeveron alaisen palkan perusteella. Tarkoituksenmukaista on, että näiden henkilöiden osalta myös vakuutetun sairausvakuutusmaksu määriteltäisiin samasta palkkatulosta, josta työnantajan sosiaaliturvamaksukin maksetaan.

Työnantaja suorittaa lähdeveron ja työnantajan sosiaaliturvamaksun veroviranomaisille kuukausittain. Samalla työnantajan tulisi tilittää veroviranomaisille myös vakuutetun sairausvakuutusmaksu.

(8) Työryhmä ehdottaa, että silloin kun ulkomailta Suomeen tuleva työntekijä on rajoitetusti verovelvollinen tai kun kyseessä on ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverosta annetussa laissa tarkoitettu ulkomailta tuleva asiantuntija, vakuutetulta alettaisiin periä sairausvakuutusmaksua ja se määräytyisi lähdeveron alaisen palkan perusteella.

5.2.2.2. Ammatinharjoittajan maksuperuste

Silloin kun ammatinharjoittaja on rajoitetusti verovelvollinen henkilö, ammatinharjoittajalle maksettavaksi ehdotettava vakuutetun sairausvakuutusmaksu voisi määräytyä joko lähdeveron alaisen ansiotulon tai ammatinharjoittajan yrittäjäeläkkeen ja eläkemaksun perusteena olevan työtulon perusteella. Yrittäjien sairausvakuutuksen päivärahan määrittely eläkemaksun perusteena olevan työtulon perusteella on vireillä. Tämän vuoksi työryhmä pitää tarkoituksenmukaisena, että myös vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi eläkevakuutuksessa vahvistetun työtulon perusteella.

(9) Työryhmä ehdottaa, että silloin kun ammatinharjoittaja on rajoitetusti verovelvollinen, häneltä alettaisiin periä vakuutetun sairausvakuutusmaksua ja maksu määräytyisi eläkevakuutuksessa vahvistetun työtulon perusteella.

Ehdotus tulisi sovellettavaksi, kun yrittäjä tulee EU-maasta Suomeen alle 6 kuukaudeksi. Tällöin hän on rajoitetusti verovelvollinen ja vakuutettuna Suomessa. Jos yrittäjän toimeksianto kuitenkin kestää alle 4 kuukautta, ei hän ole oikeutettu ottamaan YEL-vakuutusta⁹ eikä ole siten myöskään Suomessa vakuutettu. Käytännössä ehdotus tulisi siten sovellettavaksi harvoin.

5.2.2.3. Eläkkeensaajan maksuperuste

Rajoitetusti verovelvollisia eläkkeensaajia koskeva ehdotus koskee tilanteita, joissa Suomi EU-lainsäädännöstä johtuen vastaa toisessa EU-maassa asuvien eläkeläisten sairaanhoidon kustannuksista, vaikka henkilöt eivät ole enää vakuutettuna Suomessa.

Suomessa asuvalta eläkkeensaajalta peritään vakuutetun sairausvakuutusmaksu. Eläketulon osalta maksua on peritty korotettuna vuodesta 1993 lukien. Maksun perusteena ovat kunnallisverotuksessa vahvistetut veroäyrit. Kun kunnallisveroa ei peritä rajoitetusti verovelvollisilta, ulkomailla asuvat rajoitetusti verovelvolliset eläkkeensaajat eivät ole myöskään velvollisia suorittamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

Rajoitetusti verovelvollisille eläkkeensaajille maksettavaksi tuleva vakuutetun sairausvakuutusmaksu olisi hallinnollisesti yksinkertaisinta määrittää lähdeveron alaisen eläketulon perusteella. Eläkkeensaaja joutuisi tällöin maksamaan sairausvakuutusmaksun kokonaiseläketulon perusteella. Yleisesti verovelvollinen eläkkeensaaja voi olla oikeutettu tekemään verotuksessa kokonaiseläketulosta eläketulovähennyksen, mikä pienentää myös hänen maksamaansa sairausvakuutusmaksun määrää. Eläketulovähennys on mitoitettu siten, että jollei henkilöllä ole muita ansiotuloja, pientä eläketuloa ei veroteta lainkaan. Esimerkiksi pelkkää kansaneläkettä saavan eläketulo on kokonaan verovapaa.

⁹ Yrittäjien eläkelain mukainen vakuutus

Rajoitetusti verovelvollisen eläkkeensaajan tulisi maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksu kokonaisaläketulon perusteella. Yleisesti verovelvollisen oikeus tehdä eläketulovähennys aiheuttaa kuitenkin ongelmia yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta. Tavoitteena tulisi siis olla, että rajoitetusti verovelvollisen eläkkeensaajan vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksuperustetta alennettaisiin eläketulovähennyksen aiheuttamaa maksuperusteen alenemaa vastaavasti. Tavoitteen käytännön toteuttaminen ei kuitenkaan olisi ongelmatonta ja kun ulkomailla asuvat eläkkeensaajat ovat usein verotuksen osalta Suomessa asuvia eläkkeensaajia edullisemmassa asemassa, työryhmä on päätnyt ehdotukseen, että vakuutetun sairausvakuutusmaksu määrätään kaiken Suomesta maksettavan eläketulon, myös kansaneläkkeen perusteella. Ehdotetulla perusteella maksu määrättäisiin niille rajoitetusti verovelvollisille eläkkeensaajille, joiden sairaanhoitokustannusten korvaamisesta Suomi vastaa EU-lainsäädännön perusteella. Liitteessä 5 on arvioitu erilaisten maksuperusteiden vaikutuksia.

(10) Työryhmä ehdottaa, että kaikkien niiden rajoitetusti verovelvollisten eläkkeensaajien osalta, joiden sairaanhoitokustannusten korvaamisesta Suomi EU-lainsäädännön perusteella vastaa, vakuutetun sairausvakuutusmaksu määräytyisi henkilölle Suomesta maksettavan eläketulon perusteella.

5.2.2.4. Sosiaalietuutta saavan ja tulottoman henkilön maksuperuste/maksu

Sosiaalietuutta saavan henkilön sairausvakuutusmaksu

Ulkomailla asuvia muuta kuin palkka- tai eläketuloa saavista henkilöistä, jotka voivat olla pitkäänkin vakuutettuina Suomessa, ovat lähetettyjen työntekijöiden perheenjäsenet, opiskelijat, tieteellistä tutkimusta harjoittavat ja joissakin tapauksissa myös kehitysyhteistyön- ja lähetystyöntekijät. Tällaiset henkilöt voivat soveltamisalain 7 §:n perusteella hakea Kansaneläkelaitokselta viideksi vuodeksi kerrallaan päätöksen siitä, että ovat edelleen Suomessa vakuutettuina.

Ulkomaille muuttanut Suomen kansalainen on pääsääntöisesti yleisesti verovelvollinen vielä kolme vuotta ulkomaille muuttamisen jälkeen. Yleisesti verovelvollinen henkilö maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksun, jos hänellä on verotettavaa ansiotuloa Suomessa. Ulkomaan kansalaisesta tulee ulkomaille muuttaessa välittömästi rajoitetusti verovelvollinen. Kun henkilöstä tulee rajoitetusti verovelvollinen ja velvollinen maksamaan lähdeveroa mahdollisesta ansiotulostaan, hän ei enää maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

Kun henkilöllä on verotettavia tuloja, esimerkiksi opintoraha tai vanhempainetuuksia, tulisi myös rajoitetusti verovelvollisen maksaa näiden tulojen perusteella vakuutetun sairausvakuutusmaksu. Yleisesti verovelvollisella henkilöllä on oikeus tehdä tiettyjä verovähennyksiä tuloistaan. Muusta kuin palkkatulosta tehtäviä vähennyksiä ovat edellä mainitun eläketulovähennyksen lisäksi perusvähennys ja opiskelijavähennys. Hallinnollisesti olisi yksinkertaisinta, että rajoitetusti verovelvolliselta perittäisiin vakuutetun sairausvakuutusmaksu lähdeveron alaisen tulon perusteella, josta ei voi tehdä verovähennyksiä. Rajoitetusti verovelvollisten maksama sairausvakuutusmaksun määrä tulisi siten käytännössä olemaan suurempi kuin yleisesti verovelvollisilla henkilöillä. Työryhmä pitää kuitenkin laajemmasta maksuperusteesta aiheutuvaa suurempaa maksua perusteltuna, kun on kyse pitkistä, yli kolme vuoden jatkuvasta oleskelusta ulkomailla ja henkilö voisi silti hakemuksestaan pysyä Suomessa vakuutettuna.

(11) Työryhmä ehdottaa, että rajoitetusti verovelvollisen tulisi maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksu Suomessa veronalaisista etuuksista. Maksun perusteena olisi etuuden kokonaismäärä, joka on sama kuin se määrä, josta lähdevero peritään.

Tulottoman henkilön sairausvakuutusmaksu

Jos henkilöllä ei ole veronalaisia ansiotuloja Suomessa, häneltä ei peritä vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

Vakuutetulle Suomessa maksettavat sairausvakuutuskorvaukset (sairauspäivärahat, vanhempainetuudet sekä sairaanhoitokorvaukset) ovat keskimäärin noin 2 500 markkaa vuodessa vakuutettua kohti. Jos keskimääräiset sairausvakuutuskorvausten kustannukset haluttaisiin periä vakuutetun sairausvakuutusmaksulla, tulisi keskimääräisen maksun olla siis noin 2 500 mk vuodessa. Tulottomille henkilöille ei kuitenkaan yleensä makseta sairauspäivärahoja, joten heiltä perittävän maksun tulisi olla edellä esitettyä pienempi (tarkempi laskelma liitteessä 2). Maksun periminen ulkomailla asuvilta tulottomilta tai pientä verovapaata etuutta saavilta henkilöiltä olisi kuitenkin hallinnollisesti hankalaa eikä välttämättä kattaisi aiheutuneita hallintokustannuksia.

Kun Suomessakaan tosiasiallisesti tulottomilta tai verotonta etuutta saavilta henkilöiltä ei peritä sairausvakuutusmaksua, työryhmä on katsonut tarkoituksenmukaiseksi, ettei myöskään ulkomailla asuvilta tulottomilta henkilöiltä edelleenkään perittäisi vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

(12) Työryhmä katsoo, että ulkomailla asuvilta tulottomilta tai verovapaata sosiaalietuutta saavilta henkilöiltä ei edelleenkään tulisi periä vakuutetun sairausvakuutusmaksua.

5.3. Maksu- ja ilmoitusmenettely

Työryhmä kartoitti ulkomaantyöskentelytilanteissa ja muissa selvityksen mukaisissa erityistilanteissa vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun edelleen tilittämistä joko nykyisen käytännön mukaan veroviranomaisten kautta Kansaneläkelaitokselle tai vaihtoehtoisesti suoraan Kansaneläkelaitokselle. Kansaneläkelaitos on sosiaaliturvamaksujen lopullinen saaja, minkä vuoksi olisi perusteita tilittää maksut suoraan sille. Kansaneläkelaitoksella ei kuitenkaan ole olemassa hallinnollista valmiutta ottaa sosiaaliturvamaksuja suoraan vastaan ja hoitaa maksuliikenteeseen liittyvää tarkastusta ja valvontaa. Myös normaalin palkanmaksun yhteydessä (muulloin kuin ulkomaantyöskentelytilanteissa) työnantaja suorittaa vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun ennakonpidätyksen yhteydessä veroviranomaisille. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista, että sekä vakuutetun sairausvakuutusmaksu että työnantajan sosiaaliturvamaksu tilitetään edelleen veroviranomaisille. Maksurytmi voisi kuitenkin poiketa sosiaaliturvamaksujen normaalista kuukausittaisesta maksurytmistä. Maksurytmi voisi olla esimerkiksi sama kuin työeläke- tai tapaturmavakuutuksessa.

Jos rajoitetusti verovelvollinen saa jotain muuta ansiotuloa kuin palkkatuloa, etuuden maksaja pidättäisi vakuutetun sairausvakuutusmaksun. Näin eläkeyhtiö pidättäisi maksun eläkkeestä ja tilittäisi sen edelleen veroviranomaisille. Vastaavasti esimerkiksi Kansaneläkelaitos pidättäisi sairausvakuutusmaksun rajoitetusti verovelvolliselle maksamastaan opintorahasta.

Nykyään työnantajien tulee ilmoittaa työeläkevakuutuksen vuoksi eläkelaitokselle Suomessa tehdyn työn osalta todelliset ennakonpidätyksen alaiset ansiot ja ulkomaantyöskentelyn osalta eläkkeen perusteena oleva vakuutusmaksu. Jos työntekijä työskentelee saman kalenterivuoden aikana sekä Suomessa että ulkomailla, ei jaksot erotu eläkelaitosten ylläpitämässä työsuhderegisterissä. Työnantaja ilmoittaa vuosi-ilmoituksella veroviranomaiselle palkansaajakohtaisesti maksetun palkan, luontoisetujen, ennakonpidätyksen ja työnantajan sosiaaliturvamaksun määrän.

Jotta vakuutusmaksun perusteella voitaisiin määrätä ulkomailla työskentelevän henkilön osalta työnantajan sosiaaliturvamaksu ja vakuutetun sairausvakuutusmaksu, tulisi työnantajan ilmoittaa veroviranomaisille ulkomaantyöskentelyn osalta palkansaajakohtaisesti vakuutusmaksun määrä. Niissä tapauksissa, kun henkilöllä on saman kalenterivuoden aikana sekä ulkomaantyöskentelyä että Suomessa tehtyä työtä, vakuutusmaksu ja ennakonpidätyksen alainen palkka tulisi ilmoittaa erillisinä palkkaerinä.

(13) Työnantajan sosiaaliturvamaksun ja vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksaminen Kansaneläkelaitokselle tapahtuisi edelleen veroviranomaisten kautta. Palkan, eläkkeen tai muun etuuden maksaja pidättäisi ja tilittäisi vakuutetun sairausvakuutusmaksun veroviranomaisille.

Maksu- ja ilmoitusvelvollisuus lähetetyn työntekijän osalta

Kun suomalainen työnantaja lähettää työntekijän ulkomaille, ulkomaanpalkka on usein verovapaata, eikä työnantaja siten tee palkasta veron ennakonpidätystä, jonka yhteydessä vakuutetun sairausvakuutusmaksu normaalisti tilitettäisiin. Jotta vakuutetun sairausvakuutusmaksu ei jäisi maksamatta ja jälkeempään työntekijältä perittäväksi, ehdotetaan, että lähettävä työnantaja, joka ehdotuksen 7 mukaisesti suorittaisi työnantajan sosiaaliturvamaksun, suorittaisi samalla myös vakuutetun sairausvakuutusmaksun. Työnantaja pidättäisi vakuutetun sairausvakuutusmaksun palkanmaksun yhteydessä tai muutoin perisi maksun työntekijältä. Menettely ja työnantajan vastuu olisi samantapainen kuin työnantajalla on työntekijäin eläkelain mukaan työntekijäin eläkemaksun suorittamisesta.

Tilanteissa, joissa työnantajana toimii ulkomaalainen yhtiö, suositellaan, että vakuutetun sairausvakuutusmaksun tilittämisen hoitaisi suomalainen lähettävä työnantaja. Suositus koskisi tilanteita, joissa lähettävä työnantaja ja työntekijä yhdessä hakevat asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä pysymistä koskevaa päätöstä tai sosiaaliturvasopimusmaassa työskennellessä lähetetyn työntekijän todistusta tai poikkeuslupaa. Tällainen menettely olisi hallinnollisesti viranomaisten näkökulmasta yksinkertaisinta. Vastuu vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta säilyisi kuitenkin näissä tilanteissa työntekijällä itsellään. Tällöin lähetetyn työntekijän, joka on vakuutettuna Suomessa, olisi vuosittain ilmoitettava veroilmoituksen yhteydessä tai muulla vastaavalla tavalla vakuutusmaksun määrä veroviranomaisille. Vakuutetun

sairausvakuutusmaksun suorittaminen olisi olennainen tekijä harkittaessa Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan piirissä säilymistä ja Kansaneläkelaitoksen tulisi ottaa maksun suorittaminen huomioon käsitellessään ao. jatkohakemuksia.

(14) Työryhmä ehdottaa, että suomalainen lähettävä työnantaja olisi velvollinen suorittamaan ulkomailla työskentelevän työntekijän vakuutetun sairausvakuutusmaksun veroviranomaisille. Tilanteissa, joissa työnantajana ja palkanmaksajana toimii ulkomainen yhtiö, vastuu vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta olisi kuitenkin työntekijällä itsellään.

5.4. Sairauspäivärahojen ja vanhempainetuksien määräytyminen

Sairaus- ja vanhempainrahojen päivärahan määrä lasketaan pääsäännön mukaan viimeksi vahvistettujen verotietojen perusteella. Jos vakuutetun työtulot ovat välittömästi ennen päivärahakautta olleet verotustietoja olennaisesti suuremmat, päiväraha voidaan hakemuksesta laskea päivärahakautta edeltävien 6 kuukauden tulojen perusteella. Nämä tulot voivat olla päivärahan perusteena, jos vakuutetun työtulot todetaan vähintään 20 prosenttia suuremmiksi kuin verotuksessa vahvistetut tulot.

Kun verotuksen palkkatietoja ei ulkomailla työskenneltäessä ole enää käytettävissä, päivärahan perusteeksi olisi viimeisen 6 kuukauden ajalta mahdollista ottaa joko todellinen maksettu palkka tai vakuutuspalkka. Vakuutuspalkan valitsemista päivärahan perusteeksi puoltaa se, että se olisi työryhmän ehdotuksen 7 mukaan ulkomaantyötilanteissa myös sairausvakuutusmaksun perusteena.

Vakuutuspalkka voi joissakin yksittäisissä tapauksissa olla suurempi kuin henkilölle todellisuudessa maksettava palkka. Tällaisessa tapauksessa henkilö saisi päivärahaetuudet maksettuihin palkkaan nähden liian suurena. Kun henkilö kuitenkin maksaisi sairausvakuutusmaksun todellista palkkaa korkeamman vakuutuspalkan perusteella, työryhmä katsoo, että vakuutuspalkka voisi tällöinkin olla päivärahan perusteena. Päiväraha voi olla myös todella maksettuihin palkkaan nähden liian pieni. Työnantaja maksaa kuitenkin yleensä sairausajan palkkaa työntekijän lyhytaikaisen työkyvyttömyyden ajalta. Sairausajan palkka määräytyy tällöin käytännössä todellisen palkan mukaan.

Vakuutuspalkkaa käytettäisiin päivärahan perusteena, jollei verotettavaa palkkatietoa ole tai jos vakuutuspalkka on vähintään 20 prosenttia suurempi kuin verotuksen palkkatieto. Jos henkilöllä ei ole ulkomaantyöskentelyn ajalta vahvistettua vakuutuspalkkaa ja maksun perusteena on ollut todellinen maksettu palkka, sitä voitaisiin käyttää myös päivärahan perusteena verotietojen sijasta. Vakuutuspalkkaa tai sen puuttuessa todellista palkkaa voisi käyttää 6 kuukauden tuloina enintään kaksi vuotta Suomeen paluun jälkeen, jos tältä ajalta ei ole Suomessa tuloja tai tulot jäävät vähintään 20 prosenttia vakuutuspalkkaa pienemmiksi. Ehdotuksella pyritään siihen, että ulkomaantyöskentelyn jälkeen Suomeen palaava vakuutettu olisi samassa asemassa, kuin jos vastaava työ olisi tehty Suomessa.

(15)Työryhmä ehdottaa, että ulkomailla työskentelyn aikana sairausvakuutuksen päivärahan suuruus määritellään ns. vakuutuspalkan perusteella, jollei verotuk-

sen palkkatietoa ole tai jos vakuutuspalkka on olennaisesti suurempi kuin verotuksen palkka. Jos henkilöllä ei ole ennalta määriteltyä vakuutuspalkkaa, päiväraha perusteena voitaisiin käyttää poikkeuksellisesti todellista maksettua palkkaa. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että Suomeen palaavan osalta päivärahat voidaan määritellä vakuutuspalkan perusteella enintään kaksi vuotta Suomeen paluun jälkeen edellyttäen, ettei henkilöllä ole viimeisessä verotuksessa vahvistettua tuloa tai verotuksessa vahvistetut tulot jäävät vakuutuspalkkaa olennaisesti pienemmiksi eikä henkilölle ole päivärahakautta edeltäviä 6 kuukauden tuloja Suomesta.

5.5. Maksujen verovähennyskelpoisuus

Edellä ehdotus 4 edellyttää, että suomalainen lähettävä työnantaja olisi velvollinen maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksut myös ulkomaisen emo-, tytär- tai sisaryrityksen palveluksessa olevan lähettämänsä työntekijän osalta. Voimassa olevaa lainsäädäntöä on sovellettu siten, että lähettävällä työnantajalla ei ole oikeutta vähentää verotuksessa toisen puolesta maksumiaan maksuja (KHO 544/1998). Maksut rasittavat lähettävää yhtiötä, jollei niitä voida periä takaisin ulkomailla sijaitsevalta emo-, tytär- tai sisaryritykseltä.

(16) Työryhmä ehdottaa, että lähettävän työnantajan tulisi voida verotuksessa vähentää maksamansa työnantajan sosiaaliturvamaksun, jollei sitä ole peritty työntekijän tosiasialliselta työnantajalta. Vastaavan oikeuden tulisi koskea myös toisen puolesta suoritettua työnantajan eläkevakuutus-, tapaturmavakuutus- ja työttömyysvakuutusmaksua.

5.6. Kunnan oikeus vapauttaa henkilö vakuutetun sairausvakuutusmaksusta

Kunnilla on oikeus vapauttaa henkilö tämän alentuneen maksukyvyn perusteella kokonaan tai osittain kunnallisveron ja myös vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta. Sairausvakuutuslain 38 §:n mukaan kunnalla on oikeus myöntää vapautus ja lääninverovirastolla lykkäys vakuutetun sairausvakuutusmaksun maksuun noudattaen soveltuvin osin, mitä verotusmenettelystä annetusta laissa on säädetty kunnallisveron huojennuksesta ja lykkäyksestä. Verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n mukaan kunnalla on oikeus myöntää vapautus kunnallisverosta muun muassa jos verovelvollisen maksukyky on olennaisesti alentunut elatusvelvollisuuden, työttömyyden, sairauden tai muun erityisen syyn johdosta.

Vapauttamispäätöstä haetaan kunnallisveron osalta omasta asuinkunnasta. Vapauttamispäätös myönnetään vain kyseiselle verovuodelle eli sitä on haettava vuosittain. Vapauttamispäätöksiä on myönnetty viime vuonna arviolta noin 600 ja niiden yhteisarvo on vakuutetun sairausvakuutusmaksun osalta arviolta 150 000 – 200 000 markkaa. 1990-luvun lamavuosina päätöksiä myönnettiin jopa 1 000 – 2 000 vuodessa. Vapauttamispäätökset liittyvät pääasiassa työttömyyteen ja jonkin verran sairaustapauksiin. Monissa päätöksissä perusteluita ei kuitenkaan ole lainkaan.

Voimassa olevien säännösten perusteella Kansaneläkelaitos ratkaisee yksittäistapauksissa, onko henkilö Suomessa vakuutettu. Tämän perusteella selviää, tuleeko henkilön maksaa va-

kuutetun sairausvakuutusmaksu. Silloin kun henkilö on Suomessa vakuutettu, hänen tulisi vakuutusperiaatteen mukaisesti myös maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksu. Tämän vuoksi kuntien oikeus vapauttaa henkilö vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta ehdotetaan poistettavaksi.

Kunnalle jäisi edelleen mahdollisuus myöntää vapautus kunnallisverosta. Kunnallisverosta vapauttaminen ei kuitenkaan enää merkitsisi sitä, että henkilö vapautuisi sairausvakuutusmaksun suorittamisesta. Jatkossa vakuutetun sairausvakuutusmaksu tulisi siis suorittaa, vaikka henkilölle olisi myönnetty vapautus kunnallisverosta verotusmenettelystä annetun lain 88 §:n perusteella.

(17) Työryhmä ehdottaa, että kunta ei enää voisi vapauttaa henkilöä vakuutetun sairausvakuutusmaksun suorittamisesta. Jos kunta on vapauttanut henkilön kunnallisveron maksamisesta, henkilön sairausvakuutusmaksu määräytyisi verotettavan ansiotulon perusteella.

5.7. Työryhmän ehdotusten kustannusvaikutukset

Työryhmän ehdotusten kustannuksia on vaikea arvioida tarvittavien taustatietojen ollessa puutteellisia. Työryhmän ehdotusten on kuitenkin arvioitu kasvattavan sosiaaliturvamaksujen maksutuottoja työnantajan sosiaaliturvamaksun ja vakuutetun sairausvakuutusmaksun osalta yhteensä arviolta noin 80 – 120 milj. mk vuodessa, josta vakuutettujen osuus on arviolta 25 – 30 milj. mk ja työnantajien osuus loput. Sosiaaliturvamaksutuottoja kasvattavat erityisesti seuraavat ehdotukset:

- Rajoitetusti verovelvollisten Suomessa vakuutettujen henkilöiden vakuutuslaskusta tai lähdeveron alaisesta ansiotulosta tulisi maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksu ja työnantajan sosiaaliturvamaksu, maksutuoton lisäys työntekijöiden, perheenjäsenten, opiskelijoiden ja muiden erityisryhmien osalta yhteensä 30 - 40 milj. mk, josta vakuutettujen osuus noin 10 milj. mk ja työnantajien osuus 20 - 30 milj. mk
- ulkomailla sijaitsevan konserniyhtiön palveluksessa työskentelevän yleisesti verovelvollisen henkilön vakuutuslaskusta tulisi maksaa työnantajan sosiaaliturvamaksu, maksutuoton lisäys on arviolta 30 – 50 milj. mk
- Ulkomailla asuvan rajoitetusti verovelvollisen eläkeläisen, joiden sairaanhoidon kustannuksista Suomi vastaa, tulisi maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksu, maksutuoton lisäys noin 10 milj. mk

Työryhmä on myös ehdottanut, että lähettävä työnantaja voisi verotuksessa vähentää maksamansa työnantajan sosiaaliturvamaksun, jollei sitä ole peritty työntekijän tosiasialliselta työnantajalta. Verovähennysoikeuden kustannusvaikutus on arviolta vähäinen ja riippuvainen yrityksen pääomarakenteesta. Verovähennyksen kustannusvaikutuksia ei ole laskelmissa otettu huomioon.

5.8. Työryhmän muita huomioita

5.8.1. Verosopimukset

Suomen n. 60 valtion kanssa tekemissä verosopimuksissa on yleensä sovittu, että lakisääteiset työeläkkeet verotetaan siinä valtiossa, josta ne maksetaan. Tästä seuraa, että jos Suomessa asunut henkilö muuttaa eläkepäivikseen ulkomaille, hän edelleen maksaa työeläkkeistään verot Suomeen. Uusi asuinvaltio joutuu kaksinkertaisen verotuksen poistamiseksi luopumaan eläkkeen verottamisesta. Poikkeuksellisesti on kuitenkin eräiden maiden kanssa tehdyissä sopimuksissa määrätty, että yksityisen sektorin työeläkkeitä ei verotetakaan maksamisvaltiossa vaan verotusoikeus kuuluu yksinomaan asuinvaltiolle. Suomella on vuonna 2000 tällainen verosopimus seuraavien maiden kanssa: Espanja, Ranska, Portugali, Japani, Itävalta, Malta, Puola, Romania, Tansania, Egypti ja Marokko. Jos Suomesta maksetaan yksityisen sektorin eläkettä näissä maissa asuvalle, eläkkeestä ei voida periä veroa Suomessa. Marokon sopimus estää Suomen verotuksen julkisenkin sektorin eläkkeen osalta. Kun verosopimus estää eläkkeen verottamisen Suomessa, määräys koskee myös tilanteita, joissa henkilö vielä on Suomessa yleisesti verovelvollinen.

Edellä nimeltä mainittujen maiden kanssa tehdyt verosopimukset ovat nykyisessä muodossaan epäedullisia Suomelle. Käytännön merkitystä on eniten Espanjan sopimuksella, koska Espanjassa asuu runsas 1 800 suomalaista työeläkkeen saajaa. Näiden tilanne on sikälikin erikoinen, että yksityissektorilta työkyvyttömyyseläkkeiden osalta Espanja tietyin edellytyksin jättää sille verosopimuksessa annetun verotusoikeuden käyttämättä. Työryhmä pitääkin tärkeänä sitä, että mainittujen maiden ja erityisesti Espanjan verosopimus saadaan muutettua vallitsevan linjan mukaiseksi. Espanjan, Ranskan ja Portugalin osalta muutosvaatimus on perusteltua senkin vuoksi, että Suomi korvaa näissä maissa asuvien eläkeläisten sairaanhoidon kustannukset.

5.8.2. Kolmansista valtioista tulevien työntekijöiden TEL-maksu

Työryhmän toimeksianto ei käsitä työeläkevakuutusta. Selvityksen yhteydessä on kuitenkin todettu, että kun Suomessa suomalaisen työnantajan palveluksessa työskentele määräajan ns. kolmansien valtioiden kansalainen, on työnantaja velvollinen maksamaan kaikki sosiaalivakuutusmaksut, mukaan lukien työeläkemaksu. Kun työntekijä lähtee Suomesta muuhun kuin sopimus- tai EU-maahan, ei ansaittua työeläkettä makseta Suomen ulkopuolelle ilman Eläketurvakeskuksen lupaa. Mikäli työnantaja haluaa turvata työntekijälleen eläkeansainnan Suomessa tapahtuneen työskentelyn osalta, hänen on otettava vapaaehtoinen eläkevakuutus. Työryhmä katsoo, että tulisi selvittää mahdollisuudet säännösten tarkistamiseen tältä osin.

5.8.3. Ulkomailta palaavien eläkeläisten vakuutetun sairausvakuutusmaksu

Kuten edellä kohdassa 5.8.1. todetaan verosopimusten perusteella eläkkeet verotetaan yleensä siinä valtiossa, mistä eläke maksetaan. Siten Suomessa asuvan henkilön ulkomailta saamasta eläkkeestä ei useimmiten makseta tuloveroja Suomessa.

Verosopimukset eivät estä sosiaaliturvamaksujen perimistä. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu peritään siten myös ulkomaan eläkkeestä. Esimerkiksi Ruotsista muuttaneet eläkkeensaajat ovat kritisoineet sairausvakuutusmaksun perimistä ulkomaan eläkkeestä. Eläkkeensaajien yhdenvertaisen kohtelun mukaisesti Suomessa vakuutetun eläkkeensaajan on suoritettava vakuutetun sairausvakuutusmaksu myös muusta EU-maasta saamastaan eläketulosta, jos hänellä on oikeus eläkkeeseen myös Suomesta ja Suomi näin ollen vastaa hänelle annettavan sairaanhoidon kustannuksista. EY:n tuomioistuimessa vireillä olevan tapauksen C-389/99 Rundgren johdosta annettava ratkaisu saattaa tulevaisuudessa vaikuttaa maksun perimiseen.

ONGELMATILANTEITA**LIITE 1**

Seuraavassa on esitetty esimerkkejä sosiaaliturvan saamiseen ja sen rahoittamiseen liittyvistä ongelmatilanteista. Ongelmat koskevat pääasiassa tilanteita, joissa oikeus etuuksiin ja velvollisuus osallistua niiden rahoittamiseen eivät kohtaa. Henkilöt ovat siis vakuutettuja Suomessa, mutta heillä tai heidän työnantajallaan ei ole velvollisuutta maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua tai työnantajan sosiaaliturvamaksua. Vastaavasti ongelmatilanteita voi syntyä myös siten, että työnantaja joutuu maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksun, vaikka henkilö ei ole vakuutettu Suomessa.

A. Vakuutetun sairausvakuutusmaksu**1. Tilanteet, joissa yleisesti verovelvollinen on vakuutettu Suomessa, mutta hän ei ole velvollinen maksamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua****1.1. Henkilö saa ulkomaantyöskentelystä palkkaa, johon soveltuu ns. vanha kuuden kuukauden sääntö**

Ns. vanhan kuuden kuukauden säännön alaisesta palkasta ei makseta Suomen vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Sääntöä sovelletaan kaikkiin henkilöihin, joiden ulkomaantyöskentely alkoi ennen 1.1.1996 ja siirtymäsäännöksen nojalla sitä voidaan edelleen soveltaa suomalaisen yrityksen Venäjällä tapahtuvan rakennustoiminnan palkkoihin. Siirtymäsäännöstä on aina jatkettu määräaikaisesti seuraavalle vuodelle. Venäjällä työskentelevä henkilö voi kuulua Suomen sosiaaliturvan piiriin soveltamisalain perusteella.

1.2. Suomessa asuvat, toisesta EU-maasta eläkettä saavat henkilöt

Henkilö, joka saa asetuksen 1408/71 mukaista eläketuloa muusta EU maasta (eikä hänellä ole eläkeoikeutta Suomesta) ja asuu Suomessa on asetuksen perusteella oikeutettu sairaanhoitoetuuksiin Suomesta. Suomella on oikeus periä sairaanhoitoetuuksista aiheutuneet kustannukset toiselta EU-maalta, mutta muiden pohjoismaiden, Benelux-maiden ja Englannin kanssa on sovittu, ettei kustannuksia peritä. Velvollisuus sairaanhoitoetuksien antamiseen ei rajoitu pelkästään mainittujen maiden kansalaisiin, vaan koskee kaikkia mainituista maista tulevia EU-kansalaisia.

1.3. Kansainvälisten järjestöjen palveluksessa Suomessa työskentelevät

Suomessa on muutamia valtioiden välisiä järjestöjä¹⁰, joiden palveluksessa olevat henkilöt on vapautettu verosta ja sen myötä sairausvakuutusmaksusta. Järjestö ei myöskään työnantajana maksa työnantajamaksuja. Järjestön palveluksessa olevat suomalaiset ovat Suomen sosiaaliturvan piirissä, samoin henkilöt, jotka kuuluvat asetuksen 1408/71 piiriin. Muiden henkilöiden osalta vain ne, jotka ovat asuneet Suomessa ennen työsuhdettaan kansainväliseen järjestöön kuuluvat Suomen sosiaaliturvan piiriin. Kyse on yhteensä muutamasta kymmenestä työntekijästä.

¹⁰ katso tarkemmin kansainväliset järjestöt s. 37 alaviite

1.4. Ulkomailla kansainvälisten järjestöjen palveluksessa määräaikaaisesti työskentelevät

Ulkomailla kansainvälisissä järjestöissä määräaikaaisesti työskentelevät suomalaiset ovat yleensä Suomen sosiaaliturvan piirissä. Jos henkilö on pysyvästi kansainvälisen järjestön palveluksessa oikeus Suomen sosiaaliturvaan lakkaa. Palkka on verovapaata, eikä siitä makseta työntekijä- tai työnantajamaksuja. Ainakin YK:n ja sen alaisissa järjestöissä työskentelevät sekä EU:n piirissä työskentelevät ovat Suomen sosiaaliturvan piirissä. Muiden kansainvälisten järjestöjen osalta joudutaan yleensä erikseen selvittämään, osallistuuko Suomi ao. järjestön toimintaan ja kuuluvatko henkilöt siten Suomen sosiaaliturvan piiriin.

2. Tilanteet, joissa rajoitetusti verovelvollinen on vakuutettu Suomessa, mutta hän ei ole velvollinen maksamaan vakuutetun sairausvakuutusmaksua:

2.1. EU- tai sopimusmaasta muutoin kuin lähetettynä työntekijöinä Suomeen tulevat ja enintään kuusi kuukautta Suomessa oleskelevat

Toisesta EU-jäsenvaltiosta tuleva EU-kansalainen tai sosiaaliturvasopimusmaasta tuleva työskentelee suomalaisen työnantajan lukuun alle kuuden kuukauden ajan. Sosiaaliturva-asetuksen 1408/71 tai sosiaaliturvasopimuksen mukaan hän on Suomessa vakuutettu. Suomalainen työnantaja maksaa sosiaaliturvaan liittyvät maksut. Työntekijä itse ei kuitenkaan maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua Suomessa, koska hän on alle kuusi kuukautta Suomessa oleskelevana rajoitetusti verovelvollinen.

2.2. Rajatyöntekijät

Henkilö asuu Ruotsissa tai Norjassa rajakunnassa ja työskentelee Suomessa rajakunnassa suomalaisen työnantajan palveluksessa. Henkilö on vakuutettu Suomessa ja työnantajan sosiaaliturvamaksu maksetaan Suomessa. Koska henkilö on rajoitetusti verovelvollinen, hän ei maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua. Lisäksi pohjoismainen verosopimus edellyttää, että rajatyöntekijän palkka verotetaan vain asuinvaltiossa, joten tällainen henkilö ei maksa Suomeen tuloveroa.

2.3. Ulkomaille yli 3 vuodeksi lähetetyt työntekijät

Suomalainen työnantaja lähettää työntekijänsä yli 3 vuodeksi ulkomaille. Työntekijälle haetaan Eläketurvakeskuksesta lähetetyn työntekijän todistus koko ajalle (EU- ja sosiaaliturvasopimusmaat) tai Kansaneläkelaitoksen päätös Suomen sosiaaliturvaan kuulumisesta (muut maat). Palkka on Suomessa verovapaata kuuden kuukauden säännön nojalla (Tuloverolaki 77§). Sosiaaliturvaan liittyvät maksut maksetaan Suomessa. Kun muuttovuodesta on kulunut 3 vuotta, työntekijä katsotaan Suomessa rajoitetusti verovelvolliseksi eikä hän enää ole velvollinen maksamaan sairausvakuutusmaksua. Myöskään yksityinen työnantaja ei ole enää sen jälkeen velvollinen suorittamaan työnantajan sosiaaliturvamaksua, koska maksettava palkka ei ole enää Suomessa verotettavaa tuloa.

2.4. Paikalta palkatut henkilöt

Henkilö otetaan muussa kuin EU- tai sopimusmaassa suomalaisen työnantajan palvelukseen ns. paikalta palkattuna työntekijänä. Kansaneläkelaitos päättää hakemuksesta, että häneen sovelletaan edelleen Suomen sosiaaliturvalainsäädäntöä enintään 5 vuotta kerrallaan (soveltamisalalaki 7 §). Jos henkilö maksaa veroa työskentelymaahan, voi hän verosopimuksen johdosta välttyä veron maksamisesta Suomeen. Viimeistään 3 vuoden ulkomailla oleskelun jälkeen henkilöstä tulee Suomessa rajoitetusti verovelvollinen. Tällöin hän ei maksa palkasta veroa Suomessa eikä myöskään vakuutetun sairausvakuutusmaksua Työnantaja ei myöskään maksa työnantajan sosiaaliturvamaksua. Tuloverolain 9 ja 10 §:stä johtuu että rajoitetusti verovelvollinen ei maksa Suomessa veroa palkasta, joka saadaan ulkomailla tehdystä työstä. Sairausvakuutusmaksua ja työnantajan sosiaaliturvamaksua ei makseta koska tulo ei tuloverolain perusteella ole Suomessa veronalaista.

2.5. Eräät erityisammattiryhmät

Muun muassa merimiehet, matkaoppaat ja kansainvälistä kuljetustoimintaa harjoittavan yrityksen palveluksessa oleva ns liikkuva henkilöstö saattaa olla joko asetuksen 1408/71, sosiaaliturvasopimuksen tai kansallisen lainsäädännön (soveltamisalalaki) perusteella oikeutettu etuuksiin Suomesta. Asuttuaan ulkomailla kolme täyttä vuotta he tulevat Suomessa rajoitetusti verovelvollisiksi, eikä velvollisuutta maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksua enää ole.

3. Tilanteet, joissa rajoitetusti verovelvollinen henkilö ei ole vakuutettu Suomessa eikä maksa vakuutetun sairausvakuutusmaksua, mutta Suomi kuitenkin kustantaa henkilön sairaanhoidon kustannukset

3.1. Ulkomaille muuttavat eläkeläiset

Suomalainen eläkettä saava eläkeläinen muuttaa toiseen EU-maahan siten, että hänelle ei enää jää asuntoa Suomeen. Verosopimus¹¹ saattaa estää Suomea verottamasta eläkettä muuttopäivästä alkaen. Lisäksi kansaneläkkeestä ei peritä lähdeveroa. Vakuutetun sairausvakuutusmaksua ei koskaan määrätä sen jälkeen kun muuttovuodesta on kulunut 3 vuotta (tällöin henkilö muuttuu rajoitetusti verovelvolliseksi). Suomi kuitenkin vastaa toisessa EU-maassa asuvan eläkkeensaajan sairaanhoitoetuuksien kustannuksista myös tämän 3 vuoden jälkeen. Eläkettä Suomesta saava eläkeläinen on sairaanhoitoetuuksien lisäksi oikeutettu myös sairausvakuutuksen päivärahaetuuksiin ja lapsilisään.

B. Työnantajan sosiaaliturvamaksu

¹¹ Suomella on yksityisten eläkkeiden osalta verosopimuksia, jonka mukaan Suomi luopuu toisen valtion hyväksi ansaitun eläkkeen verotusoikeudesta. Verosopimuksia, joilla estetään yksityisen eläkkeen tai kansaneläkkeen verotus Suomessa on tehty Espanjan lisäksi Portugalin, Maltan, Puolan, Romanian, Tansanian, Japanin, Ranskan, Egyptin, Itävallan ja Marokon kanssa.

1. Työnantaja ei ole velvollinen maksamaan työnantajan sosiaaliturvamaksua

1. 1. Ulkomaisen työnantajan palveluksessa Suomessa työskentelevä muu kuin lähetetty työntekijä

Henkilö asuu pysyvästi Suomessa ja työskentelee Suomessa ulkomaisen työnantajan lukuun. Työnantajalla ei ole Suomessa kiinteää toimipaikkaa ja palkka maksetaan ulkomailta pankin välityksellä Suomeen. Työntekijä on vakuutettu Suomessa. Työntekijä maksaa palkasta verot ja vakuutetun sairausvakuutusmaksun Suomeen. Kun ulkomaisella työnantajalla ei Suomessa ole kiinteää toimipaikkaa tai palkanmaksusta huolehtivaa edustajaa, työnantaja ei ole velvollinen maksamaan Suomessa työnantajan sosiaaliturvamaksua.

KHO 1986/2944 II583

Ulkomaiseen yritykseen, joka ei toiminut Suomessa kiinteästä toimipaikasta ja jolla ei ollut täällä asioiden hoitamista varten edustajaa, ei voitu soveltaa Suomessa voimassa olevia säännöksiä työnantajan ennakonpidätysvelvollisuudesta ja velvollisuudesta suorittaa työnantajan sosiaaliturvamaksua. Yritystä kohdannut maksuunpano, joka koski sen Suomeen lähettämille ulkomaalaisille työntekijöille maksettuja päivärahoja ja asumiskustannusten korvauksia, kumottiin.

1. 2. Ulkomaille lähetetyt, joiden palkan maksaa ulkomainen konserniyhtiö

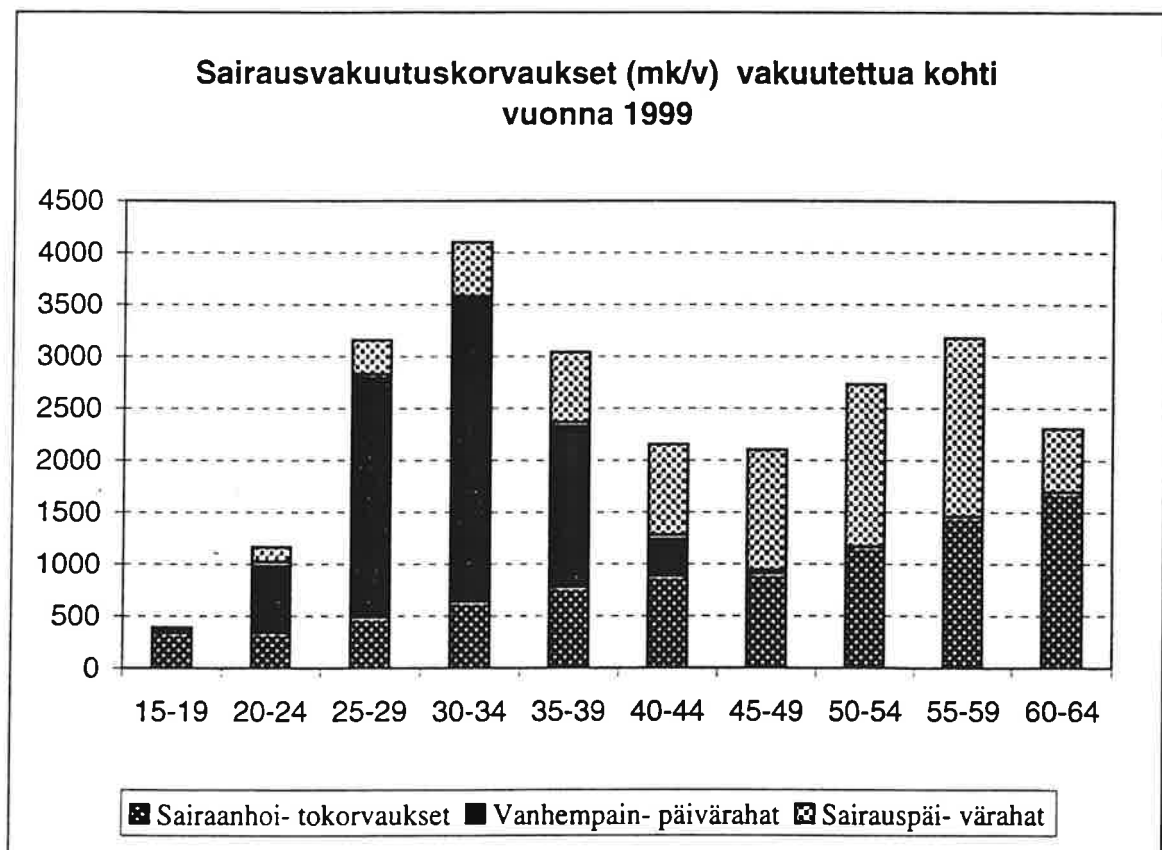
Suomalainen osakeyhtiö lähettää työntekijänsä 2 vuodeksi ulkomaille. Palkan maksaa ulkomaalainen tytäryritys. Työntekijälle haetaan Eläketurvakeskuksesta lähetetyn työntekijän todistus (EU- tai sopimusmaa) tai Kansaneläkelaitoksen päätös Suomen sosiaaliturvaan kuulumisesta (muu kuin sopimusmaa). Palkka on Suomessa verovapaata kuuden kuukauden säännön nojalla. Työntekijä maksaa vakuutetun sairausvakuutusmaksun rahapalkan osuudesta. Ulkomainen tytäryritys ei ole velvollinen maksamaan Suomessa työnantajan sosiaaliturvamaksua edes rahapalkan osuudesta, koska ulkomaisella työnantajalla ei Suomessa ole kiinteää toimipaikkaa tai palkanmaksusta huolehtivaa edustajaa.

Kela/Akt
Heikki Peltola

19.5.2000

Yksityissektorin sairausvakuutuskorvaukset vakuutettua kohti

	Sairauspäivärahat	Vanhempainpäivärahat	Sairaanhoidonkorvaukset	Yhteensä
15-19	15	41	335	391
20-24	143	682	339	1164
25-29	329	2345	487	3160
30-34	521	2946	636	4103
35-39	675	1591	776	3042
40-44	877	392	886	2155
45-49	1160	32	910	2101
50-54	1565	3	1164	2732
55-59	1722	0	1455	3177
60-64	611	0	1696	2307
15-64	786	802	851	2439
20-59	891	962	834	2687

Kuuden kuukauden säännön soveltumistesti

vuosi 2000

Etsi alta työskentelyvaltio ja vastaa kysymyksiin. Testi ei sovellu Venäjällä työskentelyyn.

ms 29.3..2000

Belgia, Egypti, Espanja, Filippiinit, Intia, Italia, Itävalta, Japani, Kanada
Kiina, Korean tasavalta, Kreikka, Kroatia, Luxemburg, Malesia, Malta,
Marokko, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Saksa, Sambia, Singapore,
Slovakia, Slovenia, Sveitsi, Tansania, Turkki, Unkari

Alankomaat, USA, Arabiemiraatit, Argentiina, Australia*, Barbados
Brasilia, Bulgaria, Etelä-Afrikka, Indonesia, Irlanti, Islanti, Iso-Britannia
Israel, Latvia, Liettua, Meksiko, Norja, Pakistan, Ruotsi, Sri Lanka,
Tanska, Thaimaa, Tsekki, Ukraina, Uusi Seelanti *, Uzbekistan, Viro

muu valtio I)

Onko työskentelyvaltiolla verotusoikeus?

Eli oleskeleko työskentelyvaltiossa
yli 183 päivänä *kalenterivuoden* aikana,
tai onko työnantaja työskentelyvaltiossa
(tai rasittaako palkka kiinteää toimipaikka työskentelyvaltiossa)**

ei / kyllä

onko kyseessä yhtäjaksoisesti vähintään kuusi kuukautta
kestävä ulkomaantyöskentely, jonka aikana oleskelet
Suomessa enintään keskimäärin 6 päivänä
kuukautta kohden***

/ ei / kyllä

Sääntö ei sovellu

Normaali verotus Suomessa

Sääntö ei sovellu

Kaksinkertainen verotus poistetaan

Sääntö soveltuu

Sääntö ei sovellu

Normaali verotus Suomessa

Mahdollinen muun valtion I) vero hyvitetään

Sääntö soveltuu

Onko työskentelyvaltiolla verotusoikeus?

Eli oleskeleko työskentelyvaltiossa
yli 183 päivänä *perättäisten 12 kuukauden** aikana,
tai onko työnantaja työskentelyvaltiossa
(tai rasittaako palkka kiinteää toimipaikka työskentelyvaltiossa)**

/ kyllä / ei

onko kyseessä yhtäjaksoisesti vähintään kuusi kuukautta
kestävä ulkomaantyöskentely, jonka aikana oleskelet
Suomessa enintään keskimäärin 6 päivänä
kuukautta kohden***

/ ei / kyllä

Sääntö ei sovellu

Normaali verotus Suomessa

Mahdollinen muun valtion I) vero hyvitetään

Sääntö soveltuu

*) 183 pv lasketaan Australiassa per 1.7-30.6 ja uudessa Seelannissa per 1.4-31.3

**)Mm. Norjassa voidaan aina verottaa vuokratun työntekijän palkka. Työskentelyvaltiolla voi olla verotusoikeus myös, jos verosopimusta sovellettaessa asuinvaltiosi onkin työskentelyvaltio eikä Suomi. Näin on usein mm., jos oleskelet työskentelyvaltiossa perheinesi

***)myös lähtö- ja tulopäivät sekä raportointipäivät ovat Suomessa oloapäiviä. Kuuden kuukauden aika lasketaan lähtöpäivästä aina kuukausi eteenpäin.

ULKOMAILLE MUUTTAVA ELÄKKEENSAAJA

Vero muuttuu 35% suuriseksi lähdeveroksi

Ulkomaille muuttajan eläke verotetaan muutosta huolimatta tavallisesti edelleen Suomessa. Suomen vero on aluksi normaali, mutta muuttuu neljännen vuoden alusta 35 %:n suuriseksi lähdeveroksi. Tällöin kansaneläkettä ei enää veroteta Suomessa.

Lähdeverotukseen voidaan eläkkeensaajan vaatimuksesta siirtyä jo aikaisemmin. Tällöin hänen on näytettävä, että hänellä ei ole olennaisia siteitä Suomeen. Siteitä ovat esimerkiksi perhe, asunto, kiinteistö tai liiketoiminta Suomessa. Lähdeverotusta haetaan verotoimistolta lomakkeella 6207a.

Verosopimusten vaikutus

Suomella on eri maiden kanssa verotusta koskevia sopimuksia. Tavallisesti näissä edellytetään, että Suomesta saatu eläke verotetaan Suomessa ulkomaille muutosta huolimatta.

Esimerkiksi Espanjan kanssa Suomella kuitenkin poikkeuksellisesti on sopimus, jonka mukaan Suomi tietyn edellytyksin Espanjan hyväksi luopuu

yksityisessä palveluksessa ansaitun eläkkeen verotuksesta. Eri verosopimusten määräykset käyvät ilmi oheisesta luettelosta. Jos luettelon mukaan Suomi ei verota, toinen valtio verottaa tulon omien säännöstensä ja veroprosenttiansa mukaisesti. Tarkempia tietoja saa asianomaisen valtion veroviranomaiselta.

Jotta verosopimus voisi luettelosta ilmenevissä poikkeustapauksissa estää verotuksen Suomessa, eläkkeensaajan tulee osoittaa mm. olevansa ilmoittamassaan asuinvaltiossa verovelvollinen myös Suomen tulosta. Menettelyä on tarkemmin selvitetty Verohallituksen julkaisussa 387. Julkaisu on kirjoitettu Espanjaan muuttajia varten, mutta käytäntö on sama muissakin poikkeustapauksissa.

Sairausvakuutusmaksu

Jos ulkomaille muutosta ei ole kulunut kolmea vuotta, Suomessa peritään vakuutetun sairausvakuutusmaksu. Maksua ei kuitenkaan peritä henkilöltä, joka saa verotoimistosta lähdeverokortin tai KELA:lta todistuksen siitä, ettei ole vakuutettu Suomessa.

x = eläke verotetaan Suomessa, lähdevero 35 % ellei muuta mainita

- = eläke verotetaan vain asuinvaltiossa

	Suomen valtiolta, kunnalta tai muulta julkisyhteisöltä saatu eläke	TEL-, LEL-, YEL-, MYEL-, TAEL-, merimies- ja luopumiseläke, tapaturma-eläke	Kansaneläke jos saaja vielä yleisesti verovelvollinen	Sos.lains.perustamaton, esim. verovelvollisen itse kustantama vap.eht. eläke tai liikennevak. perustuva eläke
Alankomaat	X ⁵⁾	X ¹¹⁾	X ¹¹⁾	X ⁹⁾
Japani, Ranska ¹⁰⁾	X ¹⁾⁴⁾	—	—	—
Australia	X ²⁾	X ²⁾	X ²⁾	—
Belgia, Brasilia, Irlanti, Israel, Kiina, Kroatia, Korean tasavalta, Kreikka, Luxemburg, Pakistan, Slovenia, Sveitsi, Tsekki, Ukraina, Unkari ja USA	X ⁵⁾	X	X	—
Bulgaria, Malesia, Venäjä, Saksa, Sri Lanka	X	X	X	—
Espanja, Malta, Puola, Romania, Tansania	X ¹⁾³⁾	—	—	—
Barbados, Etelä-Afrikka, Islanti, Kanada ⁷⁾ , Norja, Ruotsi, Tanska	X	X	X	X
Egypti	X ¹⁾⁴⁾	—	X	X ⁸⁾
Filippiinit	X ⁵⁾	X	X	X ⁸⁾
Latvia, Liettua, Viro	X ⁵⁾	X	X	X ⁶⁾
Indonesia, Intia, Sambia, Argentiina, Singapore, Thaimaa, Uusi Seelanti, Arabiemiraatit, Iso-Britannia	X ⁵⁾	X	X	X
Meksiko	X ⁵⁾	X ⁹⁾	X ⁹⁾	—
Italia	X ⁵⁾	X ²⁾	X ²⁾	—
Itävalta	X ¹⁾	X	X	—
Marokko	—	—	—	—
Portugali	X ¹⁾	—	X	—
Turkki	X ³⁾	X ³⁾	X ³⁾	X ⁸⁾
Uzbekistan	X ³⁾	X	X	—

- 1) kuitenkin –, jos eläke maksetaan työstä julkisyhteisön liiketoiminnan yhteydessä
2) kuitenkin –, jos saaja ei ole Suomen kansalainen
3) kuitenkin –, jos saaja on asuinvaltion kansalainen
4) kuitenkin –, jos kyseessä ei ole julkista valtaa käyttävänä virkamiehenä saatu eläke
5) kuitenkin –, jos saaja on asuinvaltion kansalainen eikä eläke ole ansaittu julkisyhteisön liiketoiminnan yhteydessä
6) kuitenkin –, jos saaja on asuinvaltion kansalainen olematta samalla Suomen kansalainen. Jos saaja on Suomen kansalainen, vero on 15 %
7) vero eläkkeestä max 20 %, elinkorosta max 15 % ja kertasuorituksesta 35 %
8) kuitenkin –, jos eläke perustuu työhön
9) vero eläkkeestä max 20 %
10) Erillissopimus dipl.edustustossa palvelleiden osalta
11) kuitenkin –, jos eläkkeensaaja jo 20.12.1997 asui Alankomaissa ja oikeus eläkkeeseen alkoi ennen tätä ajankohtaa

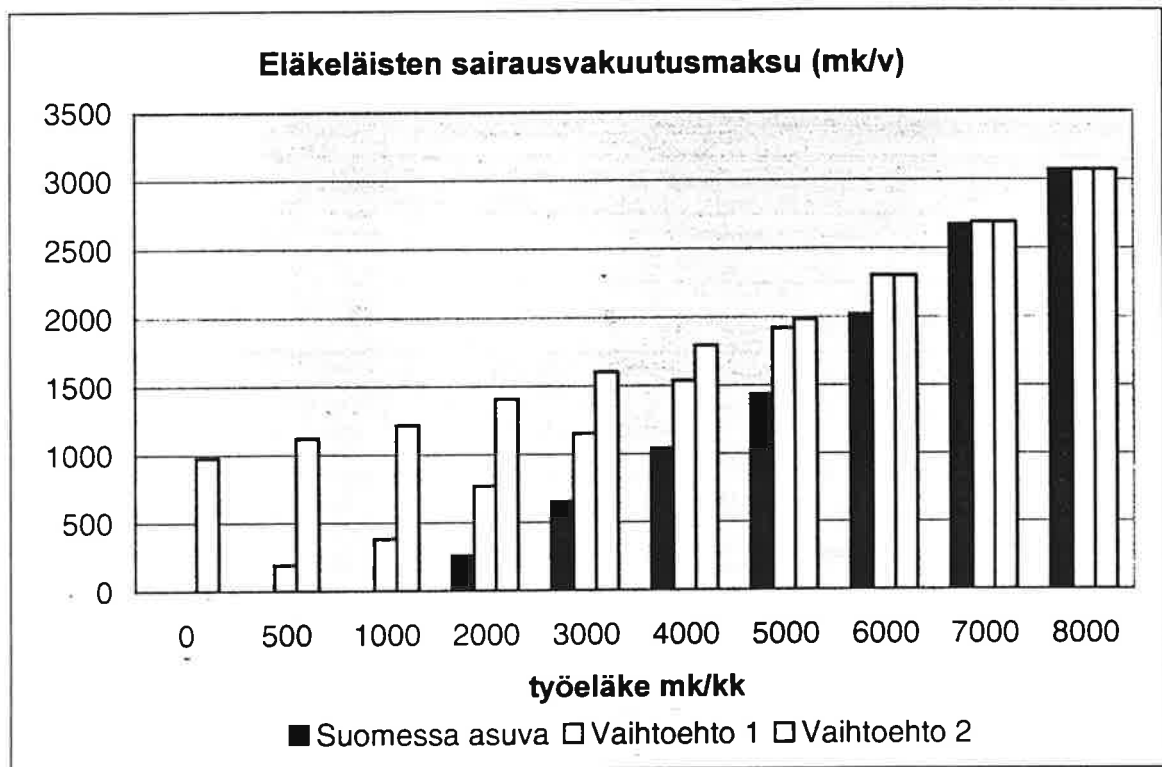
Eläkeläisen sairausvakuutusmaksun eri vaihtoehtoja

Liite 5

Työeläke mk/kk	Kansaneläke mk/kk	Sairausvakuutusmaksu (3,2 % = 1,5%+1,7%) mk/vuosi		
		Suomessa asuva	Vaihtoehto 1	Vaihtoehto 2
0	2542	0	0	976
500	2420	0	192	1121
1000	2170	0	384	1217
2000	1670	259	768	1409
3000	1170	650	1152	1601
4000	670	1042	1536	1793
5000	170	1434	1920	1985
6000	0	2018	2304	2304
7000	0	2671	2688	2688
8000	0	3072	3072	3072

Vaihtoehto 1: Eläkkeensaajan sv-maksu peritään myös rajoitetusti verovelvollisen eläkkeistä, ei kuitenkaan kansaneläkkeestä

Vaihtoehto 2: Eläkkeensaajan sv-maksu peritään työeläkkeen lisäksi myös kansaneläkkeestä

Lähde: Kansaneläkelaitos

- 2000: 1 Liikenne- ja viestintäviraston kehittämisen yhteistyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0765-2
- 2 Transseksuaalien aseman kehittämistyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0767-9
- 3 Vanhuus- ja eläkepoliittisen neuvottelukunnan muistio.
ISBN 952-00-0794-6
- 4 Bakteerien lääkeresistenssin torjuminen ja mikrobilääkepolitiikan kehittäminen.
Antimikrobiresistenssityöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0795-4
- 5 YK:n kansainvälinen ikäihmisten vuosi 1999.
ISBN 952-00-0796-2
- 6 Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen (MELAN) maksuvalmiustyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0802-0
- 7 Alaikäisten tahdosta riippumattoman psykiatrisen hoidon järjestämistä selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-0806-3
- 8 Sairaankuljetuksen luvan myöntämistä ja taksan vahvistamista koskevien käytäntöjen kehittämistä selvittäneen (SAKU) työryhmän muistio.
ISBN 952-00-0807-1
- 9 Yksityisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottajien rekisterien uudistamistyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0819-5
- 10 Terveydenhuollon ammatinharjoittamistyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-0829-2
- 11 Lääkekorvaustyöryhmä 2000:n väliraportti.
ISBN 952-00-0834-9
- 12 Jussi Huttunen. Miten Stakesin tutkimustoimintaa ja laitoksessa olevaa osaamista voitaisiin paremmin käyttää hyväksi päätöksenteon eri tasoilla. Selvityshenkilöraportti.
ISBN 952-00-0843-8
- 13 Työttömyysturvaa ja työvoimapolitiikkaa selvittävän työryhmän muistio.
ISBN 952-00-0863-2
- 14 Palkansaajilta perittävän työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksun huomioon ottamista päivärahaetuuksissa selvittävän (Prosentti) työryhmän väliraportti.
ISBN 952-00-0864-0
- 15 Lasten päivähoidon kuntatason hallinnon järjestämisvaihtoehtojen lisäämistä selvittävän työryhmän muistio.
ISBN 952-00-0874-8
- 16 Sosiaaliturvamaksujen kattavuutta selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-0876-4

